

Іван
Красовський

Село Дошно -
колиска моєго
дитинства

Фундація дослідження Лемківщини у Львові

Бібліотека Лемківщини ч. 36

IВАН КРАСОВСЬКИЙ

**СЕЛО ДОШНО –
КОЛИСКА МОЙОГО
ДИТИНСТВА**

ЛЬВІВ - 2006

УДК 908(438)
ББК 63.3(4ПОЛ)
К78

Красовський І. Село Дошно – колиска моєго дитинства. – Львів:
НВФ «Українські технології», 2006. – 156 с.

На обкладинці: Неіснуюча від 1952 р. греко-католицька церква
Рождества Пресвятої Богородиці, збудована 1880 р. у с. Дошно.
Розібрана польськими селянами с. Любатова Короснянського повіту
на матеріал для будівництва «Domu Ludowego».

З фотографії змалював Д. Солинко.
Львів, 2004 р.

Редакційна колегія:

Редактор Челак І.С.
Відповідальний за випуск Гандяк П.В.

ISBN 966-345-103-3

© Іван Красовський, 2006
© НВФ «Українські технології», 2006

*Моїй дорогій донечці Оксані,
внукові Андрійкові
і його дружині Ірині,
які народилися вже у Львові
присвячую*

*Дошно... Мое рідне, дороге село!
Ще коли я був дитиною, ти навчало мене любити
рідний край – чафівну Лемківщину. Ти, немов рідна
мати, оберігала мене перед небезпеками,
навчило витривалості,
незламної віри у краще майбутнє,
привело мене до таємниць науки.
Нарешті, ти відкрило мені дорогу у широкий світ...*

Автор

ВІД АВТОРА

Розповісти в одній книжці майже 1000-літню історію гірського села, причому на тлі цієї історичної розповіді «вплести» історію життя самого автора книги, – справа не з легких. Тим більше, що джерела історії села дуже мізерні і автор змушений використати для заповнення «білих плям» легенди та усні перекази.

Нехай шановний читач пробачить мені подібне зухвальство, але іншого виходу не було. Та й легенди, що віками побутували серед селян носять нерідко характер дзеркала подій минулих віків.

Мова піде про гірське село у так званій Сяніцькій землі, що на терені теперішньої Східної Лемківщини. Село розкинулося в мальовничій долині поздовж річки Табір і шляху від містечка Риманів до містечка Яслиська і далі через Карпатський перевал в Угорщину.

Зі Сходу над селом Дошною піднялася найвища в околиці гора Дів, що розмежовує Дошно із селами Волтушова та Вислочок. Гора опоясана давнім дрімучим лісом, що носить називу Губин. У народі збереглася легенда, що у печері на вершині гори жив могутній дух природи Дів. Він міг чинити людям добро, керував вітрами, дощем та іншими явищами природи. Мав погану звичку: любив заманювати перехожих селян, особливо мужчин, що поверталися напідпитку з хрестин чи весілля. Заводив їх у непрохідні дебрі, де мандрівники нерідко, блукаючи, знемагали і навіть гинули. Так злив Дів губив невинних селян. Тому й назва лісу «Губин». Розповідали старенькі дідуся й бабусі, що Дів відпускає на волю тих, хто обіцяв принести йому в жертву ягня, козлятко чи курку. Але, не дай Бог, обдурити Діва. Тоді він міг жорстоко помститися...

Із заходу село Дошно опоясувала гора Копа з лісом Яличником.

Пам'ятаю село 30–40 рр. ХХ ст. Це була справжня дорогоцінна перлина, загублена долею серед чарівної гірської природи.

Польський історик Адам Фастнахт згадує, що село Дошно, поруч із селом Боськом, «одне з найдавніших сіл Сяніцької землі»*, хоч перша історична згадка про село відноситься до 1389 року.

* Adam Fastnacht/ Osadnictwo Ziemi Sanockiej w latach 1340–1650 / Wroclaw, 1962.

ВІД АВТОРА

Розповісти в одній книжці майже 1000-літню історію гірського села, причому на тлі цієї історичної розповіді «вплести» історію життя самого автора книги, – справа не з легких. Тим більше, що джерела історії села дуже мізерні і автор змушений використати для заповнення «білих плям» легенди та усні перекази.

Нехай шановний читач пропустить мені подібне зухвалство, але іншого виходу не було. Та й легенди, що віками побутували серед селян носять нерідко характер дзеркала подій минулих віків.

Мова піде про гірське село у так званій Сяніцькій землі, що на терені теперішньої Східної Лемківщини. Село розкинулося в мальовничій долині поздовж річки Табір і шляху від містечка Риманів до містечка Яслиська і далі через Карпатський перевал в Угорщину.

Зі Сходу над селом Дошном піднялася найвища в околиці гора Дів, що розмежовує Дошно із селами Волтушова та Вислочок. Гора опоясана давнім дрімучим лісом, що носить назву Губин. У народі збереглася легенда, що у печері на вершині гори жив могутній дух природи Дів. Він міг чинити людям добро, керував вітрами, дощем та іншими явищами природи. Мав погану звичку: любив заманювати перехожих селян, особливо мужчин, що поверталися напідпитку з хрестин чи весілля. Заводив їх у непрохідні дебрі, де мандрівники нерідко, блукаючи, знемагали і навіть гинули. Так злив Дів губив невинних селян. Тому й назва лісу «Губин». Розповідали старенькі дідусі й бабусі, що Дів відпускає на волю тих, хто обіцяв принести йому в жертву ягня, козлятко чи курку. Але, не дай Бог, обдурити Діва. Тоді він міг жорстоко помститися...

Із заходу село Дошно опоясувала гора Копа з лісом Яличником.

Пам'ятаю село 30–40 рр. ХХ ст. Це була справжня дорогоцінна перлина, загублена долею серед чарівної гірської природи.

Польський історик Адам Фастнахт згадує, що село Дошно, поруч із селом Боськом, «одне з найдавніших сіл Сяніцької землі»*, хоч перша історична згадка про село відноситься до 1389 року.

* Adam Fastnacht/ *Osadnictwo Ziemi Sanockiej w latach 1340–1650*/ Wrocław, 1962.

І так, Шановні Читачі, наберіться достатнього терпіння й витримки. Автор проведе Вас крізь століття стежками легенд та історичних подій...

Принагідно хочу висловити ширу подяку моєму другові і краєнину Михайлові Крупі за відчутну допомогу у завершенні і опрацюванні рукопису цієї книжки, тим більше, що у 2003 р. я захворів на очі і, втративши гостроту зору, був позбавлений можливості старанного доопрацювання рукопису.

Дякую також іншим товаришам із «Фундації дослідження Лемківщини» за допомогу в опрацюванні рукопису й сприяння у виданні цієї книжки.

Автор

Портрет Івана Красовського.

Бронза. Скульптор

Володимир Одрехівський.

Львів, 1987.

Фото М Янко.

ВІД ЛЕГЕНДИ ДО ІСТОРІЇ

Уже в VII ст. н.е. західнокарпатський край замешкувало східнослов'янське плем'я (білі хорвати**), які себе самі звали «русами», або «русинами» в IX–X ст. Переїмали у тісних зв'язках із Київською Руссю, вважаючи себе єдиним народом із русинами Подніпров'я. До 992 року належали до Великоморавської держави і Чеського князівства.

Релігія давніх русинів Карпат була язичницькою, подібною до релігії інших слов'янських племен. Поклонялися головному божеству неба Сварогу, богу блискавки і грому – Перуну, богу Сонця – Даждбугу, тваринництва – Волосу, Вітру – Стрибогу, богині краси, любові і весни – Ладі, богині смерті – Марені та іншим божествам. Літнє свято Купала (на честь Перуна) супроводжували вогнищами – «собітками».

На початку IX ст. виникла слов'янська Великоморавська держава, до якої входила також територія пізнішої Лемківщини. Союз Великої Моравії з Візантією сприяв запровадженню тут християнства східної обрядності. У 863 р. сюди прибули з Візантії монахи (болгари) – брати Кирило й Мефодій, які ввели християнські обряди, переклали на слов'янську мову церковні богослужебні книги.

Року 992 київський князь Володимир, прозваний Великим, виступив із військом у західнокарпатський край і без будь-яких воєнних заходів знайшов швидку згоду Чеського Короля і присідав карпатський край до Русі. Ця історична подія сприяла швидкому розвиткові науки і культури серед населення Західних Карпат. Руський князь висловив ще тоді своє рішення, що на річці Сян буде збудовано княжє місто.

** Білі хорвати – умовна назва племені, походить від слів «білі» – західні, «горвати» – мешканці гір

Падав дрібний осінній дощ. Гори Карпати дрімали у густому тумані, перекликалися галасливі сороки і ворони. Лише срібно-лентий Сян гудів, несучи свої чисті води ген на північ. У долині Сяну, у дерев'яних низьких хижчинах русинів подекуди блимали каганці, ліниво гавкали собаки.

Саме тут через річку проходив торговий шлях зі Сходу, яким часто купці везли свій крам. За Сяном шлях проходив через маленьке сільце, назване згодом Босько, надалі шлях змійкою прямував на південь, попри річку Табор і до торговельного осередку Високе Місто. Фактично осередок цей був схожий радше на безсистемне згromадження дерев'яних халуп зруйнованого села, аніж на «Високе Місто». Звідси дороги розходилися на південь, через Карпатський хребет і на низинну північ – до ляхів.

У 20-х рр. XI ст. розпочалася активна всенародна підготовка до будівництва руського оборонного форпосту на заході на річці Сян. З Русі, зокрема Галицького князівства, прибули численні групи будівничих: інженери, архітектори, фірмани для перевезення будівельних матеріалів та знарядь будівництва. Прибулі отaborилися довкола горбкуватої ділянки, яка мала бути підготовлена до початку будівництва. Архітектори діловито сперечалися з приводу різних деталей майбутніх споруд.

Група будівельників, серед яких були ковалі, деревообробники та інші, вибралася у лісовий масив на північний захід від місця будови. Їхнім завданням було відкриття найкращих осередків із

Уявна схема первого заселення села Дошно у 1096 році.

масивами добірних ялиць і смерек, що їх потрібно було обробляти на місці.

Мандруючи лісовою доріжкою попри річку (згодом названо її Табор, очевидно, завдяки тому, що тут осіли табором перші поселенці), мандрівники зупинилися на мальовничій галявині біля річки. Вони не могли намилуватися красою навколошньої природи. Кругом густий старий ліс, чудова база для заготовки будівельного матеріалу. У лісі, напевно, велика кількість диких тварин, у річці кишіло рибою.

— Якщо трохи прочистити поляну, то можна насправді створити бажаний табір...

І група одноголосно прийняла рішення залишитися саме тут і заснувати невеличке поселення. Тим більше, що дорогу до будівничої площасти можна невдовзі поправити. Усі поспішили закріпити собі місце для майбутньої оселі.

Високий худий млинар вибрав для тартака гарне місце у верхній частині поляні, саме над річкою. Враховуючи потребу кузні, коваль вибрав місце при доріжці нижче тартака. Без особливо-го труда і без суперечок закріпили собі місця також інші члени групи. Почалася енергійна праця для заложення поселення.

А відбувалася ця подія, правдоподібно, у 1096 році. Прізвища перших поселенців радше умовні. Це — Мельник, Коваль, Храпць, Бебло, Крамар, Тесля. Незабаром поселенці привезли з осередку будови фортеці не лише пили для тартака, ковальське й теслярське знаряддя, але й зерно для посівів. Так виникло в Карпатах давнє руське поселення, яке згодом усі дружно підтвердили, що зватиметься «Дошно», де ріжуть дошки для великих будов. Поселенці вибрали поміж себе найстарішого дідуся Беблу старійшиною — війтом, із яким засідали на горбочку посеред села на великому природному камені під розлогою липою.

Розгорнулася праця. Шум від сталевої пили, дзенькіт топорів луною відкликалися в Карпатах. Для будівництва над Сяном рухалися, скрипучи, все нові вози з бельками, дошками, протіссям.

Згодом поселення поповнилося родинами Кота, Волоха. А фортеця на Сяні росла, набираючи форми гарного міста, якому було присвоєно називу Сянік.

Мешканці новозаснованого села Дошно раз на тиждень перед заходом сонця після важкої праці, як молоді, так і старі, сходилися біля великого каменя під розлогою липою і після урочистих співів, у яких прославлялося ім'я бога сонця Світогода, богині любові і щастя Лади, богів Сварога, Велеса, Перуна, розпалювали на скелі вогнище і спалювали у жертву богам частку вирощених плодів. Пізно уночі з душевним піднесенням поверталися перші дошнians до рідних домівок.

Хоч мешканці Дошна на той час ще дотримувалися зasad старої релігії і вшановували близьких їм богів природи, на Русі, як також у Карпатах, формувалися нові християнські общини з вірою у Єдиного небесного вседержителя – Бога, його сина Христа і Святого Духа.

Минали роки. Одного літнього дня група дошнян побувала на урочистому християнському святі на честь успішного будівництва фортеці на ріці Сян. Селяни привезли до Дошна середніх років християнського церковного служителя – отця Якима та різні предмети (хрести, хоругви, кадило, чашу тощо) для майбутньої першої християнської церкви. Невеличка дерев'яна церковця Різдва Пресвятої Богородиці в короткому часі була збудована поруч з Жертвенним каменем і липою. І, хоч надалі ще приносилися жертви богам природи, все ж нові християнські засади щораз переконливіше входили у побут селян.

Отець Яків не лише відправляв щотижнево недільні богослужіння, але й терпляче навчав підростаючих дітей грамоти, молитов, церковного співу.

Селяни освоювали нові ділянки землі для городів. Сіяли ячмінь, овес, жито. Вирощували картоплю, яка в гірських умовах родилася прекрасно. На присадибних ділянках (городах) вирощували цибулю, часник, різнобарвні квіти.

Рідко заселені Західні Карпати поповнилися мігрантами з Русі у 992–93 роках, численними мігрантами XI ст., що прибули з Русі для будівництва Сянока і тут залишилися. Помітне поповнення населення числа мешканців Західних Карпат здійснили втікачі з Русі перед нашестям татар у 1241 році і пізніше.

У 1140 р. розбудовується у Східних Карпатах місто Галич, яке стає столицею Галицького князівства, а у 1199 р. – столи-

цею Галицько-Волинського князівства. У 1241 р. столиця переноситься до м. Львова.

За часів князя Володимира Святославича (помер 1015 р.) граници Русі на заході сягали міста Krakowa. Про цей факт довідуємося з листа жінки польського князя Лешка I Оди, яка, передаючи землі давнього Польського князівства під покровительство Папи Римського, пояснювала, що ці землі простягаються на заході й півночі кордонами Пруссії до кордонів Русі, а далі кордонами Русі до Krakowa*. Але границя Польщі і Русі змінювалася і більш стабільно оформилася в районі річок Попрад і Дунаець.

У 1031 р. князь Ярослав Мудрий повернув для Русі землі Володимира. Перед смертю Галичину з Західними Карпатами передав внукові Ростиславу. У XII ст. частина карпатської Русі з Пряшевом і Бардинським залишалася в межах Галицько-Волинського князівства. Державний кордон проходив по правому березі ріки Вислоки, переходив на вододіл Попраду, Вислоки і Топлі. Крайньою руською осадою був Тилич.

У XI ст., як уже було сказано, розбудовано на Сяні оборонну фортецю – місто Сянік. Крім оборонного значення, місто швидко набуло слави великого торговельного, наукового, релігійного й промислового осередку. Поблизу Сянока розвивалися руські села Волиця, Половці, Сторожі Великі, Сторожі Малі, Юрівці, Дубрівка Руська, закладені раніше Дошно й Босько та інші осередки на руському праві.

У 1241 р. місто Сянік і навколоїшні села піддалися нищівному нашестю татар. Особливо потерпіли села Мощанець і Юрівці, що були зруйновані татарами. Тоді, за переказами, була спалена татарами перша церква у с. Дошно.

Усе ж у Сяноці і навколоїшніх селах загоїлися рани після татарської навали. Тут процвітали освіта, наука, мистецтво. Виникли школи іконопису в Сяноці, Ванівці, Мощанці, Дальові. На високий рівень піднялася культура міщан і селян. В Сяноці, Дошні успішно розвивалася промисловість обробки дерева, шкіри, металу.

*Лист цей опублікований в книжці «Wybór tekstów zródłowych z historji Państwa i Prawa Polskiego» T. I. – Warszawa, PAN. – 1952.

ПІД ЧУЖИМ ЯРМОМ

У 40-х роках XIV ст. над Західними Карпатами згромадилися чорні хмари. Ворожі армії стиснули Карпати у свої загарбницькі клешні. З півночі польські війська загарбали Галичину, в тому числі і північні схили Західних Карпат. З півдня угорські війська захопили південні схили Карпат (Закарпаття).

Нові порядки непосильним тягarem лягали на плечі русинів. Польські урядовці накладали на селян нові повинності. Король роздавав шляхтичам «за заслуги» землі, ліси, села. У 1366 р. король Казимир подарував шляхтичеві Зиндраму з Машкович містечко Високе Місто, яке відтоді отримало назву Яслиська.

Дошно на той час уже перетворилося на середньої величини русинське село з млином, тартаком, кузнею. Селяни мали змогу у потрібній кількості вирощувати зерно, ярину, ловити рибу, займатися годівлею великої рогатої худоби, овець, заготовлею лісу й обробкою його на будівельний матеріал. В селі жили майстри з виготовлення знарядь праці (плуги, борони, граблі, вила), предметів побуту (цебрики, коновки, ступи), засобів пересування (вози, сани).

У 1389 р.*, як стверджують «Akta grodzkie i ziemskie» (т. 8, 1880, 28) краківський мечник Зиндрам із Машкович подарував Гандзлеві Йону «ліс між Яслиськами й Дошною для заснування нового поселення на німецькому праві...». Нове село, назване Короликова (згодом Королик), було заселене виключно польськими колоністами, такі дії польської шляхти дали початок насаджуванню в Карпатах польського елементу.

Але головна хвиля полонізації Карпат була розпочата королем і шляхтою після завоювання руських земель. Це відома історії довготривала польсько-німецька колонізація Підкарпаття і Кар-

* Перша історична згадка про с. Дошно.

пат. Колонізатори вперто і насильно відтисняли русинів у глиб гір. Колонізовано околиці Коросна (Івонич, Климківка, Любатів), Сянока, Новосанчівські доли. Виникли нові поселення з німецькою назвою як Горлиці (Horlitz), Рихвальд (Reih Wald), Шимбарк (Schon Berg), Заршин (Serh schon) і інші. Колонізація не обминула і села Дошно: відтиснувши русинів у верхню, більш гористу частину села, колоністи зайняли нижню, більш рівнинну його частину. Переконливим слідом від колонізації є німецькі прізвища, що залишилися у Дошні (серед поляків): Льоренц, Вайс, Крукар, Дильонг, Ригель.

Після смерті Зиндріама з Машкович містечко Яслиська і навколоїшні землі та села «*in terra Rusiae*» знову перейшли у власність королів. У 1434 р. король Владислав Ягайло подарував Яслиська, Королик та інші села перемиському латинському єпископові Янушові, який продовжив полонізацію і латинізацію Прикарпаття і Карпат. Згодом Рада Яслиськ ухвалила постанову, у якій суворо заборонялося поселятися у місті русинам, а лише полякам і євреям. Подібні заходи почали здійснювати адміністрації інших містечок на Прикарпатті.

У XV ст. на шляху із Сянока до Яслиськ виникло містечко Риманів. Назва, правдоподібно, від розвиненого тут промислу виробництва шкіри – римарства (укр. – лимарство).

У 1470 р. Дошно (назва «Deschno» або «Deszno») з іншими навколоїшніми селами й містечком Римановом належало вдові сандомирського воєводи Катерині Сененській та її синам*. У тому ж часі (перша історична згадка «1470») поруч з Дошном від сходу виникло село Волтушова, а з південного заходу – село Балутянка**). Ці руські села, засновані на волоському праві, належали до парафії у с. Дошно. Село Волтушова початково називалося як село Валатослава.

В умовах Польщі давнє руське право було замінено волоським (румунським) звичаєвим правом. Нові села заселили винятково русини – землероби і пастухи.

Село Дошно (у польських джерелах Deszno – 1389, Desno, Deschno – 1470) у 1470 р. переведено з руського на магдебур-

* A. Fastnacht, c. 79 / Agz. XVI.

** A. Fastnacht, c. 131.

зьке право. У 1515 р. (уже як Deszno) посідало 6 ланів землі, млин на ріці, кузно (Zródła dziejowe, 18 cz. I., s. 147). У цьому ж джерелі дається більш ширше пояснення про те, що у 1589 р. в с. Дошно нарахувалися 3 лани, 2 загородники з землею, церковний парох, солтис на 1/2 лану, млин з одним колесом. Власники села – Сененські.

10 травня 1536 р. в Риманові Збігнев Сененський продав солтисство в селі Дошні (Deszno) за 200 золотих Костянтинові Глодинському: три і 1/4 лани землі, з двома городами, корчмою, млином з правом закладати ставки і вести лови та держати ремісників. Солтис має одержувати третій гріш з судових справ та шостий з чищів. Селяни з кожного лану зобов'язані були давати солтисові по мішку жита і вівса. Село переведене на німецьке право, суди мав вести солтис. Селяни також змушені були солтисові один день на рік косити і один день жати та двічі на рік йти на толоку. Власників села селяни мають платити одну гривну від лану.

(М. Грушевський. *Матеріали до історії суспільно-політичних відносин Західної України. Ч. I. – Львів, 1906, С. 105–107.)*

Від 1575 р. назва села у польській транскрипції надалі звучить як «Deszno». У 1577 р. від заходу 2 км від Дошна виникає невелике село Воля Климківська, що незабаром перейшло на назву «Вілька»*). В новому селі поселилися переважно розорені солтиси, дрібні шляхтичі, яким надавалося звільнення від усіх повинностей на 24 роки. Не дивно, що більшість селян носили і носять прізвища на «-ський», «-цький» – Долинський, Одрехівський, Петровський, Сухорський, Потоцький.

Русини Західних Карпат постійно боролися проти економічного, політичного і соціального гноблення зі сторони чужих завойовників. Ця визвольна боротьба носила характер збійницького руху. Маса молодих селян-чоловіків утікала від поміщиць у ліси, формуючи збійницькі дружини, які нападали на поміщицькі фільварки.

Особливо загострилася визвольна боротьба (збійництво) у XVII ст., коли її очолив відомий ватажок Андрій Савка.

* Село Вілька (фактично присілок Дошна) відіграво велику роль у моїому житті. А тому ширшу характеристику села подамо на дальших сторінках книжки.

У 1648 р. почалася визвольна війна українського народу під проводом гетьмана Б. Хмельницького. Руські збійники підняли повстання карпатських селян на допомогу Хмельницькому. Це був чудовий приклад єдинання русинів Карпат із русинами Подніпров'я.

У 1651 р. війська Б. Хмельницького обложили місто Львів, наклавши на міщан поважну суму викупу. На той час у Львові жила велика, багата українська родина Красовських. Микола Красовський початково був старшиною (сеньйором) Львівського Ставропігійського Братства. Сеньйорами Братства були також його брати. Дружина Ганна-Анастазія – ігуменя підпорядкованого Братству монастиря св. Катерини.

Один з братів Красовських – Андрій під час визвольної війни українського народу, не бажаючи вносити грошову суму на «Викуп Львова», у 1651 р. подався у Карпати і поселився у селі Вілька на Сяніччині (Д. Зубрицький). Від нього розпочався рід Красовських на Лемківщині.

Під час великої визвольної війни українського народу агенти Хмельницького з'являлися в лемківських селах, зокрема, у неділі і свята під церквою та закликали селян до боротьби зі шляхтою. Люди зустрічалися з ними на ярмарках в Риманові, як також біля церкви у Дошні.

Красовський Микола

Красовська Анастазія

Портрети роботи О.Ляницького. Львів. іст. музей.
З кн. Білецького «Український портретний живопис XVII–XVIII ст.» –
К.: «Мистецтво», 1969.

Польські власті жорстоко карали селян за контакти з українськими посланцями гетьмана. Наприклад, у скарзі до Сяніцького суду у 1650 р. Михайло Согач і Тимко Кухта з Королика писали, що ротмістр війська грабував селян, забравши гроші, продукти й корм для худоби, наклавши непомірні данини, які селяни змушені відвозити до Ясельськ.

«Не можемо, — писали селяни із с. Дошно, — оберегти курей і гусей. Нас б'ють і калічать. Одних у Ясельськах б'ють, інших, коли у села зайдуть. Якщо не застають господара, б'ють жінок...»

Подібна ситуація існувала і в інших селах. Доведені до відчаю селяни ставали в ряди борців проти шляхти, зокрема до збійницьких дружин отамана Андрія Савки.

«Від Сяну аж до Підбескиддя, в околицях Коросна, Дуклі народ горнувся до збійницьких дружин», — писав польський історик Л. Кубаля. Перемога польських військ під Берестечком ще більше ускладнила долю українських селян у Карпатах. У значній мірі збільшився розмір данин: забирали худобу, птицю, зерно.

На Сяніччині набрала нової сили суддівсько-жандармська боротьба проти «розбійників», «непокірних селян». Сотні невинних селян томилися в тюрях Сянока, Риманова, Дуклі.

Боротьба не припинялася. Шляхта Сяніцької землі тратила неймовірно великі суми на боротьбу зі збійниками. З постанови суду у Судовій Вишні від 25 травня 1677 р. довідуємось, що Сяніцька земля від розбойів перетворилася на пустелю, «великі групи свавільних людей постійно нападають на села і фільварки». Особливою гостротою відзначилася ця боротьба в околицях Команчі, Вислока, буквально до кінця XVII ст.

Русини в умовах польської держави терпіли більш відчутне гноблення, аніж польські піддані. У той же час русини й поляки здебільшого жили між собою мирно.

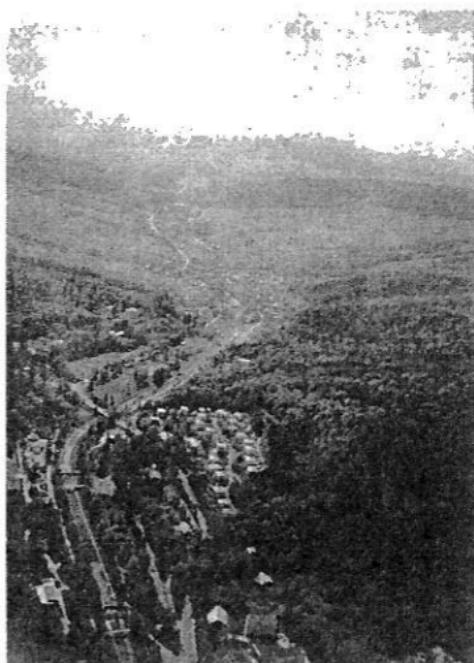
Це добре позначалося на прикладі села Дошно, де русини складали більшість, щоправда, вони відрізнялися у культурі, побуті, народному одязі, архітектурі, мові, релігії.

У той же час з великою повагою ставилися сусіди до звичаїв сусідів. Наприклад, нікого не дразнило те, що русин не лише у

своєму середовищі, але й серед поляків розмовляв винятково по-руськи. Це правило стосувалося також поляків.

Взаємно проводилися молодіжні забави, взаємно допомагали собі в праці, сусід сусіда беззастережно виручав у біді. Спокійно й мирно жили покоління за поколінням. Коли русини відзначали великі свята (наприклад: Різдво, Великдень) сусіди-поляки старалися не працювати назовні житла. Так поступали й русини, коли святкували поляки.

Цікавим був той факт, що мішані шлюби були великою рідкістю (1–2 на сторіччя). Але, коли такий акт здійснився, то молода пара (залежно від умов) ставала сповна руською або польською.

Риманів-Здрій.
Далі – с. Дошно.

ПІД «ПОКРОВИТЕЛЬСТВОМ» АВСТРІЇ

Перебування під Польщею західнокарпатських селян тривало до 1772 р., коли Галичина, в т.ч. землі Західних Карпат, приєднано до Австрії.

Це не покращило економічного становища селян, які продовжували перебувати під гнітом панщини.

На картину економічного життя селян кидає світло Поземельний кадастр 1775–78 рр.,званий Йосифінська метрика, та додатковий кадастр – Францисканська метрика 1820 року. Складені ці кадастри за величиною цісарів Йосифа I і Франциска для впорядкування збору податків. Зберігаються ці цінні документи в Центральному історичному архіві м. Львова.

Згідно згаданих кадастрів на кінець XVIII – початок XIX ст. в с. Дошно нараховувалося 55 господарств, у тому числі 31 (позначені зірочкою) – господарства русинів:

- Androshik Войтек
- * Бебло Йосафат
- * Бердалъ Федір
- * Бурдаш Федір, Михайло, Іван, Яцко
- * Васютя Фед'ко
- * Волох Шимон, Андрій, Войцех
- * Джула Йосафат
- * Долинський Федір, Іван
- * Заєць Стах, Михайло
- Земба Міхал
- * Іляш Франко
- Кіляр Павел, Мацей
- * Клімкевич Павло
- * Ковалъ Васко, Іван
- * Лех Гриць, Степан
- Малець Анджей
- Малиновський Янко, Яцек

- Малаяж Ян
 Німчик Степан
 * Одрехівський Михайло, Онуфер, Іван, Яцко
 * Пліска Іван
 * Рак Іван, Василь, Михайло
 * Ригель Бартоломей
 Слівка Казимир, Міхал, Атанас
 Смерецький Юзеф
 * Сучак Василь
 * Стецяк Лешко
 Урбанік Янко
 * Хвостик Атанас, Петро, Степан (війт)
 * Храпцьо Марія, Фед'ко, Василь
 * Цирка Юрко
 * Юрчак Гриць
 * Янчик Іван
 Ярош Петро

Прізвища селян поступово змінювалися. Одні зникали, інші доповнювали список прізвищ (порівняй таблицю-список селян Дошна станом на 1944 р.)

Землі селян с. Дошно за Йосифінською метрикою поділялися на три ниви:

I. Огороди, або присадибні ділянки, огороди дуже поганої якості ґрунту, на якому хіба деревина росте, під якою й трава не росте. В рідкісних випадках поблизу хати огорожуються від курей невеликі ділянки для квітів.

II. Нива звана «Вигонисько» фактично не розпальцьована. Ґрунт – кам'яниста червона глинка. Лише четверта частина ниви використовувалася як рілля. Решта – пасовисько. Тому її назва від поняття «виганяти тут худобу».

III. Нива – «Дів з Губином» – нерівна лісиста місцевість, що теж у більшій частині використовувалася як пасовисько.

Землі і ліси в селі Дошно розподілялися таким способом: поміщик посідав 195 моргів лісу; церква – 13 моргів орної землі, 1 морг огороду, 2 морги лісу; селяни – 604 морги землі, 41 морг огороду, 8 моргів лук, 193 морги пасовиськ.

Власницею села була поміщиця Софія Скурська.

За сівозміну (3 роки) селяни с. Дошно збирали такий врожай (орієнтовно): жита – 382, ячменю – 579, вівса – 2549 корців. Жито – хліб; ячмінь – хліб, каша; овес – киселиця, корм коням.

Тяжке економічне становище селян сприяло дальшій активації революційних настроїв. У 1846–1848 рр. окремі протести селян та інтелігенції вплинули в загальнодержавне революційне русло. Революція 1848 р. спричинила відміну панщини. Але ця подія не поліпшила соціального становища селян. З переліку сум, що повинні бути внесені до державного скарбу за викуп панщиняних повинностей селян Дошна за 1851–1853 рр. (історичний архів у Львові), виходить, що на селян були накладені непомірно високі податки. Тяжке економічне становище селян кінця XIX ст. спричинило їх еміграцію за океан у пошуках заробітків. Не минула тяжка емігрантська доля й селян з Дошна. У різні роки кінця XIX – початку ХХ ст. за океан емігрували мужчини (зокрема парубки) майже з кожного господарства. Це Одрехівські, Ковалі, Рак, Василь Тибляк, Волошиновичі і багато інших.

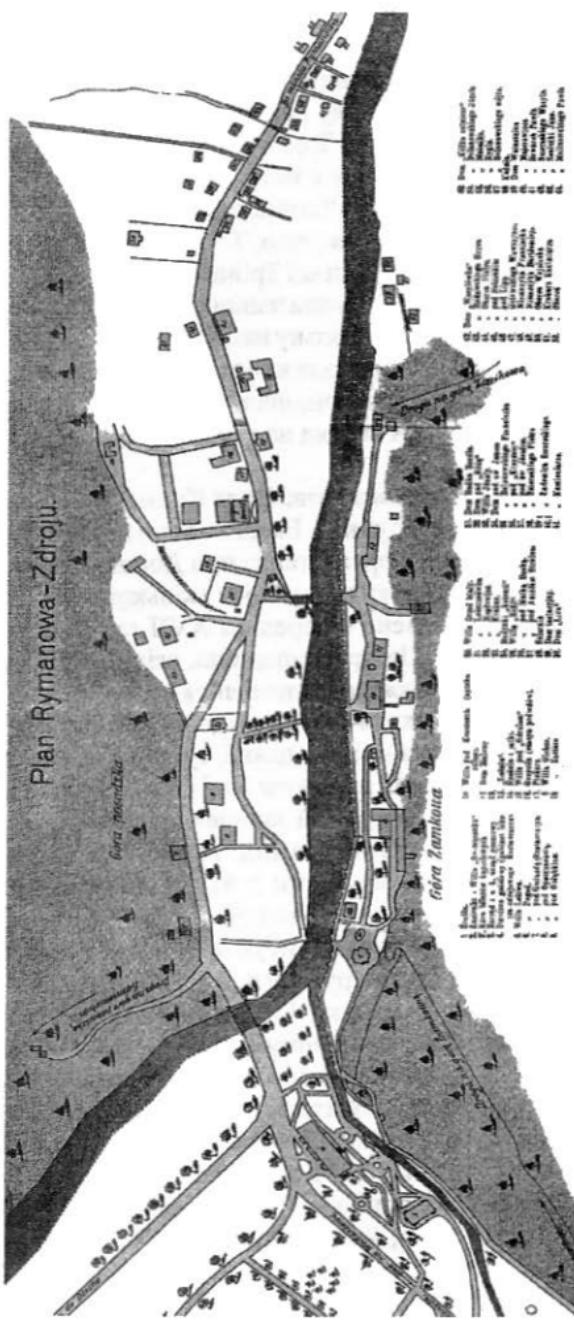
У 1880 р. побудували церкву Різдва Пресвятої Богородиці. На той час польські поселенці становили третю частину всіх селян. Вони жили у нижній частині села. «Słownik geograficzny» т. II, 1881 р. подає, що з 370 мешканців села 250 були русини і 120 – поляки. Згодом число селян збільшилося, але майже зрівнялося за національними приналежностями.

У 1878 р. між селами Дошном і Посадою Горішньою відкрито джерела мінеральної йодованої води (Клявдія, Титус, Целестина), яка виявилася дуже корисною у лікувальному процесі. Тут засновано оздоровчий осередок, якому присвоено назву Риманів-Здрій. Осередок швидко розбудувався.

У подальшому він мав помітний вплив на історію села Дошно, покращення матеріального й культурного становища селян. Тут селяни збували лісові ягоди, домашні продукти, різьблени вироби.

XIX сторіччя позначилося великим піднесенням національної свідомості і культурного рівня селян Західних Карпат.

Поступово (через повсюдне вживання частки «лем» замість «лише», «тільки») за русинами західнокарпатського краю закріплюється, поруч із національною, етнографічна локальна назва

План Рыманова-Здроя.

«лемки». Уперше цю назву вжив у літературі І. Вагилевич (1841). Більш широко використав нову назву письменник Володимир Хиляк (1843–1893), а Олекса Торонський у наррисі «Русини – «лемки» (1860) увів цю назву у науковий світ. Край, що його замешкують лемки, названо «Лемківщиною».

Діяльність в Україні Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Котляревського та ін., а у Галичині «Руської Трійці» (І. Вагилевич, Я. Головацький, М. Шашкевич) сприяла національному відродженню Русі, яка прийняла рідну національну назву «Україна», «українці».

Лемки, хоч упевнені в приналежності до українського народу, ще довго зберігали давню національну назву «русини».

Надалі повернемо свій погляд на маленьке село Вілька.

Село Вілька (початкова назва Воля Климківська) уперше згадується під 1577 роком. Входило воно до Дошнянської парафії як наймолодше (перша згадка про Дошно з 1389 року, Балутянку – 1470). Спочатку складалося з кількох господарств. В основному було заселене в середині XVII ст., в більшості козаками й солтисами. Це правдоподібно, згідне з дійсністю, бо мешканці с. Вільки завжди відзначалися веселою, співочою і без журною вдачею. Виходячи з того, що прізвища селян здебільшого закінчувалися на -ський, -цький, тут поселялися втікачі – дрібні розорені шляхтичі, шукаючи волі (звідси і назва села).

В одній із своїх праць відомий західноукраїнський історик Денис Зубрицький стверджив, що під час облоги м. Львова військом Б. Хмельницького, один з членів багатої родини львівських міщан Красовських Андрій відмовився виділити частку коштів як контрибуцію, вибув зі Львова у Карпати і поселився у с. Вілька, де й одружився.

Згідно Йосифінської метрики 1775 року (поземельний кадастстр), що зберігається в історичному архіві м. Львова (фонд 19, опис XV, справа 221) значиться у селі Вілька 24 родини, а саме: родини Петровських Лешка і Андрія; Сухорських Яцка, Лешка, Івана; Одрехівських Антона, Лешка, Семана; Потоцьких Андрія, Антона, Тимка, Петра; Красовських Фецька, Андрія, Василя; Долинських Петра та Івана; Яворських Петра та Івана; Рака Петра; Гарауза Івана; Іляшів Івана, Фецька, Степана.

Економічне становище селян Вілька було важким через обмаль землі для рільництва. Та й скромні земельні наділи, що їх посідали селяни, не забезпечували потреб багатодітних родин.

Саме в ті часи тут мала місце цікава історія між поміщицею Скурською та селянами, які захопили шмат зарослої корчагами, занедбаної панської землі. Селяни викорчували ділянку, назвавши її «пасікою». Рад не рад, поміщиця погодилася віддати селянам «пасіку» для ужитку.

Після смерті Скурської, саме на Великден, прибув до церкви в с. Дошно (Вілька належала саме до цієї парафії) син поміщиці і оголосив людям, що повертає собі «пасіку», щоб засадити її лісом. Селяни відмовилися віддати, мотивуючи тим, що «пані їм подарувала», але дарчої грамоти не вручила. Молодий поміщик, за характером жартівник і гультяй, побачивши, що зломити волю селян не так уже й легко, запропонував «компроміс»:

– Наступної неділі зберіться біля «пасіки», де прийду і я з гостем – професіональним силачем, який прибув на змагання зі Львова. Ви визначте свого силача із селян, нехай позмагаються. Як переможе ваш – «пасіка» ваша, а як мій, то «пасіка» моя і ви ще оплатите прибуток за три роки...

Наступної неділі на зазначене місце прибуло кількасот селян із Вільки, Балутянки, Дошна. Приїхав бричкою поміщик із силачем. За виразом лица святкував заздалегідь перемогу.

– Розступітесь трішки і нехай виходить ваш силач...

Професіонал взявся попід боки і згорда поглянув на селян. Після короткої перерви на поляну вийшов кремезний, нижчий від професіонала, селянин Ваньо Красівський*, признаний усіма непереможним силачом. Був вдягнений у білу коніпну сорочку, білі штани-нагавки, що трималися на шнурку-гачнику.

Кілька хвилин змагалися як рівний з рівним. Нарешті, Ваньо піднатужився і був близьким до перемоги. Та несподівано розірвався у Ваня гачник і штани почали сповзати униз, відкриваючи голе тіло. Почувся рєгіт, але сільський забіяка не розгубився. Піднатужив усі сили та цільним ударом повалив професіо-

* Серед селян фактичне прізвище Красовський набрало звучання як «Красівський».

нала на землю. Підтримуючи однією рукою нагавки, другою вхопив упоперек розгубленого силача і поклав його перед здивованим поміщиком.

— Що ж, дотримуюсь слова і дарую вам «пасіку». Зараз у війта напишу дарчу...

Злідні і частий голод були причиною різних лих. Великий голод пережили селяни у 1847–1890 роках. В результаті епідемії холери 1873–1874 рр. вимерла майже половина мешканців села. Частина селян подалася в еміграцію.

Лихоліття змусило працелюбних селян шукати якийсь вихід із становища, що склалося. Хлопці-пастухи із сіл Вілька і Балутянка, що в довгі дні вирізували звичайним ножем «для забави» різні фігури, швидко переконалися у доцільноті своєї майстерності. Відпочиваючі на курортах пани зі Львова, Кракова й інших міст, що проходжувалися гірськими стежками, радо купували за дрібні гроші «сувеніри» від юних русинів. Так, правдоподібно ще у XVIII ст., зародилося народне різьбярство. Початково, ймовірно, виникла плоска різьба (тарілки, підноси), вироби, скомбіновані з листків різних дерев, квітів, грона винограду. Не викликає сумніву і той факт, що рослинний орнамент лемків – продовження традицій лемківських майстрів XIV–XVII ст., які споруджали прекрасні церковні іконостаси, рами, прикрашені рослинним орнаментом, зокрема, пишними гронами винограду. У панцизняні часи церковне різьбярство занепало. У с. Вілька на переломі XVIII–XIX століть розвинулася кругла різьба. Сільські хлопці навчилися один від другого вирізати фігури диких тварин, орлів. Талантом лемківських пастухів зацікавилася власниця Риманівських лісів графіня Анна Потоцька. У 1878 р. вона разом із чоловіком відкрила у Риманові власну «різьбярську школку», в якій навчалися найбільш талановиті хлопці із сіл Вілька (Андрій Іляш), Балутянка (Михайло Михалишин), Полян Суровичних (Ваньо Кавка), Дошна.

На жаль, по смерті графа Потоцького (21 січня 1884 р.) школка, яка добилася значних результатів, припинила своє існування.

Школка вдосконалила мистецтво обробки дерева, виховавши пізніших визначних майстрів різьблення, які передали кращі

традиції цього мистецтва наступним поколінням. Варто відзначити, що в кінці XIX ст. уже кожен мужчина у селі Вілька навчився різьбіти. Реалізація їх виробів приносила певний грошовий прибуток селянам. Із середовища сільських умільців виросли провідні митці народного різьбярства, які продавали вироби відпочиваючим на поблизу курортах Івонич і Риманів-Здрій.

До визначних майстрів різьби на переломі XIX–XX ст. слід зарахувати Михайла Орисика (1885–1946), славного на всю околицю мистця, який ходив до школи (в селі Вілька не було ні школи, ні церкви), усе ж навчився вирізувати своє ім'я і прізвище на виробах. Як дуже талановитий рисувальник-самоучка завжди робив ескізи майбутніх виробів. Він започаткував вироби зі сценами життя людей.

Відомими різьбярами були Григорій Бердалль (1887–1960), Василь Красівський (1895–1975). Вельми талановитим був Андрій Іляш (1864–1942). Популярними різьбярами були брати Ващини, але виїхали до США, і слід за ними пропав.

До групи найздібніших народних митців-різьбярів по дереву належав також Петро Сухорський (1903–1968), який вдосконалив свій талант завдяки Михайліві Орисику. Найбільш любив різьбити декоративні палици, основу яких опоясував стилізований корінь з листками дерев, гронами винограду, а ручку завершувала голова лева. Таких палиць у той час крім нього, М. Орисика і Г. Бердаля не різьбив ніхто. Вирізував також декоративні шкатулки з рослинним орнаментом, мініатюрні «лемківські хижі», орлів.

Початково рослинним орнаментом селяни прикрашували предмети хатньої обстановки, як дерев'яні скрині (лади), лижники, хатні трагарі. Згодом декоративні елементи майстри перенесли на промислові сувеніри (тарілки, касети, підноси). У XIX ст. формується (в основному в с. Вілька) кругла різьба – вирізування скульптур гірських орлів і диких тварин. Традиція народного різьблення передавалася з роду в рід. Матеріалом для різьблення використовувалося дерево м'якої породи, переважно липа. Колоду різали на дошки для плоскої різьби або розрізували на шматки (кльоцки) для круглої різьби. Після тривалого просушування (2–3 роки) дерево обробляли різного роду

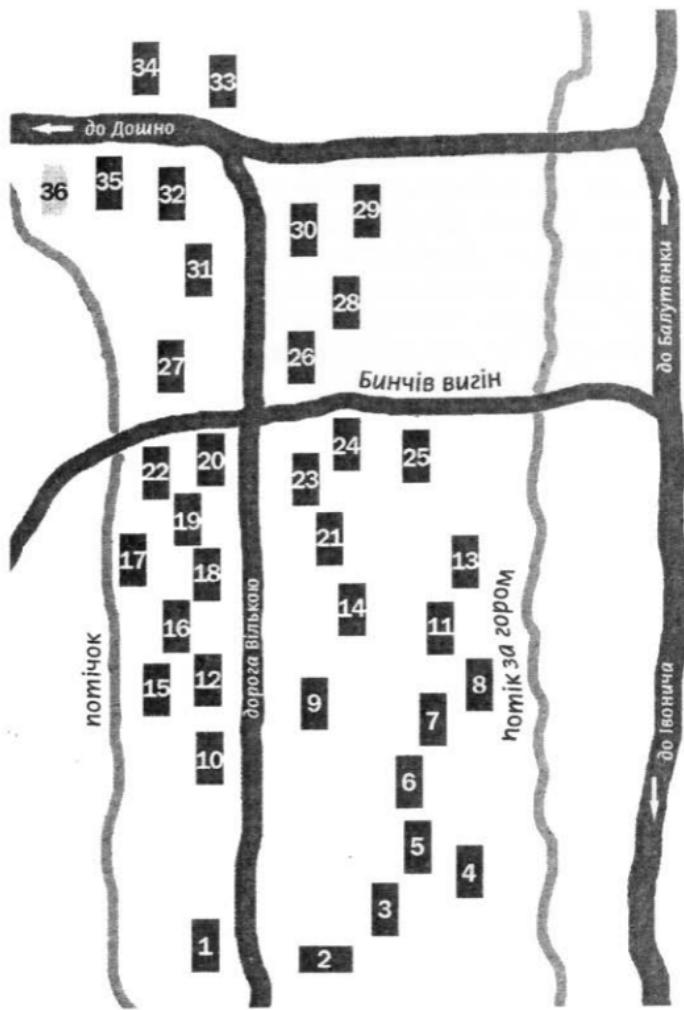

Схема с. Вілька у 1945 році (перед депортациєю).

Примітка: Світлим виділено місце, де стояла хата Андрія Красовського зі Львова (1651). Останнім господарем пізнішої садиби був теж А. Красовський (загинув у 1944 р.).

Список селянських дворів с.Вілька у 1945 р.

1. Петрівський Олекса.
2. Орисик Михайло (до Пищикані)
3. Орисик (до Гаца)
4. Орисик Іван і Кузьма (Гаца нова хата)
5. Красівський Юрко (до Красулі)
6. Кіт Федір
7. Одрехівський Петро (до Гані)
8. Одрехівський Данько
9. Стецяк Гаврило (до Гаврили)
10. Одрехівський Павло (до Дзендзелихи)
11. Стецяк Кузьма (до Кузьми)
12. Сухорський Петро (до старого війта)
13. Потоцька Олена
14. Красівський Василь (до Тевди)
15. Рудавський Дмитро
16. Бердаль Гриць (до Микити)
17. Бердаль Фед'ко (до Микитового Феца)
18. Сухорський Андрій (до Котового Андрія)
19. Іляш Михайло (до Віськіногого Михайла)
20. Іляш Олекса (до Циркані)
21. Барна Михайло
22. Іляш Семен (до Андраса)
23. Іляш Іван (до Грицика)
24. Бинч Марина
25. Бинч Гриць
26. Орисик Михайло (до Гринькового Михайла)
27. Михайлінин Степан (до Гринькового Стефана)
28. Рижий Антон (до Цапка)
29. Лаврінович Микола (до Ксен'ки)
30. Пухонський Іван
31. Хомка Анна (до Гаравуза)
32. Красівський Петро
33. Красівський Михайло
34. Красівський Семен
35. Красівський Гриць
36. Красівський Андрій (до війта).

простими долотами, ножами, що їх виготовляли переважно самі різьбярі зі старих кіс, напильників, бритв.

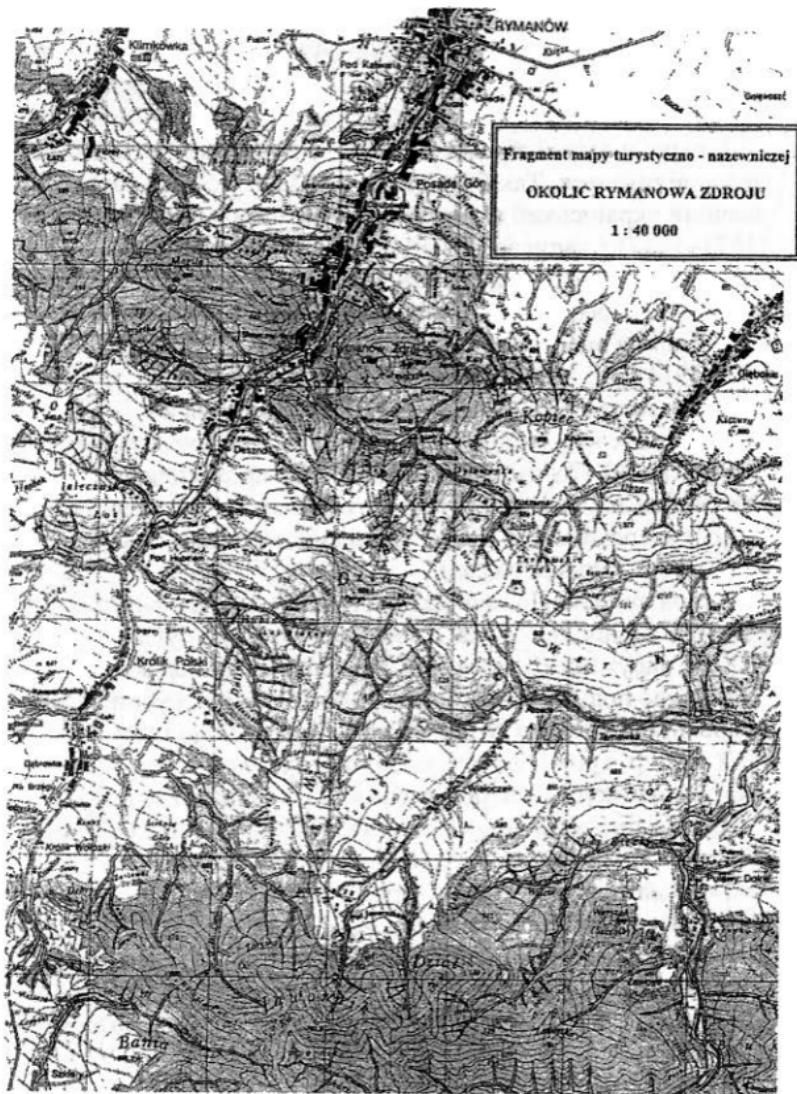
Завершений виріб шліфували наждачним папером, натирали розчином бронзового байчу (усю поверхню або окремі деталі), орлів закурювали димом над полум'ям каганця, повторно зачищали горбки, надаючи поверхні природного відтінку, покривали політурою (шерлак, розчинений у спирті). Усі роботи виконувалися і виконуються ручним способом.

Останні сторінки історії славного села Вілька дуже сумні. Ось деякі факти, про які дізнався автор.

У 1944 р. група польських підпільних карателів конфіскувала у Андрія Рижого корову, а власника розстріляно. Господар залишив п'ятеро малих дітей, жінку і старенку матір. У тому ж році 27-річний Василь Пухонський пішов до поблизького Івонича до аптеки і не повернувся. Однієї ночі карателі загарбали багато худоби і овець.

Після депортациі на початок 1946 р. в селі залишилися дві старушки Ксен'ка і Бинчиха. До Ксен'ки повернувся з Німеччини 23-річний онук. Марта Стецяк вийшла заміж за Казека Шуля, польського походження. Однієї ночі всі згадані особи були розстріляні. Також був розстріляний Андрій Гараус, що повернувся з Німеччини.

У 1946 році село було остаточно зруйноване, хати розібрани. Вілька припинила своє існування.

Околиці Риманова-Здрою
«Rocznik Rymanowa-Zdroju». Т. III.

Дошно, подібно іншим карпатським селам, жило своєрідним замкненим життям. Тут люди народжувалися, одружувалися, помирали, не звідавши світу поза селом. Хіба час від часу відвідували родину в сусідньому селі, або ж побували на ярмарку у близькому містечку Риманові.

I, якщо в селі відбулася якась незвична подія, то відгомін її довго відчувався. Так було, коли у 1911 р. до села завітав визначний український музикознавець академік Філарет Колесса (1871–1947) і записав від родини Ваня Коваля більше 50-ти лемківських народних пісень. Пісні ці увійшли до великого збірника «Народні пісні з Галицької Лемківщини» (1929, Львів).

Дошняни надовго запам'ятали цю подію.

У 1914 році, коли почалася Перша світова війна, до війська (австрійського) мобілізовано ряд мужчин з с. Дошно. Із с. Вілька серед інших був мобілізований також Дмитро Красовський (Красівський). Під час війни через Дошно проходили австрійські і російські війська. В результаті військових дій село зазнало помітного розорення. Війна на деякий час припинила освітню та культурну працю на селі.

У центрі села Дошно розташувалася садиба незаможного доброго господаря Івана Хвостика, який у другій половині XIX ст. одружився з молодою, симпатичною полькою Агатою Слівка, що повністю перейняла релігію і звичаї русинів. Жили добре. Мали четверо дітей: Марію, Марту, Анну і Юрія.

У 1918 р. з російського полону повернувся недавній жовнір австрійської армії Дмитро Красівський із Вільки. Він одружився у селі Дошно з дочкою Івана Хвостика, Марією. Молодша Марта вийшла заміж за Семена Орисика – селянина з Балутянки. Наймолодша Ганна – після тяжкої хвороби померла у молодому віці. Отже, на господарстві залишилася найстарша династія господарів – Іван, Агата і Юрко Хвостики. У молодшої династії – Дмитра й Марії Красовських народилися дочки Катерина (1921) і Анастазія (1925), перший син помер при пологах.

Родина, хоч і численна, жила мирно, поважаючи одне одного. Мирно росли діти. У 1927 р. Дмитро Красовський побудував нову хату з комином і кухнею, що не подобалося бабці Агаті,

Красовський Дмитро –
голова родини.

яка шкодувала за «теплим пецим» і зимою щоденно бігала з куділлю до сусідів Максимовичів, які жили у курній хаті.

Восени 1927 року (22 жовтня) народився я – фактично другий син Дмитра, але перший живий. Батьки були щасливі появою на світ очікуваного сина.

Numerus serialis	IS		Nomen	Reli-				PARENTES		Patrini et eorum Conditione		
	Numerus Domes-	Menstrus		gen-		Ne-	PATER	MATER				
				Na-	Bap-	sc-	Thori					
41.	22. October -1927.	23 rd Oct.	58. Ioannes	Primo	22.	2.	Dimitrius Krasovskij agricola in Desno filius	Iana filia Theodoris Ivanovi et Iana stans natae Odechorensis agricolarum in Desno	✓	Georgius Koval Iannus Elies lyle et Agneta natae Spokka agricolarum in Desno		
				Primo	22.	2.	Theodorus Krasovskij agricola in Desno		✓	✓		

Запис у «Метричній книзі» с. Дошино за 1927 рік, т. II
про мес народження.

НА СВІТАНКУ (КАРТИНКИ З РАНЬОГО ДИТИНСТВА)

Пагідні верхи Низького Бескиду мовчазливо сторожать спокій мирних, працьовитих мешканців гір, прислуховуються до шепоту ялиць і смерек. Віковічні сторожі дбайливо оберігають відомі їм таємниці. І лише під час бурі, коли грізний вусатий володар неба Перун із передсердя кине у них блискавкою, загуде могутнім хохотом-громом, тоді і гори пробуджуються зі сну і, у відповідь неслухняному Перунові, підіймають свій могутній голос. Ревутъ розгнівані гори... Ale їхній гнів швидко проходить, гори затихають, мовкнуть навіть говоркові ялиці. Здається, навколошню природу оповив благородний сон.

Але це лише здається. На високому грабі зозуля відраховує комусь роки, дзвінкою мелодією у небі розлягається ніжна трель жайворонка. Із-за хмари усміхається сонечко, шепочуть ялиці, буки... Десь на полях розлягся дзвінкий голос пастушки. Затих навіть жайворонок, заслухалася попеляста розбійниця-зозуля, замовкла криклива сорока. Мелодію пастушки підхопив ще один голос на сусідній поляні, далі ще, і ще. Швидко різnobічні голоси злилися в єдину гармонію і над верхами понеслася пісня:

*Як я сой засьпівам трьома голосами,
Єден піде лісом, єден піде гором,
Єден – долинами.
Як я сой засьпівам, далеко мя чути,
Под до мя, дівчатко, под до мя, миленьке,
Мам ті штос повісти.
Не буду ся женив, буду такої ходив,
Буду сой дівчатка, буду молоденькі
На баламут зводив.*

Було враження, неначе співала вся Верховина. І справді, луна від гір несла пісню далеко-далеко, аж ген за обрій, по всій Лемківщині...

*

Повздовж гостинця, який змійкою простягнувся з Риманова до Яслиськ, у мальовничій долині, побіч річки Табор, розкинулось лемківське село Дошино. Нижню частину села з розлогу долиною, поблизу курорту Риманів, замешкували поляки. Ця частина села відзначалася архітектурною своєрідністю з відтінком якоїсь «безладності» у плануванні забудови: невеликі хати обмазані жовтою глинкою або помальовані темно-чеглястою фарбою, а поряд із ними розкинулись стайні, хлівці, стодоли, дровітні. Прямим контрастом була архітектура середньої та верхньої частини села, що простягалося «ланцюгом» у вужчій котловині річки. Хати лемків довгі, з відкритим зрубом, по обох боках гостинця. Вінці зрубу давніших курних хиж селяни малювали чорною ропою, вінці новіших будівель – чегляною фарбою. Щілини між вінцями зрубу замащували глиною і забілювали.

Смугасті хижі лемків виглядали наче велиcodні писанки. Відсутність на садибах окремих господарських споруд (у лемківській хижі всі забудови під одним дахом, як правило, за планом хата з ізбою, сіни, стайні з коморою, бойще і прибудова-возівня) надавало цій частині села не лише чепурності, але й чіткої підпорядкованості у структурі розміщення хиж. Від півночі село опоясували смерекові ліси, зі сходу – гора Дів із Губином, із заходу – Кона і Яличник.

Дошино – давнє село, яке існувало на руському праві ще за часів Галицько-Волинського князівства. Поляки оселявалися тут десь у XIV–XV ст. під час польсько-німецької колонізації Прикарпаття. Перша згадка про село відноситься до 1389 року, коли король Польщі подарував землі між Дошном і містечком Яслиськими шляхтичеві Зиндраму з Машкович. Тоді заложено на німецькому праві сусіднє з Дошном від півдня село Короликову (пізніше Королик). Села від заходу – Балутянка й Вілька та зі сходу Волтушова були засновані у XV столітті на волоському праві.

В центрі села, поруч школи, до горбка прилягала наша хата – моя ровесниця. Поруч зі старими хатами Петра Максимовича,

Івана Тимчика, Семена й Степана Одрехівських, хата моїх батьків виглядала немовби святково причепурена молодиця.

Уся споруда, без прибудови-возівні (шопи), мала у довжину метрів сімнадцять, у ширину – близько сими. З півночі на південь розташувалася кухня (частина житла з великою поздовжньою піччю) із дванадцятишибковим вікном від заходу. Піч з 'єднувалася з плитою (кухнею), збоку лава-припічок, де завжди стояла коновка з водою і поруч горнятко. Напроти печі дерев'яне ліжко, у лівому куті біля вікна – стіл. Попід стінами (зліва від входу і напроти) стояли нерухомі лави, перед столом – стілець. У лівому куті біля дверей підвішений на стіні мисник із кухонним посудом, лижник для дерев'яних ложок, дзоравка-цидилка. На полицях – колотівка, вареха, терко, баняки, миски, горнятка. Поруч із кухнею (розділені внутрішньою стінкою) більш простора і нарядніше вбрана «ізба» з огрівальним на зиму «пециком», дванадцятишибковим вікном від сходу. Тут стояло ліжко, стіл, але новіші, мальовані. Стояла також нарядна лада-скриня, де складався святковий одяг, жіночі прикраси та різні родинні цінності. Від господарської частини відділяв житло коридор-сіни, де у двох великих сусіках зберігалося зерно, далі жорна, ступа для товчиння каші, цебрики, шафка на дрібні знаряддя й речі, драбина на горище. Справа у сінях двері до ізби і кухні, зліва – до стайні (лише для господарських потреб) і до комори. Знадвору, поруч із сінними дверима, вхід до стайні, далі ворота до бойща. Тут зберігалася січкарня, млинок, візок для кручення «мотузів». На стінах підвішені ціпи, дерев'яні граблі, віялка, у куті – мірка. Від півдня до хижі прибудована возівня, де складалися знаряддя сільськогосподарської техніки й засоби транспорту.

Від південної сторони біля хати росли старі розлогі липи, на яких постійно гніздилися ворони. Дивно, але «свої» ворони не лише не крали господарських курчат, але й відганяли з подвір'я «чужих». І тому батько радив нам не псувати воронячі гнізда, хоч деякі односельчани іноді вимагали цього.

З північної сторони напроти хати росли дві великі груші, настільки щедрі, що вся околиця користувалася їхніми плодами. Подалі – три яблуні, кілька слив, вишень. Напроти вікна, від дороги з ранньої весни і до пізньої осені милували очі різноко-

льзові квіти, що їх дбайливо доглядали мої старші сестри Катерина й Настя. Лівіше була мамина грядка, на якій росли бурячки, цибуля, морква, часник, а також капуста. Саме на цій грядці, згідно з авторитетною розповіддю бабусі, пам'ятної осені 1927 року мене знайдено на качані між капустяним листям.

*

Pадісний настрій батьків із приводу появи на світ довго очікуваного сина виявився недовготривалим. Від народження і до шести місяців немовля постійно хворіло, своїм вереском не давало цілими ночами нікому заснути. Дитина стала настільки немічною, що перелякані і до краю змучена мати не раз крадькома споглядала на ікони з задуманим обличчям Христа й усміхненою Марією, благаючи забрати дороге їй дитя там, де панує вічний спокій. Нарешті, малі захриплю й ослабло так, що не мало всіє сили кричати. Це був незаперечний признак того, що години його короткого бурхливого життя пораховані.

— Посмотр ся Митре, пальчики юж студени...

І мати гірко та голосно заридала. Що ж, ми завжди звикли оплакувати саме те, що безповоротно втрачаємо.

Скрипнули двері, і до хати вбігла сусідка Ганна Максимовичева. Ця проворна, добродушна жінка завжди була готова допомогти комусь у біді. Зовсім незаслужено дехто із селян дражнив її «чарівницю». Але Ганна не гнівалася... Кинувши «добрий вечір», вона якусь мить заклопотано гляділа на хворе немовля, потім своїми чорними від сажі й землі, шороховатими долонями почала розтирати ніжні, посинілі його рученята.

— Зараз розпальте в пеци. Як ся добрі пец нагріє, вигорнійтے оген на припецок і мя закличте. Я ищи позаганям кури до стайні...

Повернувшись, взяла обережно хворе малі, поклада його на велику подушку і щільно загорнула. Лише напроти лиця злегка закрила край подушки, залишивши внутрі трохи простору з повітрям. Усі домашні гляділи, не дихаючи, як сусідка проворно обв'язала мотузком зверток і засунула його у гаряче горнило печі. Спам'яталася, нарешті, мати дитяти:

— То што робите, кумо? Спалите дітину...

Шестирічна Катерина з цікавістю споглядала на закриту дошкою піч, куди засунено зверток, і не могла зрозуміти, завіщо вирішили спалити її плаксивого братика. Дворічна Настя запізала перелякану під лаву, схлипуючи:

— А я бівсе не буду плакати...

— Не бійтесь, — потішила всіх сусідка. — Нич ся му не стане. Лем ся добрі вигріє.

Ніхто не запам'ятав, як довго згорток пробув у гарячій печі, чи півгодини, чи годину, чи може й довше. Коли «дохторка» відкрила піч, витягнула в кількох місцях обвуглений зверток, звідки тонкою струйкою видобувався смердючий від паленого пір'я димок, всі чекали немовби заворожені. Сусідка розв'язала подушку. Зсередини клубами виравалася пара. Посиніле раніш тільце дитяти набрало рум'яного кольору. Усі подумали, що дитина мертвa. Але, вдихнувши свіжого повітря, мала заворушилося, почувся тихий плач.

— Видите, же буде жити. О, тепер юж не скоро захворіє.

I справді, дитина почала швидко одужувати. Після цього зовсім дивного лікування перестала плакати, жсавіше тягнула молоко з маминих грудей.

Перенісиши важку хворобу двостороннього запалення легенів, хлопчик ріс дуже повільно і тому мати довго не наважувалася припинити годування його власним молоком. Уже третій рік пішов хлопчикові, а він усе ще горнувся до маминих грудей.

— Та што ви робите, хибаль до весілля думате давати му цицьку, — жартували сусідки.

Одного зимового ранку сталася несподівана подія. Дитя, як завжди, потягнулося до маминих грудей.

— Мамо, цію...

Мати повільно розіпнула сорочку їх хлопчина ахнув від здивування. Мамина соска була обмазана чимось чорним. Стояв перед матір'ю розгублений, з очима повними сліз. Спромігся лише на одне слово:

— Хто-о...

Поки старші гадали, щоб таке відповісти, мала Настя випалила:

— Киця наробила.

Грудей у матері більше не просив. Але ще довго не давав спокою великому бурому котові, ганяючись за ним по хаті то з мітлою, то з гачком.

Описаних вище подій я, очевидно, не запам'ятав. Іх, згодом, розповіла мені моя добра, ніжна мати.

*

Поблизькі гори ще відпочивали під сніговою периною, а долина, із рівною шеренгою смугастих кольорових хиж, казково розцвітала садами. Незабутню картину доповнювали дзвінкі голоси дітвори, щебетання пташок, дзюрчання гірської річки.

Змалку захоплювала мене гірська природа, особливо під час бурі. Немов зачарований, просиджував я на порозі сіней усю бурю, не лякаючись блискавок, грому, гудіння вітру, стогону Карпат.

Після однієї такої бурі зі зливою побіг я над річку. Мені було тоді десь чотири роки. Стояв на горбку і не міг налюбуватися річкою, яка зовсім недавно була вузенька і лагідна, а тепер стала широчезна й грізна. Могутні каламутні води з диким ревінням несли на собі вирвані із землі стовпи, дерева з корінням. «Одне, два, три... десять...» і я навіть незчувся, як покотився горбком униз назустріч хвильям. На щастя вхопився якось за корч, але мене несамовито підкидала водяна стихія. Корч вислизнув із моїх слабких рук і я закричав...

У той самий час стежкою понад річкою поспішала додому дванадцятирічна сусідська дівчина, Ганна Рак. Почувши крик, кинулась уніз горбком до бурхливої річки і вихопила мене з обіймів каламутних хвиль саме тоді, коли ще течія не встигла мене віднести дальше від берега. Від холоду й переляку я лише цокотів зубами і трясся усім тілом.

Удома батько щось кричав, схвилювана мати мовчки поправляла на мені перину, щоб краще зігріти мене, напувала гарячим молоком. Аж у ліжку я зрозумів, наскільки небезпечним був мій учинок і ревно розридався. Утихомирила мене бабуся ще однією цікавою казкою, що їх знала незбагненну кількість. Деколи розповідала казку польською мовою. Адже походила з польської родини й у такій формі запам'ятала казку з дитинства.

Усіх старших у родині я любив однаково, але найбільше все-таки матір. Вона, хоч закінчила з клопотами лише два класи приходської школи, відзначалася тонкою, глибокою інтелігентністю, ніжністю. Прекрасно співала наші лемківські пісні (мені запам'яталася весільні), мала неабиякий слух, талант розповідати, була неперевершеною вишивальницею. Її ніжні руки, тонкі пальці ніяк не гармоніювали з важкою фізичною працею, яку завжди виконувала старанно, без нарікань, хоч здоров'ям не могла похвалитися. Така жка була тоді доля жінки в гірському селі.

Батько, хоч зовсім неписьменний, користувався авторитетом розсудливого господаря. Іноді, при добром настрої, любив розповідати цікаві історії з далеких часів. Запам'яталася мені розповідь про давнього батькового родича Ваня, сільського силача, який у дуже смішній ситуації переміг професійного борця з міста. Батько часто, особливо у свята, любив грati на скрипці. Замолоду вигравав на весілях односельчан. Різьбив гарні палиці з виноградною гілкою, головою орла завершував ручку. Характером був досить вибуховим, гарячим, контрастним із характером матері. Але до конфліктів між ними не доходило. Батько якусь мить побігає по хаті, покричить, а ми мовчимо. Тоді на хвилину-две вибіжить навулицю і тут же повертається добрий, усміхнений.

Так було і того пам'ятного дня. Коли бабуся кінчала казку про Котигорошка, знадвору повернувся батько і ніжно погладив мою голову своєю шершавою долонею. Ніколи не забуду мокрих від сліз, почервонілих його очей.

На превелику мою радість до нашої хати систематично сходилися господарі-сусіди на вечорниці, що особливо ставало приємним у довгі зимові вечори. Бувало, як лише сонце сховався за яличником, поважно переступає поріг сільський дяд Михайло Демкович, а через короткий час заходили Фецько Рудавський, Стефан Бурдаш, Михайло Максимович, Василь Рак, Семен Бебло, Ян Матерняк, Іван Тимчик. Поки розмова велася навколо господарських справ, ми, найменші учасники вечоринки, вгощали гостей спеченими на плиті кружальцями картоплі. Зате в хаті немовби усе завмирало, коли заходила розмова про чортів, нечисту силу, різні страховища. Далеко за північ ми, із розкритими ротами,

слухали цікаві розповіді і дуже шкодували, коли сусіди починали розходитися. Я довго роздумував над почутим і, в полоні всяких кошмарів, засинав десь аж над ранком.

Наступного дня збирал громаду дітвори й розповідав їм про фантастичні чудовиська з людською головою, рогами і хвостом, вовкулаків, духів, які затягають необережніх нічних мандрівників у різні трясовиння, мочари й калабані. Діти з небувалим захопленням слухали мої перші «лекції», навперегін випрошували, щоби повторити найцікавіші деталі, щиро дивувалися, звідки всього я знаю.

На жаль, мої ранні «повчання» приносили мені плачевні плоди. Сусідні матері прибігали зі скаргами, погрозами. Особливу готовність вступити у двобій проявляла Юлія Демкович:

— Йой, урвішу, та што ти нашим дітям папляш, же они ся зривали з постелі і кричали цілу ніч, почкай, почкай, я ти зараз дам...

Звичайно, я не став чекати і чимдуж накивав п'ятами. Годинами ховався в лозах над річкою, ловлячи метеликів, роздумуючи різні дитячі премудрості, поки не переконався, що небезпека минула.

Найбільше приятелювали ми із сусідом-однолітком Васьом Максимовичем. Дружба наша зародилася, напевно, в час раннього дитинства. Я, ще малим, коли замість штанів носив довгу лляну сорочку, бігав до сусідів їсти. Чомусь мені смакувала їжа в сусідів. В той же час у дома, хоч мама пропонувала щось смачніше, у мене апетиту не було.

Запам'ятався мені такий випадок: мати Василя (моя колишня рятівниця) принесла Василеві з ярмарку клапач – ножик із червоною дерев'яною ручкою. Василів подарунок мені дуже сподобався. I коли ми бавилися ножиком на траві, Василь якось загубив його. Через хвилину-другу я знайшов ножик, але не віддав знахідки Василеві, а сховав під сорочину і приніс додому.

— Звідки ти взяв цей ножик? – запитала мама.

— Василь загубив, а я знайшов...

— Ти, виходить, вкрає ножик у Василя і зробив дуже зло... бозя все бачить і, щоби він тебе не покарав, зараз же віднеси ножик Василеві.

Злегка шльопнувши долонею по м'якому місці, добродушно, але засадничо додала:

— Більше ніколи такого не роби...

Я відніс ножик. Слова матері настільки глибоко вкоренилися в мою свідомість, що я вже ніколи не насмілився привласнити чуже.

Трохи підрісши, ми з Василем цілими днями рилися поміж старим мотлохом на горищі їхньої курної хати, звідтам виходили чорні від сажі, немов чортенятка. Ганялися за горобцями, бродили по калюжках, вилазили на високу липу, щоб зблизька споглянути на галасливих воронят.

Але не завжди вдавалося зберегти взаємні мирні відносини. Іноді між нами наступав стан «війни». Усе починалося з дрібних непорозумінь, які завершувалися щораз голоснішими прозивками:

— А ти Ванько-панько!

— А ти — панцак!

— А ти... а ти...

Кожен намагався перекричати супротивника, аж поки обидва захрипли і лише показували один одному язики, дулі, кулаки. Потім у роботу пішли грудки землі, патики, камінці. Нарешті комусь пощастило вцілити у супротивника. Потерпілий починав ревіти, «переможець» чимдуж змивався з « поля бою ». Починався «обмін думками» між нашими батьками. Непомітно, тихцем, з'являвся винуватець, та й потерпілому надоїло вже ревіти і ми, за спинами батьків, укладали черговий «вічний мир», обмінюючи цвях на яблуко чи коробку від сірників на грушку. Услід за нами мирилися наши батьки. Лишень погрозять нам, обіцяючи показати, де раки зимують. Ми з Василем усміхалися, бо знали, що до зими далеко, та й узагалі нам не було цікаво, де саме зимують раки.

*

Велику радість справляли нам Різдвяні й Великодні свята. Дітвора заздалегідь рахувала дні, які ще залишилися, мріяла, коли вже досхочу набавиться у хаті на соломі, поласус цукеркою з ялинки. Особливо мені подобався звичай обв'язування

дерев перевеслами із соломи. Підходячи до дерева, батько замахувався на нього сокирою, кажучи:

— Ти не родиш яблук (грушок), і я тебе зрубаю.

Я, що заздалегідь вивчив відповідь, говорив:

— Не рубай мене, я вроджу в цьому році.

— Як вродиш, то залишу...

І обв'язував дерево перевеслом.

Багато радості приносили колядники, переодягнені на козу, чорта, ангела, Ірода, шинкаря.

Не менш радісними були Великодні свята, коли можна було досхочу наїтися запашної білої паски, варених яєчок, поливатися водою.

Але чи не найбільше радості приносив кермеш — щорічне церковне свято, коли до хати сходилися близькі й далекі родичі з різних навколоїніх сіл, приносили нам гостинці, самі гостилися до пізньої ночі. Біля церкви крамарі розставляли свої крами з цукерками, бубликами, всякими дешевими іграшками.

Після Служби Божої дітвора створювала біля церкви справжній ярмарок, наперебій вихвалюючи свої закупки.

*

Oднісі неділі, у кінці літа, батько сказав:

— Вистарчить юкс дуріти. Заран заведу тебе до школи. Файні ся вимий перед вечерею.

Я аж підскочив із радості. Тоді ще моя голова не в силі була второпати, що із завтрашнім днем розпочнеться зовсім нова сторінка в моєму житті, що безтурботному дитинству настане кінець.

«Лемківський календар – 1997». Львів, 1996.

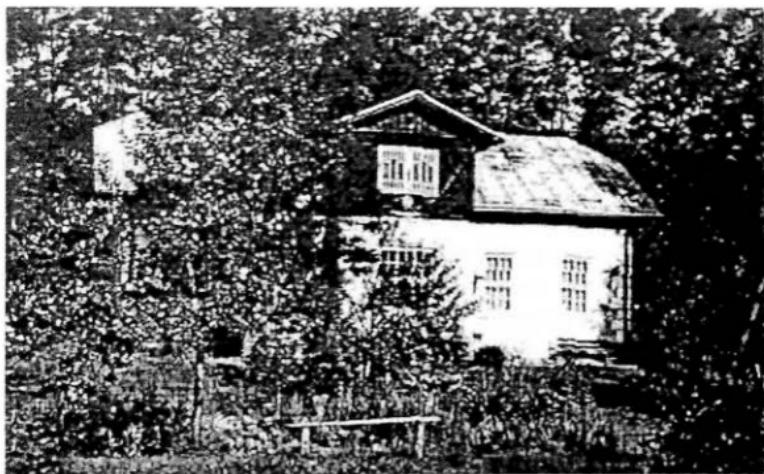
До 1933 р. у селі була громадська початкова школа, розташована у звичайній сільській хаті. Тут навчали катехизму, молитов, початкової грамоти з польської та «руської» мов. І лише у 1933 р. розпочато під горбом поблизу нашої хати, а у 1934 р. завершено будівництво початкової державної школи. Поступивши у 1934 р. до першої кляси, я став одним із перших її учнів. Учителем був поляк із сусідньої Климківки – Казімеж Вайс. З другої кляси, крім польської мови, навчав учнів також «руської» мови з лемківського букваря. Вайс був досвідченим педагогом, дбайливо ставився як до польських, так і українських проблем учнів і селян, сприяв розвиткові культурного життя на селі, у першу чергу дбав про розвиток польської культури. Свята державні проводилися польською мовою.

Уроки релігії для польських дітей проводив римо-католицький ксьондз, а для лемківських – греко-католицький о. Володимир Вахнянин. У школі навчався я дуже добре і по навчанню завжди був прикладом для інших та приносив велику радість батькам та іншим членам родини. Зате був одним із перших «гунцвотів» у школі. Дуже любив «залицятися» до дівчаток, тягаючи їх за косички. Особливо діставалося Марусі Гирила, що привело до наших непорозумінь із її батьком Павлом. Нерідко карався вчителем за різні витівки.

Одного разу вчитель помітив мої брудні вуха. Велів принести у великий мисці води, дав рожеве мило і велів умиватися при всьому класі під веселі насмішки колег. Але я звернув увагу лише на мило: рожеве, пахуче. Таким я ніколи ще не вмивався. Мило так сподобалося мені, що я незабаром кілька разів навмисне помазав шию глиною, щоби мати нагоду ще скористатися пахучим милом. Нарешті, вчитель зрозумів, засміявся й сказав:

– Надалі шию і вуха мий дома і не псуй шкільного мила!

Поза школою, крім виконання шкільних завдань хлопці полюблювали цілими годинами бавитися «у військо», майстрували собі дерев'яні «шаблі», «карабіни» і рядком по два марширували по селі, галасуючи скільки було сил. У цій грі (начальником завжди був найбільший з нас Іван Рак) брали участь Іван Волошинович (Куфтанин), Коваль Іван, Андрій (Хвостикові), я, Іван Рак, Стефан Рудавський, Василь Максимович, Василь Волошинович (із

Початкова школа у с. Дошно, забудована у 1934 р.
У цій школі я навчався у 1934–38 р.

Учні Дошнянської школи
з учителькою Іванною
Мамчак. 1940 р.

Перший ряд зліва: Маруся Одрехівська, Настя Храпцьо, Настя Дзензель, Федір Кищак, Аня Гирила. Другий ряд: Параска Храпцьо, Параска Рак, Ганя Дзензель, Катерина Коваль, Маруся Рудавська, Ганна Лех, Марія Хань. Вище хлотці: Василь Бурдаш, Андрій Одрехівський, Завітський, Іван Рудавський, Михайло Бурдаш, Іван Бебло. Стоять угорі: Андрій Коваль, Юрко Хань.

берега), Іван Одрехівський (Куляс), Михайло Храпцьо, Михайло Тимчик, Коваль Іван і Андрій (Грищеві).

Коли вже надоїли військові забави, ми (тут приймали і дівчат) зручно розсідалися під деревом і розпочинали гру в «школу». Тут незмінним «директором» був я. Скільки різних небилиць я пілів «учням» кожного разу: про самольоти, мотори, про зірки, місяць. Я попросту видумував різні неймовірні пригоди, неймовірні явища природи. І чого вже не видумає дитяча фантазія:

- А чому падає дощ?
- То ангелики післять...
- А звідки ти усе це знаєш? – дивувадися «учні».
- Книжки різні читаю, – не моргнувши оком, видумував я.

Насправді, я добре запам'ятав неодноразові розповіді старшого друга Івана Тибляка.

У школі дружив я з польськими хлопцями, зокрема, з Владком Шепенцом, Юзефом Слівкою, Казімежом Зембою, Яном Урбаніком і іншими, як також із дівчатами.

Кілька років селяни села Дошна обговорювали рішення мешканців недалеких сіл біля Дуклі – Тиляви, Гирови, Святкови й інших про перехід на православну віру. Селяни Дошна – усі греко-католики, не схвалювали вчинку сусідів.

Щоб зупинити поширення православ'я, Ватикан і польський уряд створили у 1934 р. Апостольський адміністративний центр Лемківщини з осідком у Риманові-Здрою, що переходитив у повне підпорядкування Ватиканові. За старання русофільської еліти першим адміністратором був призначений о. др. Василь Масциох, лемко з Нової Весі.

Найближчою від Риманова-Здрою парафіяльною церквою була церква в Дошні, де парохом служив о. Володимир Вахнянин. А тому до церкви часто приїжджало о. др. Василь Масциох – однодумець о. Вахнянина.

Пам'ятаю кілька відправ і проповідей низенького на зрист, повного о. Масциоха. Звичайно, я, восьмилітній хлопчина, мало чого второпав у «премудростях достойного гостя», але добре запам'ятав його злісні випади проти «українцев».

Дня 12 березня 1936 р. – помер у Риманові-Здрою Апостольський Адміністратор Лемківщини о. др. Василь Масциох. Вістка

про смерть бл. п. о. др. В. Масцюха надійшла до Крампної через радіо і цього дня 12.03.36 подано у «Новому часі». На зарядження Ясельського старости вийхала з Крампної дня 15 березня як в день похорону делегація, у склад якої ввійшли Василь Демянович – солтис громади, Василь Кобеляк – місцевий дяк, Алексій Чаклош – радний гміни. Як делегат деканату поїхав на похорон о. Анатоль Кліш – місцевий засідатель.

Похорон зачався о годині 2-їй пополудні. Були присутні Іх Преосвященство Кир Йосафат Коциловський єпископ одинарій Перемиський. Проводив похорон. Були рівно ж присутні і брали участь два латинські єпископи, а саме Преосвящений Барда з Перемишля і Преосвящений Лісовський з Тарнова. Священиків було коло 30 і кілька обряду латинського.

Були представителі адміністраційної влади – а саме староста Сяніцький, Кроснянський і Ясельський, представники поліції, пограничні сторожі. Були також лемківські богослови з Krakова зі своїм о. ректором.

По відправленню панаходи Преосвященним Кир Йосафатом внесли домовину з палати на подвір'я, і тут прощав покійного Адміністратора о. Ядловський, від світських промовляв П. Хиляк – Голова Руської Селянської організації у Львові. Відтак похорони рушили з місця до найближчої церкви в с. Дошні. Домовину спочатку несли священики, а відтак пожежна сторожа. По дорозі співали хори, розуміється «рускі», а саме із Сянока і з Вороблика. Народу було коло кілька соток.

По прибуттю до Дошна внесено домовину з тлінними останками бл. п. о. Адміністратора до церкви. По відслуженню похоронного Богослужіння через Владик обряду латинського, Преосвященний Кир Йосафат відслужив панаходу і поляв тіло благ. олівою – потому домовину замкнено, а місцевий парох о. Володимир Вахнянин виголосив проповідь, в котрій назвав покійного о. Адміністратора мучеником на становищі Адміністратора для лемків.

По проповіді Владики вийшли враз із духовенством із церкви – і від церкви вийшли з Дошна до своїх сторін. В церкві домовину з тлінними останками запечатано через лікаря і військовим товарним автом відвезено до Нової Веси – місця

уродження покійного о. др. Василя Масцюха, де 16 березня відбувся похорон. В Риманові-Здрою в палаті графа Потоцького було скромне прийняття для Всечесного Духовенства і прибувших гостей, а для делегації лемків і фірманів подано вечерю в одному з пансіонатів.

Тимчасову управу Апостольської Адміністрації повірено через нунція у Варшаві о. Канцлерові Іванові Полянському — парохові з Вороблика.

Село Дошно за всю свою історію славилося як тихе поселення, мешканці якого віками проживали мирно, звикнувши до важкої праці хлібороба.

Незважаючи, що село було мішаним, тут ніколи не виникали незгоди, антагонізми. Селяни не займалися політикою, партійністю. Від світанку до ночі працювали, у неділі і свята дружньо відвідували церкву.

Іхня наука завершувалася початковою освітою. Ніхто із селян не вирвався у широкий світ науки. Село не тішилося навіть власним учителем чи священиком. Цей стан задовольняв і священика, ічителя (завжди присланих властями), і війта. Тиха сільська атмосфера їх влаштовувала сповна.

У 30-х роках у селі розгорілася національно-культурна боротьба. «Русський» напрямок незмінно очолював о. В. Вахнянин, підтримуваний польськими властями. Він із злістю закривав у церкві Царські врата, як лише хор починав співати «Боже Великий», постійно викрикував на тих парубків і дівчат, які вечорами чи на весіллі співали українських пісень. Противагою московофільству була свідома праця дяка М. Демковича, І. Тибліяка та окремих господарів.

Хочу висловити кілька вдячних слів світлої пам'яті Івана Тибліяка. Він був старшим від мене, дуже скромний, розсудливий і, головне, велими розумний, самоук. Ми подружили, і я часто заходив до нього додому. Скільки цікавих оповідок про наш рідний край, про історію й культуру лемків він розповів мені, дарував час від часу український дитячий журнал «Дзвіночок».

Іван Тибліяк був, насправді, першим моїм педагогом. Він відчутно вплинув на формування моєго світогляду. Навчив мене

«Вечір Лемківської ноші» в Сяноці. 1941 р.

Зліва: Петро Храпцьо, Анна Коваль, Данько Коваль,
Катерина Красовська, Юлія Бебло.

любити рідний край, культуру лемків. Його цінні розваги й поради супроводжували мене все життя, показували вірний шлях у подоланні труднощів.

У значній мірі національний дух на селі підняла участь селян Дошна у великому фестивалі 1941 року «Вечір Лемківської ноші». Селянин Данько Коваль представляв весільного молодого, Катерина Красівська весільну молоду, Петро Храпцьо – старосту, Анна Коваль – свашку, Юлія Бебло – дружку.

Інформації про фестиваль, ілюстровані прекрасними фотографіями учасників, друкувалися в місцевій і закордонній пресі.

У міжвоєнному часі помітно пожвавилося культурне життя села. Силами громадськості і, зокрема, завдяки таким активістам, як дядь Михайло Демкович, селяни Павло Смерецький, Микола Рудавський, Андрій і Константин Бебли та інших, створено читальню «Просвіти». Розпочав активну діяльність драматичний гурток, творцями і «артистами» якого були Іван

Середня школа в м. Риманів, де я навчався у 1938–39 рр.

Тибляк, П. Смерецький, Микола Рак, Анна Рак, Марія Тибляк, Катерина й Анастазія Красовські, Данько Коваль і т.д. Надзвичайно талановитий організатор сільської молоді Іван Тибляк здобув неабиякий успіх у веденні сільського (церковного) хору і танцювального колективу. Гуртківці організували фольклорно-етнографічний фестиваль пісні й танцю, спортивні свята, вишкіл молоді. Учасники драматичного гуртка ставили «Наталку Полтавку» І. Котляревського та інші вистави в Дошні і поблизьких селах.

Я надалі вчився дуже гарно, у 1938 р. успішно закінчив 4-й клас і батько записав мене на дальнє навчання до середньої школи в Риманові. Сюди ж поступили на навчання також мої друзі-поляки Владко Шепенець і Юзек Слівка.

Віддалі 12 км туди й назад доводилося долати пішки. І лише іноді селяни, які їхали до міста і повертали по дорозі, радо підбирали мене. Найгірше було зимою. Літом і також зимою, як була добра дорога, мене підбирали на раму ровера мій товариш із Балутянки Степан Кищак, що теж навчався в Риманові.

Я – учень. 1940 р.

Повсюдно пахло війною. Мого першого вчителя К. Вайса забрали у військо, і я його вже більше не бачив. Мобілізували також кілька парубків.

У наступному році я вже до школи в Риманові не пішов. Почалася війна. На наші землі вступили німецькі завойовники. Тимчасово припинилася культурна праця на селі. Багато мо-

Двоє друзів.
Я і Степан Кицак 1940 р.

Сільські хлопці і дівчата біля хати Д. Красовського.
Зліва: М. Тимчик, М. Одрехівський, І. Бебло, Марія Рудавська,
моя сестра Анастазія, Марія Храпцьо, сестра Катерина, Іван
і Андрій Рудавські, спереду мій брат Михайло і сестра Ганя,
В. Волошинович, В. Максимович. 1941 р.

люді окупанти вивезли на примусові роботи до Німеччини (із моєї родини старшу сестру Анастасію і вуйка Юрка Хвостика), наклали на селян різні повинності. Німці знищили в с. Дошно всі три родини євреїв та обидві родини циган, у концтаборі Освенцим замучили культурного діяча Івана Тибліяка (9.02.1921–1943).

Але поступово, хоч у трудних умовах, з'явилися ростки нового культурного життя. В селі закладено кооперативу з крамницею, я у 1940 р. закінчив у Риманові спеціальні курси книговодів і крамарів.

У с. Дошно був організований «Хліборобський вишкіл молоді». Спеціалісти із Сянока приїжджали в село, читали нам лекції, навчали краще вести сільське господарство в умовах гір.

За порадою молодого греко-католицького пароха в Риманові о. Харини я вирішив поїхати на навчання до Української учительської семінарії у Криниці. Тим більше, що до Криниці збирається поїхати і мій друг Степан Кищак.

Родина Красовських. Дошно, 1941р.
Зліва направо: мати Марія, батько Дмитро, сестра Катерина, я;
спереду сестра Анна й брат Михайло.

Батько і мати поклали до дерев'яного куфера хлібину, трохи сира і масла, дещо з одягу. Одягнений у гуньку, полотняні штани, керпці я подався у далеку (блізько 200 км) дорогу. В дорозі випадково зустрів свою майбутню вчительку, Наталію Волошинську. Згодом я написав для неї спогад.

Курси книговодів
у Риманові. 1940 р.
Ми з Кищаком
підтримуємо таблицю.

НЕЗАБУТНЯ ЗУСТРІЧ (БУКЕТ ЕТЮДІВ – ДОРОГІЙ УЧИТЕЛЬЦІ)

Лемківське село Дошино...

Оточене з усіх сторін горами, воно неначе потопало в зелені вишневих і яблуневих садів. З-поза дерев визирали смугасті, чепурні дерев'яні хижкі, чиї стіни стільки надивилися на людське горе й радість, сміх і слізози. Від віків у селі народжувались, росли, вінчалися, газдували і тут же спочивали вічним сном.

Здавалося, що гори та дрімучі ліси назавжди закрили у своїх обіймах оцю мальовничу долину і не випустяять жодної живої душі в інший широкий світ.

Село дихало власним, трохи таємничим життям. Життям – повним простоти селянської лірики, щирої та непідробленої ніжності...

Літо 1941 року закінчувалось. Сільська дітвора підняла над річкою такий лемент і гамір, ніби намагалась цим способом відстрашити близьку осінь. Малечі школа було надовго прощатися з прохолодною водою гірської річки, а тому так завзято плескалися у срібних хвилях, лиші мені було не по собі. Сьогодні мушу покинути рідне село і поїхати на навчання в учительську семінарію до Криниці. Двісті кілометрів... Внутрішній голос нашпітував: «Радіти треба. Ти першим із села пойдеш так далеко в українську школу. Ще й поїздом...». Жадоба до навчання поступово перемагала почуття страху. Добре, що пойдемо удвох із шкільним товаришем із сусіднього села Степаном...

*

– Ваню, Ваню, та под юж домів!

Дрижачими, спрацьованими руками укладала мати в дерев'яний куферок полатану, але чисту білизну, штанці, гуньку, буханець хліба, горнятко масла...

— І таке мале у світ, — схлипувала мати.

Нишком і я витираю очі.

— Но ід, ід, — ледви чутно сказав батько, беручи куферок.
Ще один теплий поцілунок матері.

*

Звільна стогнав паровоз, випускаючи на волю хмари диму й пари. Мимо пролітали ліси, села, містечка, за синім туманом сковалися знайомі гори і рідне село. На душі важко.

Змінюються краєвиди зеленої Лемківщини. Землю повільно сповивають вечірні сутінки. Поїзд мчить на захід.

*

Унічний пітьмі вирисувався силует будівлі вузлової станції Струже. Щойно вранці зможемо поїхати в дальшу дорогу черговим поїздом. Через дірки грубих полотняних штанців відчутно пробирається холод.

В залі очікування темно, а тому клонить на сон. Поблизу присіла струнка, білява дівчина, зодягнена по-міському. Допитливо споглянула на нас.

— Куди це ви йдете, хлопчики?

— Учитися. До Криниці.

— Самі, без батьків?

— Та грошей не мають. І часу обмаль...

Наша співбесідниця усміхнулася. Поступово її лице споважніло. Здавалось, задрімала.

Спокій пасажирів порушили тверді, солдатські кроки, брязкіт зброї. Скрипнули двері. Німці!

— Документи. Шнель!

— Ми в школу йдемо.

— А квитки є?

— Ще не продавали...

Підійшов ще один солдат. Щось швидко й сердито заговорив, повторюючи слово «арбайтен». Справа ускладнювалася. Усі знали, що німці ловлять підлітків і молодь та насильно вивозять до Німеччини. Такою була і їх сьогоднішня місія.

Наша сусідка раптово піднялася і без вагань подала солдату «кенкарту».

— Ці хлопці насправді йдуть до школи. Зі мною.

Німець уважно приглядався то на документи, то на дівчину. Її великі, ясні очі звузилися, чорні брови ледь тремтіли від хвилювання.

— Наталя Волошинська... Ви вчителька?

— Так.

Солдати відійшли. Дівчина повільно сіла на попереднє місце. На її білому лиці сяяла усмішка.

Хотілося обняти незнайому, як добру рідину сестру...

*

Їхали в одному вагоні. За вікном маячіли щораз вищі гори, окутані ранковим туманом. Позаду Новий Санч, Жегестів, мальовнича Мушина. Краєвид настільки захоплюючий, що неохота відривати очей від шиби. Зрідка споглядаю на незнайому дівчину. Хотілося бути її учнем. І яку ж велику радість принесла нам дальша розмова!

Насправді, вона — наша майбутня вчителька.

*

Kриниця!

Цей прекрасний куток природи годі описати. Навколо гори, покриті вічнозеленими лісами, а в долині — немов якийсь чарівник розсипав море різномальорових самоцвітів. Усе чудне: і велетні вілли, і яскраві реклами. І килими квітів, і асфальт, і коні з гумовими підковами...

Зустрів нас вихователь гуртожитку (бурси).

— Учнів привезла.

— Та що ви... в бурсі місць немас.

В очах учительки блиснули слізинки. Вихователь помітив це.

— Добре. Нехай залишаються, — буркнув після короткого вагання.

*

— Чи вірите, — звернувся наступного дня директор школи до вчительки, — що ці малюки будуть добре вчитися?

— Не тільки вірю, але й переконана в цьому.
Так почалося наше нове життя, повне несподіванок, радості
й горя. Війна. Голод і холод. Ми терпіли й вчилася.
І завжди, у трудний час, вчителька зміцнювала нашу віру в
перемогу, навчала бути витривалими.
Минали роки...

*

Pозпрощалися у сорок четвертому. Труднimi стежсками,
крізь грозу війни, поневіряння, прямували ми назустріч долі.
Двадцять п'ять років бережсу в пам'яті незабутній спогад
про вчительку, про нашу першу зустріч.

Нас розділяє державний кордон. Але вірю: ми зустрінемось,
Дорога вчителько!

«Наше слово». Варшава, 25.10.1987 р.

Українська учительська семінарія в Криниці.
Тут я навчався у 1941–44 р.

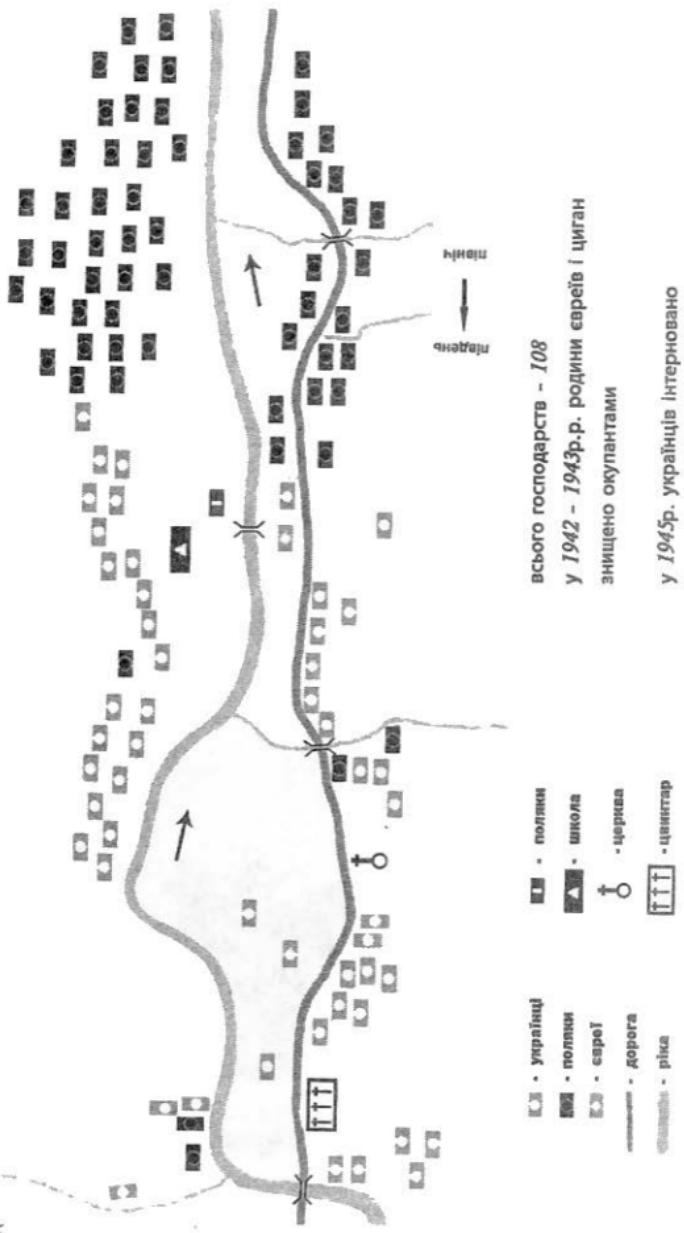

Схема села Доно. Початок 40-х років.

Перелік господарств с. Дошино (станом на 1942 рік)

Лівий берег р. Табір (знизу доверху)

Поляки:

1. Волянська Софія
2. Немчик Юзеф
3. Клімкевич Ян
4. Ягелло Юліан
5. Льоренц Миколай
6. Льоренц Анджей
7. Волчанський Анджей
8. Фадич Якуб
9. Слівка Гжегож
10. Дильонг Ян
11. Ригель Ян
12. Землянські Владислав
13. Ригель Ян
14. Касперович Антоні
15. Інгльот Францішек
16. Стецяк Петро
17. Слівка Анна
18. Немчик Юзеф
19. Фарбанець Францішек
20. Гармата Ян
21. Крукар Антон
22. Крукар Пйotr
23. Пшибила Ян
24. Борек Войцех
25. Земба Павел
26. Клімкевич Владислав
27. Волчанський Юзеф
28. Ригель Юзеф
29. Немчик Павел
30. Красовський Олекса
31. Красовський Миколай
32. Клімкевич Войцех

Українці (лемки)

33. Красовський Петро
34. Гирила Павло
35. Одрехівський Семен
36. Одрехівська Марія.
37. Волошинович Єва
38. Бебло Семен
39. Демкович Михайло
40. Тимчик Іван
41. Красовський Дмитро
42. школа
43. Цигани:
 - а) Старий Юзько
 - б) Кузьма з Ганцею
44. Максимович Михайло
45. Одрехівська Тетяна
46. Барна Василь
47. п. Матерняк Ян
48. Рак Василь
49. Рак Теодор
50. Гощко Дмитро
51. Рак Микола
52. Рудавський Фецко
53. Бурдаш Степан
54. Коваль Данько
55. Коваль Петро
56. Коваль Юрко
57. Волошинович Марія
Хвостик Іван
58. Кищак Теодор
59. Хань Іван
60. п. Олексяк
Тартак
61. Максимович Трефун

Правий берег р. Табор

Українці (лемки)

62. Джула А.
63. Джула Я.
64. Гараус Іван
65. Милян
66. Завійський Василь
67. Лех Іван
68. єврейська родина
69. Коваль Григорій
70. Рудавський Василь
71. Рудавський Микола
72. Заяць Ф.
73. Одрехівський Данило
74. Храпцьо Стефан
75. Храпцьо Петро
76. Храпцьо Василь
77. Приходство
78. Церква
79. Бебло Андрій
80. Храпцьо Василь
81. п. Урбанік Марія
82. Тибляк Василь
83. п. Урбанік (бабця)
84. Бурдаш Теодор
85. Смерецький Павло
86. єрей Іцко
87. Дзендуль Степан
88. Фарбанець Степан
89. Фарбанець Іван
90. єрей Мендель
91. Бебло Кость
92. Дзендуль Юлія

Поляки:

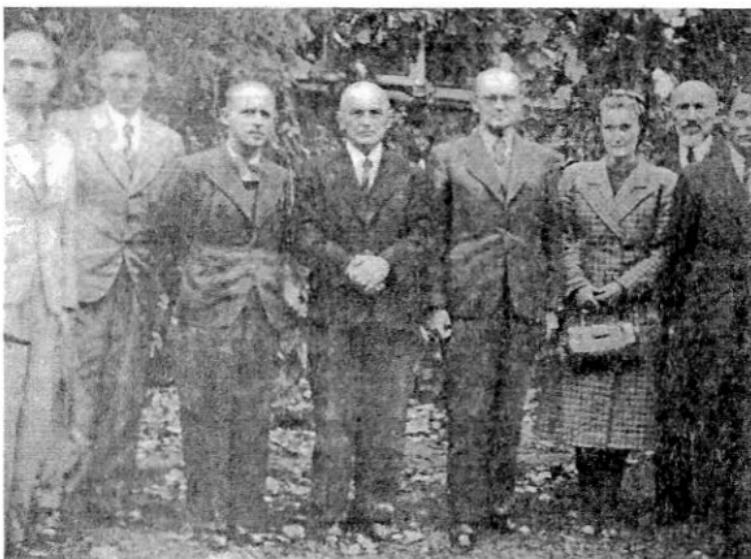
93. Ригель Станіслав
94. Ригель Ян
95. Ригель Ян
96. Ригель Юзеф
97. Стецяк Анджей
Кузня
98. Стецяк Юзеф
99. Рокош Антоні
100. Бебло Юзеф
101. Філіповіч Міхал
102. Бебло Міхал
103. Земба Анджей
104. Слівка Юзеф
105. Слівка Ян
106. Слівка Станіслав
107. Шепенець Ян
108. Тежнув Катахина
109. Томкевич Анджей
110. Собол
111. Щісак
112. Станкевич

Примітка: За винятком школи, церкви, тартаку, кузні, всіх господарств – 108 (в т. ч. українських – 50, польських – 53, єврейських – 3, циганських – 2).

Я успішно справився із вступними іспитами та став учнем семінарії. Приємні, вдячні спогади збереглися про вчителів Наталію Волошинську, Ростковича, Мазикевича та інших. Особливо тепло згадую багато років директора семінарії Омеляна Цісика. Людина сувора, зосереджена, розумна і до крайності справедлива.

Учив нас української літератури. Пам'ятаю випадок. Для самостійної праці було оголошено три теми. Одна з них «вільна» – щось вроді «Мое поступлення до семінарії». Я на той час продовжував працювати над першими варіантами моєї літературної творчості. І вибрав «вільну тему», створивши розповідь, переплетену з переживаннями дитячої душі. Через кілька днів «суворий» директор оголосив усюому класові:

– А найкращий літературний твір написав Іванко Красівський. Гратулюю. З нього вийде гарний письменник...

Викладачі Української учительської семінарії.
Четвертий зліва директор Омелян Цісик, поруч – голова УЦК
В. Кубійович, Н. Волошинська. Криниця, 1942 р.

Душа моя у той час неслася повище хмар... Запам'яталися майже щоденні зустрічі з глухонімим малярем Никифором Дровняком, який творив на підмурівці біля нашого гуртожитку. Незабутніми були зустрічі з відомим ученим, головою УЦК Володимиром Кубійовичем.

І хоч часто доводилося нам голодувати, я навчання не покидав, а навіть додатково захопився малюванням, що його навчав нас із С. Кищаком старший від нас, син розстріляного німцями в Боську священника, Осип Величко.

Однієї осені 1942 р. керівництво гуртожитку відіславо мене додому, щоби привезти 200 злотих за гуртожиток. Я, щоправда, постійно одержував стипендію від Центрального Допомогового Комітету. Але грошей на навчання й гуртожиток не вистарчало.

— Ідь і без грошей не повертайся!

Пізно вночі добираюся до села. Чомусь лише в нас світилося світло. Померла бабуся...

Батько тримав для мене 200 злотих. А тут похорон! Уранці зайдов до о. Вахнянина, який був дуже незадоволений тим, що я пішов учитися.

— Поховайте маму у борг. Мушу заплатити синові за науку...

— Ні у якому разі. Зараз заплатіть 250 злотих.

— Я на другий тиждень продам бичка, трохи вівса і довг поверну...

Не погодився. Ховали без священика, лише дяк трохи поспівав. Гріб не запечатали. Трохи згодом похоронну відправу безоплатно здійснив і гріб запечатав римо-католицький декан із Риманова кс. Вольський.

Повернувшись у 1943 р. з Криниці я вивчав надалі німецьку мову у сільських учителів (тепер уже українців) Іванни Мамчак та Софії Копчак. З останньою мав пригоду. Одного разу забрався на шкільну

Студент Криницької семінарії. 1942 р.

яблуньку (хоч дома їх було доволі) і був спійманий «на гарячому». Учителька повела мене до кімнати. «Оце буде мені, як розкаже батькові». В кімнаті подала мені плетений кошик.

— Оце йди й нарви мені повний кошик найкращих яблук!

Просити мене не треба було, і я миттю виконав вимогу вчительки.

— А тепер занеси яблука собі додому, а кошик завтра принесеш...

Кулею вибіг я. Батькам учителька нічого не сказала. А я від того часу став кращим «сторожем» шкільного саду.

Одним із найбільш надійних «стовпів» українства на селі, поруч з І. Тибляком був дяк Михайло Демкович-Добрянський. Його родина жила по сусіству з нами. З дочкою Стефою я вчився і тому часто допомагав їй робити шкільні завдання. Дяк навчав мене церковного співу, і 10-літнім хлопчиною на щирій подив селян, успішно читав у церкві Апостола. Уже учнем 2–3 класів почав читати Апостола не лише у церквах Дошно, Балутянки, Волгушова, але і сусідніх – Вислочок, Поляни Суровичні.

З дяком мав ще одну цікаву пригоду:

До села прибув німецький офіцер за фірманками «форшпаном». Дяк просився не чіпати його, бо хворий і не може їхати. Німець нічого не зрозумів і за звичкою продовжував кричати. Демкович уже не втерпів:

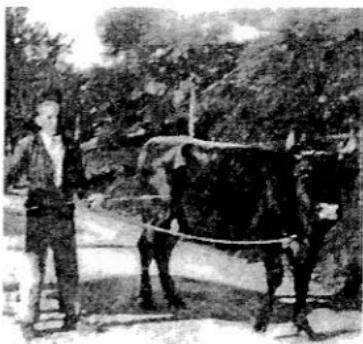
— Поцілуй ти мене в задницю!

— Was? Was? (нім. «Що? Що?») – нічого не розуміючи, запитав німець.

— Мене! Мене! – випалив дяк.

Але тут він зрозумів, що згарячу здійснив непоправну помилку і звернувся до мене:

— Ванюсю, рятуй, бо німець мене розстріляє... Я принесу німцеві яєць і тобі віддячуся.

Мої обов'язки по господарству

Я пояснив німцеві, що дяк насправді хворий і принесе німцеві яєць.

— Gut, gut...

Дяк тремтячими руками вручив мені торбинку, в якій було 30 яєць. Німець зрадів і поспішно витягнув та подав мені 6 пачок тютюну. Я поділив: три дякові, три моїму батькові.

— Ідіть додому...

Дяк щиро дякував мені за те, що я «спас його від смерті» та ще нагородив тютюном...

Незабаром нас із дяком та ще кількох селян німці забрали копати окопи. Через три тижні я втік, коли в село вступили радянські війська.

Попередньо ще одна була у мене пригода. Літньої неділі ми з Іваном Одрехівським (Кулясом) увечері вибралися «на кавалерку» у сусіднє село Королик. У цей день (або раніше) поховали нашу сусідку, що її називали «мадярка»

— А що зробимо, як у ночі вона нас страшитиме?

— Нічого. Упораємось.

Повертали у ясну місячну ніч і проходили попри нашу церву рівно опівночі. Бо саме тоді загуділи сирени на кopalнях. Саме тоді мій друг щось захвилювався:

— Мені чогось лячно...

— Іди кілька кроків до кооперативи, побудь із сторожем. А я підійду.

Мені важко повторити те, що я побачив при світлі місяця. З церкви вийшла жінка у білому, добре видно квіт на хустині й вишивку на білій запасці. Крохи жінки на кам'яних плитах перед церквою не були чутні. Жінка відійшла убік церкви і чарівно затанцювала. Потім поволі пішла у церкву.

Я стояв немов укопаний. Поволі пішов за Іваном. Довго я мучився про природу баченого. Ніхто, навіть о. Вахнянин не дали належних пояснень.

— Це Господь покарав вас... заключив священик.

І лише кілька років пізніше викладач логіки й психології Теребовлянського технікуму Липовецький запевнив мене: довгий час ви лягали спати о десятій, і у мозку виробилася відповідна реакція, у його праці періодично змінюється функція двох півкуль

мізку. О 10 год. включається в роботу нічна півкуля мозку. Подія ця відбулася о таємничій півночі, коли нічна півкуля вступила у «роботу». Це був звичайний сон із сновидінням при умовах праці обох півкуль.

На початку 1943 р. до села прибув молодий священик О. Богдан Семків, поселившись із дружиною у заможного господаря Василя Храпця, недалеко від церкви. Старенький о. Вахнянин не був ним задоволений, як українським патріотом.

Ми з о. Семківим швидко подружили. Я співав у церкві, бо дяк не повернувся з окопів. Священик Семків радо навчав мене вдосконалювати церковний спів. Ми разом ходили на гриби і ягоди, у вільний час відпочивали на річці, ловили рибу. Через часті напади підпільних польських банд на українську інтелігенцію, з о. Богданом спали разом у нашій хаті.

Одного весняного дня о. Богдан вирішив піти на ніч додому. Це було після 28 травня 1944 року – останнього хрещення у церкві. Саме тієї трагічної ночі бандити по звірячому розстріляли о. Б. Семківа.

22 вересня 1944 р. в село вступили радянські війська. Кілька хлопців-дошнян, серед них Василь Храпцьо, Михайло Гараус, Іван Рак були мобілізовані (як «добровольці») до Червоної Армії. Василь Храпцьо загинув.

Постійно шкодили селянам армійці, грабуючи селян, та польські банди, які забирали худобу, продукти, одяг. При нападі на господарство Данька Коваля був поранений Степан Бурдаш.

– Переселяйтесь до Радянського Союзу, а то вас усіх виріжуть поляки, – закликали офіцери совітської армії. – І ми вам нічим не допоможемо...

Парох с. Дошино Богдан Семків.

Ми спочатку до цих застережень ставилися байдуже. Але коли за одну ніч бандити польського підпілля вирізали в поблизькому селі Синява 30 хлопців і дівчат, селяни почали задумуватися:

— Напевно, будимо мусіли втікати, бо нас усіх виріжуть.

У тому ж часі я був поранений при переході фронту. Стратив ліве око. Потреба лікування відвернула дещо увагу про необхідність репатріації. Після лікування продовжувалося неспокійне життя. До села часто прибували підпільні групи, які винищували українську інтелігенцію. Мені приходилося проводити ночі в церкві, на кладовищі, у різних ярах і зарослях.

*

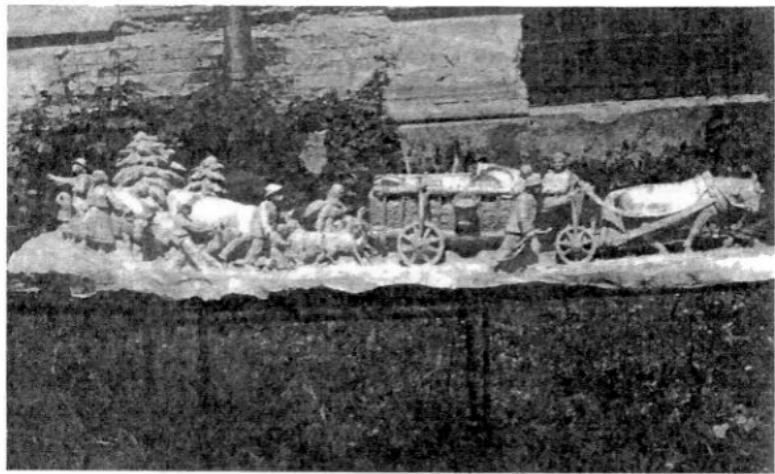
Прихід радянського війська приніс повний хаос у село. Усіх кривд не перелічити.

Мешканці Дошна — люди надзвичайно працьовиті, спокійні, ввічливі й чесні. Щоправда, більшість перебувала у бідності. До найзаможніших господарів належали Степан Дзендерсь, Василь Храпцьо, Василь Рак, Степан Храпцьо. Усі взаємно допомагали собі. Дружньо проживали вони з односельчанами- поляками, і ніколи між ними не виникали непорозуміння. Спільно організовували забави, фестивалі. Ніколи селяни не крали чого би не було одні в одних. Навіть місцеві цигани не порушували цього звичаю і стежили за мандрівними циганами, які час від часу переїжджали табором через Дошно у напрямку Словаччини, щоб не робили шкоду селянам.

А тепер в селі удень повсюдно плакали люди перед свавіллям російських солдат, вночі ховалися по різних закамарках, хатах, корках перед можливими нападами підпільних банд.

— Виїжджайте до Радянського Союзу. Там вам буде насправді добре, бо тут поляки вас виріжуть. А ми нічим вам не зарадимо.

Селяни гірко плакали за рідним краєм, але доля змусила готуватися до виїзду. Рипили вози з дрібними пожитками, ревіла худоба, плакали діти. Валки возів тягнулися до залізничних станцій.

Виселення лемків. Композиція А. Сухорського. Дерево. Львів, 1985 р.

В УКРАЇНІ

У товарних вагонах разом із худобою цілих три тижні подорожували вигнанці з гір, селяни із с. Дошино на Схід у невідоме завтра. Один состав із переселенцями загнали у Зборів, другий у Потутори Тернопільської області.

Виселенців, що опинилися у Зборові, а саме: родини Марії Одрехівської, Дмитра Красовського (Красівського), Михайла Максимовича, Федора Рака, Василя Рака, Миколи Рака, Марії Волошинович, Івана Хвостика, Юрка Коваля, Григорія Кищака, Стефана Храпця, Василя Храпця, Василя Тибляка, Федора Бурдаша, Стефана Фарбанця, Івана Фарбанця, Марії Дзенджель, Юрія Смоляя, Андрія Волошиновича, оприділили у с. Малу Плавучу Козівського району. До Гайв Розтоцьких Залозецького району завезено родини: Єви Волошинович, Івана Тимчика, Тетяни Одрехівської, Василя Барни, Данька Коваля, Катерини Храпцьо, Леха.

З Потуторів розвезені, переважно до Будилова, такі родини: Гирила (Ляш) Марії, Семена Одрехівського, Семена Бебли, Юлії Демкович, Дмитра Гоцка, Федора Рудавського, Степана Бурдаша, Гриця Кovalя, Петра Кovalя, Миляна, Джули, Івана Ханя, Василя Завійського, Василя Рудавського (Судика), Миколи Рудавського, Заяця, Андрія Бебли, Костянтина Бебли, Степана Дзендреля, Трефуна Максимовича.

До с. Куропатники Бережанського району поселилися родини: Храпця Василя, Смерецького Павла.

Родина Петра Красівського поселилася у с. Біла Криниця Підгаєцького району.

Деякі родини, як Дзендреля Степана, Гарауса Івана, Тимчика Івана, Одрехівського Семена, Одрехівської Тетяни, Кovalя Данька згодом виїхали у Миколаївську область.

Саме у той час я повернув свою увагу до рідної літератури. Писав вірші, приступив до написання повісті «Дочка партизана» про діяльність УПА на Лемківщині.

Хтось розповів про це місцевій комендатурі. Одного дня до нас завітали два кадебисти у формі радянських офіцерів. Запитали:

— Ми чули, що ваш хлопець Іван пише антирадянські вірші й інші пасквілі. Чи правда?

Колишня польська хата, отримана родиною в с. Мала Плавуча на Тернопільщині. Перед хатою мати з внучкою.

— Та ні, — відповів батько. — Він не має часу займатися подібною писаниною.

— Добре. Ми зробимо обшук.

І поки кадебисти рилися у сусідній кімнаті, переляканий батько схопив із пічки в кухні жмут паперів і швидко загріб його у попелі під плитою. Наші «ангели-хранителі» звертка не знайшли. Того ж дня я сховав свої рукописи під солом'яний бант на даху стодоли. Але рукописи десь пропали. Або зігнили на дощі, або хтось витягнув.

Моя родина згодом розпалася. Найстарша сестра Катерина виїхала до Збаража, молодша Настя до Севастополя (померла у 1983 р.), брат до Дрогобича, наймолодша сестра до Донецька. А я до Львова.

Ми прибули на місця поселення у липні 1945 року. Хати здебільшого були пошкоджені, без вікон і дверей. Місцеві подоляни прийняли нас початково з недовір'ям — як «чужих», що не так розмовляють, вдягаються.

У короткому часі все налагодилося. Місцеві сусіди поприносili лемкам вікна, двері, допомагали картоплею, молоком. Життя перейшло на властиві рейки. Весною 1946 р. до с. Мала Плавуча прибула ще група виселенців із с. Ульвівок Сокальського району, із якими ми швидко здружилися.

Ми з братом Михайлом і песиком Гальчуком перед хатою.

Зустріч з односельчанкою
Марією Рудавською. 1947 р.

З другом
Богданом Гладинюком.
Мала Плавуча, 1949 р.

ГІРКА УСМІШКА ЛАДИ*

Через фіранки вікон пробивалися слабкі відблиски денного світла, створюючи гнітуючу напівтемряву. Суверість обстановки, її своєрідну таємницість підсилювало червоняве полу-м'я двох свічок. Посеред кімнати, на катафалку, лежала Вона. Блокаючі по блідому обличчі тіні від рухливого полу-м'я свічок створювали ілюзію, що гарне її лице раптом оживе.

Я стояв нерухомо, злегка тримтили повіки та рука з букетом квітів. Здається, ніхто не помітив сліз, що покотилися з моїх очей. У свідомості пропливли картини подій з часу перших післявоєнних років...

*

Життєвий мій шлях почався у мальовничому селі Дошно поблизу курорту Риманів-Здрій. Після початкової школи навчався у містечку Риманові потім в Українській учительській семінарії у Криниці. Але війна, виселення з рідного краю зруйнували життєві плани, розірвали взаємовідносини між людьми...

Товарний поїзд, у який загнали нас, людей, разом із худобою повільно рухався на Схід. Через кілька тижнів подорожі виселенців села Дошно, яких везли двома товарняками, розділили. Один товарняк загнали на станцію Потутори, другий, в якому юхав я – до Зборова на Тернопільщині.

Літо 1945 р. ще дихало відгомоном страшної світової війни. До подільського села Мала Плавуча на Тернопільщині від стороної містечка Зборова наближалася валка скрипучих возів із нехитрими домашніми пожитками, на яких дрімала дітвора. Дорослі важко ступали поруч своїми босими ногами. Від немилосердних сонячних променів, пилиюки перевтомлені їх обличчя

*Лада – ім'я давньослов'янської міфічної богині весни, любові, щастя.

були темно-сірими. Подорожні – переселенці-лемки з гірського села Дошино на Сяніччині...

Весною 1946 року до села Мала Плавуча прибула ще одна група виселенців з-над Західного Бугу (Сокальщина) із села Ульвівок. Спільна однакова доля швидко зблизила нас, лемків, із надбужанцями, подружила молодь. І місцеві хлопці та дівчата, і ми, лемки, і сокальці часто збиралися в хаті Павла Іванця. Сам господар до війни був кореспондентом місцевої періодики, переселився з двома розумними, симпатичними дочками Марусею й Олею. Нам вельми присміло було бувати в цій компанії.

Але мене найбільше притягала хата родини Михайла Кавузи з Ульвівка. Він господар начитаний, освічений, дуже цікавий у розмові. Усе ж, головним було те, що у Кавузи виростали три гарнесенькі дочки. Найстарший – Гані – сповнилося 16 років. Це була квітка дівочої краси. Волосся русяве, обличчя повздовжне, очі чорні. А усмішка? – чарівна. Справжня рожева мрія. Ганя полонила мое серце. Я пережив тоді початок своєї першої гарячої любові. Хоч мені було 19 років, я ще відчував якийсь внутрішній страх перед Ганею. Постійно придумував будь-яку причину, щобі відвідати родину Кавузів.

Зустріти хоч би поглядом свою улюблену. Здавалося, що мое серце вискочить від хвилювання й радості, коли Ганя із вдячною усмішкою, крадькома приймала від мене цукерки, букет польових квітів. Я серцем відчував, що Ганя відповідає взаємністю на мої залияння, але не відважується признатися у цьому. Така «німа» любов продовжувалася досить тривалий час, хоч серця наші відчували наближення омріяної обома розв'язки.

Анна Кавуза. Мала Плавуча, 1947.

2 лютого 1947 року Ганя передала мені записку, написану в поспіху олівцем, що її пожовкlu і частково вицвілу, дбайливо бережу понад 50 років.

«Я вже давно хочу з тобою бути сам на сам. Люблю, люблю Тебе! О, коби я знала, що Ти мене так любиш як я Тебе, то я напевне була би щаслива».

Я не знаходив місця від радості й щастя. Ще й ще прочитував крадькома записку, зиркаючи у бік Гані. Але вона довго (як це мені здавалося) не підводила голови. Потім наші погляди зустрілися. Наші очі, повні сліз від щастя, самі за себе багато чого сказали. Ганя і раніш вірила, що я люблю її, а у той вечір переконалася остаточно.

Бажаючи побути на самоті зі своїми настирливими думками, я попрощаєвся. Ганя вийшла за мною у сіни. Тут сталося те, від чого закрутилася голова і я втратив дар мови. Ганя зі словами «дорогий мій» кинулася мені в обійми. Я лише чув її глибоке з короткими перервами дихання. Вона притулила свої гарячі, солодкі уста до моїх і поцілувала їх. Я лише бурмотів: «Моя кохана, моя найдорожча». Це була перша щедра усмішка Лади...

Додому біг, неначе летів на крилах. Заснув десь над ранком у полоні світлих, чарівних мрій...

7 липня 1947 року мої друзі спрвили мій День ангела і 20-річчя*. Ганя була головною гостею. До дня Ангела Ганя з подругою, односельчанкою Олею Кузьмою, склали для мене віршоване поздоровлення:

«В день Твоїх іменин!
Тобі сердечний наш привіт,
Любий Іване, посилаєм.
Нині раненько скоро світ
Від своїх сердець ми Тобі бажасм:
Щоб здійснилися всі Твої мрії,
Най усміхнеться доля – мов рожі квіт,
Най Бог пішле любу серденька надію,
Жий у щастю, Іване, много, много літ.

Бажають Тобі Ганя й Ольга

7 липня 1947 р.»

* Про це свято див. Згадку у «Лемківському календарі» на 1997 р. (с. 38–39).

У 20-річчя моого народження. Мала Плавуча, 1947 р.

У збереженні і зміцненні якнайкращих наших стосунків із Ганею нам постійно сприяли близькі друзі. Це, зокрема, галичанин Федір Банадига з Олею Кузьмою, подругою Гані, сестри Маруся й Оля Іванці, двоюрідний брат Гані Богдан Гладинюк, Ксеня Кузьма...

Швидко минали дні. Ми з Ганею зустрічалися не лише у ней вдома, але й у полі, де разом пасли коней. Взаємно старалися бути наодинці, без свідків. У такі хвилини нашим обіймам і поцілункам не було меж. Гані мої ніжності подобались і вона навіть була готова погодитися «на гріх». Але я, хоч дуже жсдав цього, стримував себе. Мені здавалося, що розкриття цієї «грішної таємниці» любові може роз'єднати нас, а тому ми насолоджувалися святою, чистою любов'ю.

Умови, що складалися в той час, змушували мене покинути село. Мої листи- заяви на захист переселенців озлобили проти мене районні власті. Згідно запевнень уряду (що було обумовлено в Переселенчій декларації) виселенці звільнялися протягом двох років від обов'язкових хлібоздач, податків, служби в армії. Але

місцева влада порушувала закон і насильно забирала у переселенців зерно, накладала інші повинності. Селяни постійно скаржилися мені, нагадуючи: «Та ти вчений, напиши скаргу до Києва». І я написав. Повинності забирати припинили, але уже взяте не повернули. В той час почали проти мене якого ворога советської владі постійні переслідування, шукали мене «уповноважені» кагебісти майже кожної ночі. Батько, як міг, ховав мене то на горищі, то у стодолі. Часто я ночував у сусідів. Одного літнього дня батько запропонував:

— Утікай із села, але так, щоби ніхто не здогадувався, куди саме ти подався. Краще усього, біжки вночі на залізничну станцію Озірна і пойдь до Теребовлі. Там живе двоюрідний брат Юрко Красівський. Він тебе перетримає деякий час...

У містечку Теребовля я поступив на одномісячні курси працівників культури при культорсвітньому технікумі. Після курсів дирекція технікуму погодилася прийняти мене без іспитів студентом третього курсу технікуму. Звістка про мое поступлення до радянського навчального технікуму насторожила окремих моїх друзів. Та це й не дивно. Це був час примусової колективізації і «розкуркулювання» селян, що породжувало недовір'я до всього радянського, зміцнювало страх перед комуністами і НКВС.

Поширювалась плітка, що я поступив у комсомол (а може й комуністичну партію!), бо інакше, мовляв, мене не прийняли б до технікуму. Ця ситуація змінила у гіршу сторону ставлення до мене родини Кавузів, зросло озлоблення до невинної дівчини. І лише вона одна вірила мені, вірила, що я не винен перед родиною й друзями, писала мені. Ось лист, датований 30 грудня 1947 року:

«Дорогесенький Івасю! Карточку, передану через Федя, я отримала. Що до мене, то я здорована. Лише великий біль має мое серце, хоті я не сподівалася на свої літа таке пережити. Але я того не жалую. Це нічого, но коби лиши Ти не хибнувся, а додержав слова. Може дастъ Бог, то все перебудемо, як це Ти казав: «Любов дорожча над життя».

Прийдеш на свята, якщо будеш мати змогу, то поговоримо. Кінчу той коротенький лист до світла місяця, бо руки замерзли.

Поздоровляю Тебе щиро і цілуло.

Ганя».

На зимові вакації я приїхав до Малої Плавучі.

Але помітивши в родині Кавузів незадоволення моїми відвідами, вирішив менше показуватися. Ганю я зустрів двічі. Шкоду, що обмеженням відвідин я подарував своїй коханій замість душевного спокою новий сердечний біль і тугу. Зовнішньо Ганя вела себе спокійно й ніколи не висловлювала протестів із приводу негативної поведінки окремих членів родини. Одного з листів написала 25 лютого 1948 року:

«Дорогесенький Івасю! Я в хаті не могла прочитати, а до ранку було мені задовго чекати, а того вечора дуже ясно світив місяць і я надворі прочитала. Мені стало так добре і весело наче Ти був із мною. Цей саме вечір був найщастливіший за всі вечори від тоді, як Ти останній раз поїхав. Я цей лист написала ще у неділю і хотіла надати, но не могла. Дорогесенький не сміється і не дивиться, що я так нездalo пишу, бо я в хаті не писала, а надворі тепер не літо. Ще раз Тебе прошу відпиши малесеньку карточку і передай через Андрія або Федя. І напиши, коли приїдеш, бо я хочу Тебе бачити. Вірна Тобі Ганя».

Що стосується Андрія, ім'я котрого згадується в листах Гані, то це мій односельчанин, ровесник і товариши Андрій Коваль, який у той час проживав у сусідстві з родиною Кавузів.

Щораз відчутнішим було загострення відносин родини із Ганею, та посилення активності батьків з метою зломити опір доньки та видати її за місцевого Павла. Він – гарний, працьовитий парубок, син розсудливого, свідомого і заможного господаря, активного діяча націоналістичного визвольного руху, замученого каральним загоном НКВС у 1947 році.

Я чітко уявляю і душею відчував чорні хмари, що у швидкому темпі згущувалися над нами з Ганею. Не знаходив місця від безсиля, яке не дозволяло мені змінити хід подій. Коjsна зустріч з Фед'ком, який найкраще був утасманичений у ситуацію, реакцію зі сторони моїх друзів і противників, щораз глибше ранили мою душу.

Я не міг не відвідати Ганю. Одного вечора при нашому прощанні, вискочив з хати розлючений її батько і наніс болючу душевну образу доньці і мені.

Немов п'яній повертається я додому. Цілу ніч не спав. Наступного дня (у неділю) вибрався до Кавузів, але до хати не заходив.

Зустріч з А. Кавузою. 1948 р.

Коло нас із Ганею періодично проходжувалися Павло та його однодумці, скоса споглядаючи в нашу сторону. Надійшов Федя.

— Іване, ходи зі мною й нічого не питай...

В хаті він тихо розповів, що ті хлопці сьогодні хочуть розправитися зі мною за Ганю. Усе могло закінчитися трагічно.

— Негайно втікай у Теребовлю...

*

У літку 1948 р. я приїхав до Малої Плавучі. Уже знов, що готовується весілля Гані з Павлом. Ми зустрілися з Ганею, зайшли до хати мосії сестри Катерини. Здавалося, що нічого в наших відносинах не змінилося. Ми щиро обіймалися, гаряче цілувалися.

— Ти знаєш, дорогий, лихо йде слідом за нами.

— Знаю...

— Якби було де, я утекла би з тобою прямо таки сьогодні...
Що ж нам діяти?

Я не знов, що нам діяти. Щойно закінчив технікум. Праці ще не отримав, ні мешкання. Навіть не догадувався, куди саме

Спереду І. Завійський і М. Тибляк.
Другий ряд: я, Анна Кавуза.
Мала Плавуча, 1948 р.

закине ще мене доля... А батьки Гані наполягали на швидкому розбитті нашої чистої, глибокої любові. Наполягав також жених...

Незабаром здійснилася незабутня, болюча і трагічна подія в моєму житті. Ганю віддали за Павла, і родина Кавузів виїхала до Гамаліївки, а згодом до с. Забужжя поблизу Сокала.

Після дворічного навчання у Львові я там залишився, поступивши до університету, потім на роботу. Я ніяк не міг забути Ганю, вважаючи її найдорожчим скарбом, що його стратив. Одного разу відвідав мене Михайло Кавуза – батько Гані. Він попросив у мене пробачення за той душевний біль, що спричинив мені. Запросив відвідати його родину. Згодом я кілька разів побував там. Всі приймали мене щиро, зокрема, Ганя, Павло, їхні донечки.

Я дальше любив Ганю, але більше про це не признавався. Не хотів стати стержнем будь-якого родинного ускладнення...

Дорога Ганю! Тридцять шість років тому доля нас звела, познайомила, зблизила наші душі, сплела серця, але згодом безжалісно пожартувала над нами...

Удо світа, 22 травня 1983 року, після важкої хвороби, стало битися твое гаряче серце. Не хочеться вірити, що так передчасно наступила наша остання зустріч.

Як і належиться, священик і дяк, замість традиційного «Вічна пам'ять» ледь тримтячим голосом проспівали «Христос Воскрес». Під час слів «І тим, що у гробах життя дарував» мое серце виступувало: «Господи, подари їй життя»... Ще поверне весна. Народ знову заспіває «Христос Воскрес». Воскресне природа, її землю отримає тепло сонця, звеселить спів жайворонка. Лише Ти, кохана, ніколи не повернеш. Приходь, хоч би у сні...

— Прощай, Дорога Ганю. Я вдячний Тобі, що зберегла усе життя добру пам'ять про нашу чисту любов. А тому у моїй свідомості Ти назавжди залишишся доброю, справедливою, сердечною...

Нехай українська земля буде Тобі легкою...

*«Лемківський календар» на 1999 р.
Львів, 1998, с. 144–150.*

Ще до часу поступлення до Теребовлянського технікуму ми з Федором Банадигою навчалися фотографувати та виробляти в домашніх умовах фотовідбитки. Це уможливлювало нам зайнятись якоюсь працею та забезпечувало дрібний заробіток.

Навчаючись у Теребовлянському технікумі, я дружив і деякий час проживав у родинах Юрка Красівського, Василя Мельника, Романа Романчака. Красівські були моїми родичами з Вільки, господар Юрко – двоюрідний брат моєго батька, його сини – талановиті різьбярі. В. Мельник – чудовий музикант на акордеоні. Я часто захоплювався його музикою. Жаль, що життя Василя закінчилося передчасно й трагічно. З Р. Романчаком ми вели часті дискусії з філософії, психології, логіки, астрономії.

У технікумі я почав виступати з лекціями, писати статті, продовжував свої спроби у поезії. Деякі статті друкувалися, але всі рукописи безповоротно пропали. Це був період моєго активного шукання істини. Згодом, після закінчення університету, я остаточно зупинився на шляху вивчення історії лемків, розвитку культурних надбань.

В гостях у лемків в Гутиську. 1949 р.

Після закінчення у 1948 р. технікуму один рік працював завідувачем районної бібліотеки у поблизькому містечку Микулинці. Звідси повернувся назад до Теребовлі, обнявши посаду завідувача відділу шкільної молоді райкому комсомолу.

У 1950 р. поступив у Львівську юридичну школу, після закінчення якої у 1952 р. поступив на навчання до Львівського університету ім. Івана Франка на історичний факультет, і з 1954 р. залишився у Львові, працюючи завідувочим лекторської групи міському комсомолу та лектором обласного товариства «Знання».

Тоді ще до рідного с. Дошна поїздка була неможливою через «залізну завісу». Ми довідалися, що у 1947 р. лемківська частина села уночі була спалена невідомо ким. Поляки пояснюють, що зробили це загони УПА, щоб полякам не дісталося залишене українцями майно, українці впевнені, що зробили це польські підпільні формування, щоби не дати зможи українцям повернутися. У 1952 р. була розібрана поляками церква, яка чудом уціліла від пожежі, а матеріал використано на будівництво клубу у поблизькому селі Любатова.

Лемки з Сяніцького повіту у с. Гутисько. 1949 р.

Постійно підтримував дружні зв'язки з колегами-лемками. У 1954–1956 рр. сестри Ніна, Марія, Даниїла Байко, друзі Любомир Олесневич, Василь Одрехівський, Петро Когут, Роман Соболевський, Степан Кищак, Ілля Чулик сходилися у моїй підвальній кімнаті на вулиці Глібова. Цілими вечорами співали лемківських пісень, обговорювали проблему створення лемківського хору, вели ширі дискусії з питань історії та культури лемків. Це був, без сумніву, найцікавіший період моєго перебування у Львові. Приємним було те, що мене часто відвідували сини відомого лемківського історика Юліана Тарновича – Мирон (з Козової), Олександр (з Ужгороду).

На початку 1956 р. я одружився з Наталією Бряшко, виселеною з с. Поляни поблизу Дуклі до с. Гутисько Бережанського району на Тернопільщині. Там теж проживала моя тета Марта Орисик (з Хвостиків), до якої я іноді загощав і так познайомився з мосю майбутньою дружиною.

Львів, листопад 1954 р. Тут на вул. Глібова, 2, у моєму помешканні зустрічалися лемківські активісти, обговорюючи різні аспекти розвитку культури лемків в Україні.

Наталія Красовська (Бряшко).
Мала Плавуча, 1958 р.

Хоч жив я доволі скромно, все ж мав надію, що складеться у нас гарна сім'я. Восени того ж року у нас народилася донечка Оксанка, дуже забавне дитя – любимиця діда і баби в Гутиську, діда й баби в Плавучі Малій.

Наша родина збільшилася з появою дочки Оксанки.
Львів, 1957 р.

*Тато з донечкою.
Львів, 1958 р.*

Пам'ятаю, замолоду я сильно курив і дуже кашляв. Одного разу, коли моя 4-річна Оксанка, побувавши в Плавучі Малій, з жалем мені каже:

— Татку, покинь курити, бо помреш, а мені тебе буде дуже шкода. Дідо у Плавучій теж багато курить, кашляє й каже, що скоро помре.

Мені стало дуже незручно перед дитиною і я рішуче кинув курити і від 1960 р. не мав папіроси в роті.

Десь у той час я запросив Наталію з Оксанкою до історичного музею, де я працював з 1957 року. Мене у той день показа-

*Оксана «на службі»
у родині Яценків.
Село Остан'є на
Тернопільщині, 1959 р.*

До Львова загостив
редактор «Нашого слова»
М. Щирба. 1958 р.

зували по телевізору (а телевізорів тоді ще було обмаль). В один момент дочка скрикнула:

— Мамо, мамо, там татко! — І тут же розривілася: — А як він звідти вилізе?...

У міжчасі Наталія познайомилася на роботі з краянкою Ольгою Крупа, а незабаром з її братом Михайлом. Ми подружилися, їздили часто до їхнього села Куткір, що 50 км від Львова. Родина Крупів дуже полюбила Оксанку і завжди залишала її на кілька днів «допомагати по господарству».

З Михайлом Крупою ми їздили в Карпати, на море, відбули незабутню подорож пароплавом по Дніпрі з Миколаєва до Києва. По дорозі побували на могилі Тараса Шевченка, написали про своє захоплення в музеїйній «Книзі відгуків».

Оксанка школлярка.
Львів, 1962 р.

На озері у гостях в Михаїла Крупи. 1967 р.

Одного літа спочивали в селі Рибаківка на березі Чорного моря. Їздили на екскурсію в Одесу. Домовилися з водієм автобусу, що ми не будемо брати участі в екскурсії увесь день, а рівно о 16 годині зустрінемось на вокзалі. Щось «на ходу» перекусили, купили додому гостинця – півлітра конъяку і за 10 хвилин 16-а були вже на вокзалі. Але, на превеликий жаль, люди нам сказали, що автобус виїхав на Рибаківку о 15.30. Це була вельми неприємна для нас несподіванка. Довелося вирушати пішки 32 км під ніч у зовсім незнайомій місцевості. По дорозі десь 5–7 км підвезли нас солдати. Показали дальшу дорогу. Вечоріло. Ми відчутно зголодніли. Особливо бідкався мій друг Михайло:

- Ой, невже так і помрємо у дорозі?!
- Не турбуйся. В Рибаківці замовимо пахучу відбивну.
- Я не дочекаюсь...

Потішали себе тим, що Наталія збереже нам вечерю.

Нарешті, ледве живі, добрали до Рибаківки. Була вже десь друга година ночі. Вечері не було.

- Я гадала, що добре повечеряєте в Одесі.

Що діяти? Мені згадалося, що діти нашого сусіда по палатці, педагога, постійно не доїдають хліб і сушать сухарики. Я розбудив сусіда.

– Чи маєте сухарики?

– Півмішка...

– Беріть з собою і ходіть з нами.

Ми розпиляли коньяк, брали по сухаричку, змочували у ведрі з водою та їли з великим апетитом. Такої смачної вечері нам ніколи не приходилося споживати.

У 1962 році мене прийнято членом Спілки журналістів Радянського Союзу. Через кілька років, за активну працю у Спілці, був нагороджений путівкою на відпочинок у Болгарії у Міжнародний будинок журналістів (Варна, Золоті Піски). Тут, у Болгарії, вперше по-справжньому відчув і побачив різницю між життям в Україні (тоді радянській) та Європою. Враження незабутні.

*Золоті Піски. Болгарія. Міжнародний будинок журналістів.
Літо, 1977 р.*

ЧЕРЕЗ 22 РОКИ

У нас досі мало писалося про ту частину Лемківщини, яка лежить у Польщі і яку слід вважати українською етнографічною територією. Тому публікуємо репортаж старшого наукового працівника Львівського історичного музею Івана Красовського, який після війни переселився з північної Лемківщини (Сяніччина) в Україну.

Повільно просувається поїзд на захід. Чим ближче кордон, тим сильніше хвилювання. І це не випадково. Минуло 22 роки з того часу, як миrozсталися з чарівним куточком Прикарпаття – Лемківчиною.

Вже позаду прикордонні формальності. Перемишль! Так, ми в Польщі, хоч навколо чути російську й українську мови. Минаємо Ряшів. З Ясла автобусом мчимо на півден. Місцевість міняється, і ми на повні груди дихаємо запашним гірським повітрям. Боймось навіть говорити між собою, щоб не порушити ланцюга приемних думок.

Серед зелених гір виринуло чепурне село Крампна. Це наша кінцева зупинка. Холодна вода Вислоки освіжає нас. З великим задоволенням хлюпаемось у кришталево-прозорій гірській річці.

До села Поляні, де проживає родина дружини, ще шість кілометрів. Іти з валізками буде важко. А може домовитись із селянами і хтось підвіз би? Заходжу в найближчу хату. Розмова відбувається по-польськи.

– А звідки ідете? – питас господар.

– Зі Львова.

Господар усміхається. Переходимо на лемківський діалект. У Крампні живе кілька українських родин.

Завершили подорож на попутному тракторі. І хоч у причепі нещадно підкидало, їхати було весело.

Родини Сеньчаків, Мишковських зустріли нас сердечно. Сльози поступово замінюють усмішка. Увечері в хаті Івана Сеньчака справили справжній концерт. Старші лемки пам'ятають

рідні пісні не тільки лемківські, але й загальноукраїнські. Найкращими співаками виявилися Буряк Анна й Бугель Анна.

Слова деяких пісень вдалося записати. Ось одна з них:

Гасм зелененьким вода тече,
На яворі соловей щебече,
Там дівчина мила віночок звила (2)
З барвіночку (2)
Слези проливала. Як го вила,
А вивши, на воду пустила:
Плинь. Плинь віночку, красний з барвіночку (2)
За миленьким (2)
Голос чути в гаю, в середині,
Аж сталося страшно молодій дівчині.
Узкою стежкою ідуть козаченky (2)
На вороних (2)
О, мої панове, козаченky,
Скажіть мені правду, де є мій миленький.
Чи го порубали. Чи живого взяли (2)
У неволю (2)

Правдоподібно, пісня ця незакінчена. Але Бугель Анна (58 років) дальших слів не пам'ятає. Ще ряд пісень проспівала вона. Серед них козацькі, побутові, емігрантські: «Під горою, над рікою», «Дала мене мати в чужую сторону» та інші. А ось слова пісні, що її виконував Г. Шурек:

Ой кукала зозуленка,
Ой кукала і кус.
Ой повіч мі зозуленко,
Де мій милий почус.
Погнівався мій миленький,
Ой вчера опівночі.
Не пущу го додомоньку,
Видрапаю му очі.
Не будеш ти моя мила
Мої очі драпала.

*Я поїду в Україну
Будеши за мном плакала.
Альбо буду, альбо ні,
Альбо буду, альбо ні,
Ти за гору, я за другу,
Я о тобі забуду.*

*Здається, пісня не лише єднає наші думки, але й змінює спільні
стремління, пробуджує заспані почуття, породжує нові ідеї...*

*В Полянах нараховується пара десятків родин лемків. І
польські, і українські селяни живуть між собою дружно і допо-
магають собі взаємно. Але залишилося побажати кращого в
стосунках між самими лемками. В центрі уваги у них релігійні
суперечки. Одні вперто відстоюють православ'я, інші – уніа-
цтво, треті – римокатолицизм.*

*Але в той час не турбув лемків доля власних дітей. В місцевій
школі досі не навчають української мови. Селяни не читають
«Нашого слова». Це приводить до культурного занепаду.*

У рідному селі Наталії Полянах. Польща, 1971 р.

Поляни чудові навколошніми краєвидами. Село поступово розбудовується. Протягом тижня бродили ми по довколошніх лісах у пошуках грибів, чорниць та горіхів. Попід гору Кичеру здійснили прогулянку до Гирови, а звідти автобусом поїхали у Дуклю і до Коросна. Однієї неділі вибрались до Мисцюви. Село розташоване над Вислоком. З усіх сторін оточене горами Бучником, Каменем, Ключем, Точкиовою. Серед села стойть церква Параскевії (збуд. 1796 р.), переобладнана на костел. Варто відзначити, що тут в 1942 році створилося одне з перших на Лемківщині партизанське угруповання для боротьби з німецькими окупантами.

Понад річкою Яселькою шлях стелиться до Дальови. В селі мешкає кілька десятків лемківських родин, але теж далеко не все гаражіз культурно-освітньою роботою.

Відпочиваємо у господаря-поляка, який прийняв нас гостинно й щиро. Про лемків дуже доброї думки.

— Працюють добре, живемо дружньо, але чомусь скриті, стидаються навіть своєї національності, звичай.

— А може їх поляки кривдять?

— Та що ви? Ні, ні.

Дальших одинадцять кілометрів із Дальови проїхали автомашиною.

Дошино. Здивований розглядаєсь. Як же все змінилося! Верхня половина села не існує, зовсім інша нижня частина, що її замежують поляки. Будинки муровані, під бляхою. Близькість Риманова-курорту вигідна для місцевих мешканців. Через село прокладена асфальтова дорога. Швидко прямуємо через річку на місце, де стояла наша хата. Але тут росте конюшина. Збереглась ще криниця, хоч і запущена. З приемністю випили води. В саду збереглися дві черешні, які були посаджені мною і вуйком у 1941 році, а також груша і яблуня. Кущисту яблуко. Щось далеке майнуло у свідомості. В дитинстві я думав, що дерева розуміють і відчувають, як люди. Одного разу я впав саме з цієї яблуні, а тому завзято відлунив її палицею. Тепер жаль стало самітної яблуні. Хотілось обняти її стовбур, попросити прощення. Неподалік школа. Така чепурна, біла, як і двадцять років тому. В цій школі я навчався чотири роки. Учителька Софія Марушняк увічливо запростила нас у клас. Приємно посидіти за партою, де колись сидів...

Стежки, якими колись ходив у дитячі роки, позаростали бур'янами і кущами. Заросли лісом гори Дів і Копа. Дерев'яну церкву розібрано понад 10 років тому. Заходимо на кладовище, де поховані мої дідусь, бабуся. Але серед густих кущів і буйних бур'янів могили відшукати неможливо. Заледве кілька похилених металевих хрестів виглядають з-поміж дерев. В думці прощаюся з цим сумним місцем.

В дальшу дорогу відправляємось фірманкою моого шкільного товариша, тепер господаря Яна Слівки.

Читасмо написи на пам'ятнику жертвам фашизму в Королику. Серед розстріляних – прізвища кількох лемків. Трохи далі стоїть церква. В ній донедавна зберігався іконостас, ікони. Зараз двері розбиті, все понищене. Згідно таблиці – церква є пам'ятником архітектури та оберігається державою. Але стан її дуже поганий.

Шлях стелиться через місцевість, де колись було село Кам'янка. Залишились громади дерев, купки каміння, на місці церкви побиті хрести. У Завадці Риманівській затримуємось лише для того, щоб сфотографувати навколишню природу.

*

Побродивши вулицями ранкового Яслі, автобусом вийхали до Криниці. Нас чарував краєвид, приваблював своєю різноманітністю, гармонією барв, melodійністю.

Минаємо Біч, Горлиці. За річкою Ропою починається гориста місцевість. Уже позаду Шимбарк. На кілька хвилин зупиняємось у Грибові. Усюди відчувається подих нового, соціалістичного життя.

У ранкових променях літнього сонця, у просторій долині перед гір і лісів, всміхається Фльоринка. Село має багату історію. У 1918 році, після розпаду Австроїї, тут відбулися масові збори. Селяни проголосили створення Лемківської республіки та обрали «руський уряд» у складі Д. Хиляка, М. Громосяка, Я. Качмарика. Але уряд цей проіснував недовго. Звідси походить наш знайомий, відомий у Польщі та за її межами скульптор, Григорій Пецих.

Крутим шляхом спускаємось у Криницю. Це надзвичайно мальовничий курорт, оточений лісистими горами Сондецького

Бескиду. Криниця – справді, казкова місцевість. Користується славою не лише як курорт із лікувально-мінеральними водами, але й як пункт масового туризму, місце відпочинку, центр зимового спорту, батьківщина лемківського маляра Никифора. Нашим провідником став мій шкільний товариш із Дошна Шепенець Владислав, який працює в Криниці.

Увечері вийшли автобусом до Закопаного. Ще за дня проїхали село Нову Весь. Цікаво, що якраз із цього села емігрував до США перший лемко Юрко Кашицький. Це було в 1872 році...

Гірський пейзаж змінює рівнина. Затримуємося у Новому Санчі. До Першої світової війни тут був центр культурного життя лемків, функціонували українська і «руська» бурси, виходила газета «Лемко», знаходилася філія «Просвіти».

Далі починаються суворі й горді гори Пеніни. У їх підніжжя несе свої чисті води Дунаець. У Щавниці зовсім темніє. У срібному місячному сяйві вирисовуються силуети високих гір. Картина набирає казково-таємничого вигляду.

Минаємо Чорштин. Шкода, що не можу побачити руїн замку, пов'язаного з історією визвольного руху. Чорштин був осередком селянського повстання, яке спалахнуло у 1651 році під керівництвом Костки Наперського.

Новий Торг – місцевість теж історична. Тут були ув'язнені ватажки лемківських збійників Савка й Чепець. Напередодні наміченої страти їх визволив Наперський.

– Пороніно, – оголошує кондуктор.

– В цій місцевості проживав Ленін, – похвалився мій сусід-поляк.

Мерехтять електричні лампочки, різномальорові реклами. Закопане. Ще кілька хвилин, і таксі зупиняється на вулиці Стронжиска. Нас гостинно зустрічає сім'я Григорія Пецуха.

Наступного дня погода була чудова. «Оце, як на замовлення», – жартував Григорій. Крізь ранішній туман заглянуло сонечко, у білих хмаринках сховалися вершини Татрів. Гостре повітря лоскоче в носі, легенях.

В товаристві з Пецухом відвідали художню виставку. Серед творів місцевих авторів експонуються праці Григорія Пецуха «Невільник», «Вулкан», «Старий кінь», виконані в дереві. Роботи нашого земляка вражають простою технічного виконання,

В гостях у скульптора
Григорія Пецуха. Закопане, 1975 р.

глибоким змістом, вдалим поєднанням натури з творчою фантазією митця.

Цікаві дерев'яні скульптури Антона Жонси: «Доля людини», «Надія», які викликають сильне внутрішнє хвилювання. Хоч в основу їх змісту вкладені релігійні розповіді, твори ці глибоко реалістичні, народні.

Викликали здивування «твори» Владислава Гасера. Ми чули про західних акторів дивовижних комбінацій шляхом наклеювання на полотно різних ганчірок, залізячок, кусків розбитого скла тощо. Такі творіння Гасера.

Приємне враження справив огляд Будинку туриста. Споруда, виконана в закопанському стилі, прикрашена круглою і плоскою різьбою. Автором окремих мистецьких виробів є Г. Пецух.

Уважно оглянули місцеве кладовище. Тут спочивають визначні діячі, митці, письменники, вчені. Серед них відомий письменник Вл. Оркан (1876–1930), директор Закопанської школи пластики, популярний митець А. Кенар (1906–1959) і інші. Ряд пам'ятників – дуже цінні твори мистецтва.

З виробами учнів школи пластики познайомив нас викладач Г. Пецух. Праці майбутніх митців справді хвилюють. Цікаві різьблені сцени розправ шляхти над селянами й повстання під керівництвом К. Наперського, вироби із зображенням людей, тварин, навколошньої природи.

— Варто було б, щоби до нас приїхали митці з Гуцульщини, а нас запросили на Україну, — слушну думку висловив директор школи Казімеж Файкош.

Брак часу не дозволив здійснити далекі мандрівки в гори. Разом з Г. Пецухом поїхали ліньовою колейкою на Губалівку, звідки відкривається прекрасна й незабутня панорама. Мов дитя до матері, притулилося Закопане до піdnіжжя Татр...

Але пора спускатися. Перед нами дальша дорога...

«Народний календар», 1969 р., Пряшів

На прогулці у Карпатах. 1962 р.

Разом
з Оксанкою
в Криму. 1972 р.

У 70-х роках ми з Наталією ще кілька разів відвідали Польщу. З нами побувала закордоном і дочка Оксанка. В Дошні я розповідав Оксанці, де стояла наша хата, росли великі дерева: груші, яблуні, липи. Показував стежки, якими бігав босоніж, місця, де малим пас корів. Оксанці околиця дуже сподобалася, з цікавістю оглянула школу, в якій я здобував перші знання.

У Полянах Оксані розказувала про своє село Наталія. Найбільше Оксанку захоплювали домашні тварини, птиця. Їздили ми до Наталчної родини аж у Новогард, Щецин, Лігницю на півночі й заході Польщі.

На жаль, у наших взаємовідносинах із Наталією постійно щось не клейлось. Її не захоплювала бідна наша оселя у підвалі, скромне життя, а манила незрозуміла далечінь, курорти, санаторії. У 1972 р. ми розлучилися, а 20 листопада 1976 р. Наталія вийшла на постійне проживання до Києва. Невилікова хвороба припинила її життя у віці 57 років.

*В гостях у п. Ожібко
(Волошинської).
Зліва: Наталія, я,
п. Ожібко, Оксана.
Перемишль, 1971 р.*

*У родині Слівків.
Село Дошно, 1974 р.*

Працівники історичного музею.

Ще студентом у 1957 році мене прийнято науковим працівником Львівського історичного музею. Початково директором музею був Юрій Гопшко. Потім Анна Жеваго – людина дуже зрівноважена, справедлива.Хоч, як музесзнавець була слабеньким спеціалістом, але як добрий господар зуміла на належному рівні забезпечити керівництво музеєм. У музеї працював 12 років разом із такими музесзнавцями, як Микола Литвиненко, Панас Авраменко, Іван Заяць, Михайло Савка, Михайло Ілящук, Ольга Савич, Ярослав Мельничук та іншими, які уже відійшли у вічність.

Саме тут почалася моя праця в ділянці історії та культури лемків. Захистив дипломну роботу «Визвольний рух на Лемківщині в XVII столітті», надрукував численні статті в тижневику «Наше слово» (Варшава), журналі «Дукля» (Пряшів), «Нова думка» (Югославія), «Лемківщина» (США) та інших.

Це викликало незадоволення з боку партійних керівників і КДБ, які забороняли мені друкуватись за кордоном, а також в українських виданнях.

Я, старший науковий працівник
Львівського історичного музею. 1967 р.

Почалися часті виклики до КДБ, претензії у сприянні розвиткові українського націоналізму в середовищі радянських людей. Особливо посилилися погрози на мою адресу, коли в «Українському календарі» (Варшава) була опублікована моя праця «Українські гетьмани» із портретом Івана Мазепи. Тоді ж у Варшаву було вислано «пропозицію» КДБ припинити друкування моїх матеріалів.

У значній мірі ускладнив мое становище лист М. Донського і В. Дзямби до ЦК КПУ про те, що у Львові живе «войовничий український націоналіст» Іван Красовський, який постійно заликає нищти «руських» та їх симпатиків.

Мені не могли пробачити того, що я відважився написати два листи до М. Хрущова про факт насильницької русифікації України. За мною було закріплено тавро «український буржуазний націоналіст». Підлило олії до вогню мое негативне ставлення до політики Хрущова про розподіл партійних і державних органів на «міські» і «сільські». Обком партії підняв крик: як це так, що лише у Львівському історичному музеї знайшовся на всю область «якийсь Красовський», що проголосував проти політики партії. І коли через кілька тижнів цю «політику партії» було засуджено, я жартома заявив секретареві партійної організації Козловській:

— Тепер можете мене нагородити якимсь орденом за те, що я заздалегідь указав партії на її помилки.

— Партию вчити непотрібно, вона знає, коли і що саме їй робити.

Почалася нагінка на дирекцію музею після того, як я вступив до Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії на заочну аспірантуру. Тоді зустрів мене секретар по ідеології обкому партії Валентин Маланчук:

— Я чув, що ви збираєтесь захищати дисертацію про лемків...

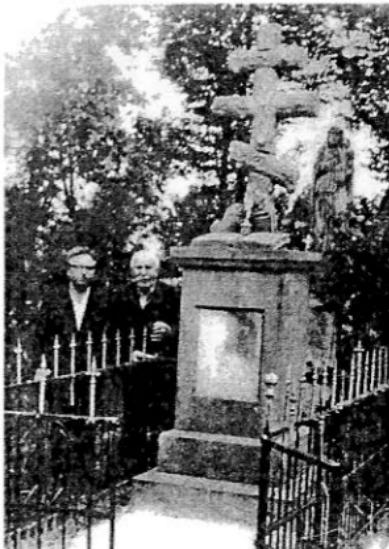
— Так. Я вже кінчаю писати її.

— Раджу вам, як знавцеві львівських архівів, написати на 30-ти сторінках реферат проти Андрея Шептицького і гарантую його негайний захист як дисертації.

— Пробачте, але я недостойний вести подібну боротьбу з такою величиною, як митрополит Андрей Шептицький.

— В такому разі ви ніколи не захистите наукові ступені.

І КДБ зробив усе для того, щоб зірвати мій захист. Я був змушений, через смерть моєго наукового керівника професора Г. Гуслистоого, перевестися до Львова. Моїм науковим керівником став професор Ю. Гошко, колишній директор історично-

На могилі письменника
Володимира Хилька
разом з селянином Лепким.
Село Літинія, 1968 р.

го музею. Він за пропозицією КДБ разів чотири велів передркувати готову дисертацію, придумуючи різні «удосконалення». На це було витрачено багато часу й коштів. Нарешті, я не витримав наруги і, зрозумівши, що старання марні, відмовився від захисту, чим приніс задоволення «науковому керівнику».

Значно ускладнило мою політичну ситуацію знайомство з юристом Іваном Кандибою, одним із членів української нелегальної організації «За визволення України», що її очолював Левко Лук'яненко. Я постійно оформляв І. Кандибі передплату на тижневик «Наше слово» і з цього приводу час від часу переписувався з ним.

У 1961 р. члени групи були арештовані. В Івана Кандиби знайдені були мої листи. Це спричинило грунтовні обшуки у мене вдома, на службі. Дуже ретельно кадебисти шукали програму згаданої організації. Та у мене її не було. Працівники КДБ конфіскували у мене ряд літературних видань. Мене було арештовано, але лише на кілька діб.

Хочу зазначити, що за всі часи моїх непорозумінь з КДБ до мене ніколи не застосовували фізичних насильств. Зате дуже дбайливо застосовувалися моральні впливи, нічні допити, заля-

Під час відрядження до
Леніграду. Зліва направо:
я, заступник директора музею
по науковій частині Микола
Литвиненко і фотограф Федір
Банадига. 1967 р.

кування. І тут застосовувалися різні обіцянки на випадок співпраці з КДБ. Але я не здався.

Мене значною мірою рятувало те, що я славився досвідченим лектором в Україні. З лекціями виступав не лише у Львові, області, але й по всій Україні. Читав лекції з історії західноукраїнських земель, зокрема, з історії й культури лемків, популярної астрономії, історії релігій.

Вийшло так, що товариство «Знання» відрядило мене на місяць на лекторські курси до Києва. Тут я теж не обминув неприємностей. Проживали ми в кімнаті гуртожитку втрьох: я, партійний працівник і педагог з м. Броди А. та лектор з Одеси, росіянин (прізвища не знаю). Я не втерпів і час від часу висловлював незадоволення з того приводу, що у Києві відсутня українська мова. Вершиною здивування й незадоволення земляка з Бродів було те, що я настояв, щоб працівник ЦК КПУ виступив у нас українською мовою.

Увечері мій земляк із Бродів почав висловлювати своє «щире» обурення з приводу моїх націоналістичних вилазок, хоч співмешканець з Одеси мене переконливо захищав:

– В Варшаве – польський язык, в Парижі – французький. На Україні должен бытъ украинский.

Львів'янин А. все ж, повернувшись до Львова, написав на мене обширний донос до обкому партії і КДБ.

Після неприємних допитів, пояснень все обійшлося. Добре, що на той час минула страхітлива сталінська епоха.

За весь час кадебисти намагалися всілякими матеріальними обіцянками змусити мене підписати згоду, що добровільно співпрацюватиму з ними.

Я такої згоди вперто не давав, не вірячи у «запевнення», що роблять це у «добрих намірах».

Працюючи в історичному музеї, мені часто доводилося виїздити на конференції, читати лекції в установах, селах. Зі мною нерідко виступав талановитий науковець Ярослав Мельничук (помер молодим), як також Ярослав Ісаєвич – пізніше видатний вчений, професор, академік.

Дуже часто ми спільно з молодими львівськими письменниками як Дмитро Павличко, Микола Петренко, Володимир Маняк,

Григорій Чабанівський, Юрій Малявський організовували літературні вечори, на яких я представляв молодих літераторів. Особливо подружили з Дмитром Павличком, що називав мене «великим лемком». Дбайливо бережу його перші збірки «Любов і ненависть», «Правда кличе» із гарними дарчими надписами (автографами).

Ще одну приємну пригоду мав я на літературній ділянці. Перебуваючи десь на початку 50-х рр. у Теребовлі на Тернопільщині, зустрів знайомого педагога-лемка Володимира Платка, вчителя у с. Застіноче.

— Я чув, Іване, що ви знайомі з поетом Дмитром Павличком. У мене є дуже спосібний учень Ромко Лубківський, який пише вірші. Чи не погодились би ви передати на рецензію Павличкові зошит із рукописними віршами Лубківського?

Я радо зробив це. Незабаром Д. Павличко, який уже тоді жив у Києві, зустрівся з Лубківським, дуже схвально оцінив перші вірші юного поета. Так Роман Лубківський вступив у літературну стихію, але довго не знов, що і я у цьому брав якусь участь.

І ось у 2001 р. Р. Лубківський побував у селі Дошино із групою культурних діячів з Лемківщини на чолі з Андрієм Тавпашом – генеральним директором Львівської фірми «Світоч». Тоді Р. Лубківський відмітив у моїй присутності всій групі, що я відіграв дуже позитивну роль на початку його літературної кар'єри.

А наступного року на святкуванні моого 75-річчя Р. Лубківський між іншим сказав у своєму виступі:

— Я дуже вдячний Іванові Красовському за те, що він відкрив мені шлях у літературу.

Вартісною подією в ділянці української культури 60-тих років було відкриття початково у Львові, потім у Києві художньої виставки творів маляра Никифора Дровняка з Криниці. Хоч творчість маляра-лемка була відома переселенцям із Західних Карпат, переважна більшість галичан знала про нього дуже мало. Використавши власні картини Никифора і випозичивши ряд його творів від художника Романа Туриня, професора А. Гнатишака та з фондів Музею українського мистецтва, ми з колекціонером і мистецтвознавцем Володимиром Вітруком

*На могилі Никифора Дровняка. Я даю пояснення групі з м. Калуша.
Криниця, липень 1997 р.*

відтворили виставку у залі Будинку Архітектури. Несподівано виставка набула великої популярності, й Спілка Письменників України запросила нас з виставкою до столиці. Кияни сприйняли творчість Н. Дровняка дуже схвально.

Запам'яталася цікава поїздка разом із народною артисткою України Ларисою Кадировою у Словаччину. Ми оглянули пам'ятки архітектури в містечках Пряшеві і Свитнику, з інтересом оглянули експозицію Музею української культури, який очолює мій друг Мирослав Сополига. Дуже дбайливо прийняв нас відомий вчений, мій давній друг Микола Мушинка.

Корисними були наші контакти з колективом Українського драматичного театру в Пряшеві. Контакти з русинською (лемківською) інтелігенцією, зокрема з науковцями, збагатили наші знання з історії і культури наших земляків на південних схилах Західних Карпат.

Працюючи в історичному музеї, я організовував доволі часті науково-дослідницькі експедиції до виселенців-лемків у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській областях. Члени

Підготовка до експедиції у Закарпаття. Квітень, 1986 р.

експедиції придбали велику колекцію народного одягу, предметів побуту лемків. Таким чином ми поповнили фонди історичного, етнографічного музеїв, пізніше музею народної архітектури. Особливо багато пам'яток придбано у лемків із повіту Ясло, які живуть у містечку Калуші Івано-Франківської області.

Ряд цінних експонатів лемки віддавали нам безкоштовно. Наприклад, Марія Завійська з Дошина принесла у музей дуже цінні шлюбні сорочки, що їх сама шила і вишивала для себе і майбутнього супруга. Від оплати рішуче відмовилася. Таких випадків можна навести багато. Кілька комплектів жіночого й чоловічого одягу лемків придбав від нас Музей українського народного мистецтва у Києві, як також відомий скульптор і мистецтвознавець Іван Гончар для власної колекції.

З І. Гончарем ми дуже добре зжилися. Він радо показав мені величезну колекцію історико-етнографічних цінностей. Особливо захоплювали українські вишивані рушники різних епох. Іван Гончар подарував мені кілька фотографій своїх скульптур із дарчим написом. Наприклад, на фотографії скульптури «Тарас Водоноша» власноручно написав: «На спомин милому Іванові Красовському від широго серця – автор Іван Гончар».

На початку літа 1969 року запропоновано мені перейти на роботу у Музей етнографії АН України до сектора народного будівництва (будівництва скансену) для створення зони «Лемківщина», тим більше, що в історичному музеї наші відносини з новим директором Т. Новаком, який намагався втягнути мене сексотом до КДБ, зовсім зіпсувалися. Після моєї рішучої відмови він заявив:

– Ми з тобою не спрацюємося!

15 серпня 1969 р. я перейшов на роботу старшим науковим працівником відділу будівництва етнографічного музею. Працювали спільно з Архипом Данилюком – етнографом, Миколою Шпаком – архітектором, Марком Мандюком – завідувочим фондами. 19 грудня того ж року мене призначено завідувочим відділом будівництва на місце звільненого Івана Сеніва. Ця подія дещо ускладнила стосунки зі мною інших співпрацівників, які нишком сподівалися обняти цю посаду. Особливо боляче реагував на цю подію А. Данилюк. До такої реакції я поставився спокійно. Другою вельми незадоволеною людиною був Олександр Бодревич, якому обіцяли надати посаду завідувочого відділом будівництва, щоб позбутися з відділу етнографії музею.

Згодом наші відносини в нормувалися. М. Мандюк був дуже обережним і відверто проти мене не виступав.

На 1972 рік було збудовано близько 30 дерев'яних об'єктів і виникла можливість перетворити відділ будівництва на самостійний музей. Того ж року було ухвалено створення у Львові Музею народної архітектури (скансену). Тому що я був позапартійним, мене не можна було затверджувати директором музею, ані його заступником, партійні власті на цю посаду призначили колишнього керівного партійного працівника Любов Марусенкову. Мене затверджено завідувочим наукового відділу.

Із Л. Марусенковою у нас з перших днів склалися погані стосунки. Оточивши себе «активом» старих членів партії, повела проти мене як «українського буржуазного націоналіста» довготривалу боротьбу. Коли у 1973 р. згоріла хата з Турківського району, Марусенкова намовила працівників прокуратури провести проти мене («наверно, он поджег хату») безглазде слідство. Видумала також версію, що я нібито продав Київському скансен-

нові виявлені нами на Поліссі архітектурні об'єкти, щоб «заплатити за захист дисертації».

Також часто забороняла мені працювати в архіві. Висилала до архіву час від часу Іванову, щоб перевіряла, чи я працював у певні дні в архіві, чи «гулял с девками».

У 1974 р. на лемківській зоні згорів вітрячок. Причина самоzapалення – незагальмування колеса з вітрилами, що створило у вітер сильне тертя стержня з муфтою, нагрівання й розплавлення заліза. Марусенкова написала прокуророві району, що вітряк спалив я – «дабы скрыть кражу денег». Додала, що я краду по церквах ікони і вожу їх для збуту за кордон. Намовила А. Данилюка написати від себе подібного листа. Коли брехня вияснилась, заступник прокурора сказала мені:

– Ну що ж, вийшла безглузда помилка. Удруге вже такої не допустимо. А Марусенковій через суд нічого не вдісте – бо це старий партійний працівник. Скарту на Данилюка маєте право подати. Але врахуйте, що він такий бідний та ще має двоє маліх дітей.

Прогулінка по Шевченківських місцях.

Керівник – бандурист Михайло Баран (крайній справа). 1979 р.

Звісно, я до суду не подавав, але зобов'язав Данилюка подати у прокуратуру нове письмове пояснення.

Ще багато можна було б писати про «геройські» вчинки Марусенкової, але і цього досить.

Узагалі колектив працював дружно, і ми, незважаючи на перешкоди з боку Марусенкової, за десятиріччя побудували ще понад 40 об'єктів.

Мені вдалося створити зону «Лемківщина», перевезти кілька лемківських споруд із Закарпаття. У 1972 р. було створено перше в Україні Товариство культури лемків, але в умовах партійно-більшовицького режиму Товариство у ті часи ще не змогло розгорнути належну наукову й культурну діяльність.

Зате, за допомогою Товариства і активу ми розгорнули широку наукову діяльність на місцевих і закордонних наукових конференціях з області етнографії, скансенознавства, історії. З доповідями виступав, головним чином, я на міжнародних конференціях у Польщі (Сянік, Залуж, Варшава, Криниця); Чехословаччині (Пряшів, Свидник). Особливо плідною була моя дис-

На міжнародній етнографічній конференції Сянік, 1978 р.

кусія з професором Романом Райнфусом і др. Єжи Чайковським про ненауковість теорії «волоської колонізації Карпат у XV–XVII ст.».

Працюючи над окремими проблемами історії і культури русинів-лемків Словаччини, познайомився з українським поетом й публіцистом Словаччини Іваном Мацинським (1922–1987). Ми багато працювали над словником історії і культури українців обох схилів Західних Карпат, але передчасна смерть І. Мацинського не дала нам змоги завершити все задумане.

Був смішний випадок. Одного літнього дня я завітав до Спілки письменників Словаччини, обережно відкрив двері кабінету. І. Мацинський якраз проводив нараду з письменниками. Усіх зібралися десь 12 осіб. Мацинський, побачивши мене у дверях, вигукнув:

— Ану, встаньте всі! До нас завітав «імператор Лемківщини». Я засміявся і запитав:

— А чому аж «імператор»?

— Ми недавно з інтересом оглянули підготовлену Вами і надруковану у «Нашому Слові» «Карту Лемківщини». Приєднанням до Лемківщини нашої Пряшівщини, частини українського Закарпаття, ви створили невелику, але справжнісіньку імперію.

Кличка «Імператор Лемківщини» мабуть уже назавжди зачіпилася за мною.

Відвідуючи час від часу Польщу (конференції, фестивалі, рідне село й ін.), мав змогу познайомитися з різними вищими церковними діячами, діячами науки і культури. Неодноразові вельми корисні зустрічі мав із єпископом, згодом митрополитом УГКЦ в Польщі Іваном Мартиняком. Ми зустрічалися у м. Перемишлі, на «Лемківській ватрі» у Ждині, в помешканні о. Мирона Михайлишина в Криниці. Приємними були неодноразові зустрічі з православним архієпископом Адамом у Сяноці, Зиндранові. Ми з ним на початку 40-х рр. разом вчилися в учительській семінарії в Криниці. Він – лемко, із с. Фльоринка.

Хочу відзначити насправді прекрасні дружні наші стосунки з о. Теодором Майковичем (1932–1998), єпископом Вроцлавсько-Гданським родом з с. Репедь Сяніцького повіту.

Цінними були мої контакти, зокрема зустрічі, із відомим церковним і суспільним діячем о. Степаном Дзюбиною (1913–2004) родом з села Гладишів Новосанчівського повіту.

У 40-х роках о. Дзюбина навчав нас катехизму в Криницькій семінарії. Він в'язень концтабору Явожно, автор цінної книги «І стверди діло рук наших» (Варшава, 1995). Кілька разів, в останні роки, приїжджав до Львова, відправляв Літургію в Лемківській церкві св. Володимира і Ольги.

Вельми корисними є наші стосунки з о. Богданом Прахом, із яким познайомилися на науковій конференції у Сяноці. Згодом він переїхав до Львова, працює ректором у духовній семінарії.

Горджуся співпрацею з відомим художником, колишнім керівником музею «Лемківщина» у Сяноці, професором Львом Гецом (1896–1971). Ми постійно листувалися. Зберігаю поважну папку його листів, поздоровлень. Він гостював у мене у Львові разом із письменницею Ольгою Дучимінською. Я з дружиною Наталією гостював у нього в Кракові. Професор радо познайомив

Зустріч з єпископом Іваном Мартиняком на «Лемківській ватрі». Ждиня, 1991 р.

нас з багатою і цінною колекцією власних художніх полотен, був нашим екскурсоводом на Вавелі, ознайомив нас з незабутнім багатством музеїв, храмів та інших історико-архітектурних пам'ятників старовинного Krakова.

Завжди добрим словом згадую польського історика і педагога Броніслава Яськевича з Тарнова. Він охоче допомагав мені рідкісними матеріалами під час моєї праці над «Малою енциклопедією Лемківщини».

Добре враження лишилися від співпраці з етнографом Павлом Стефанівським, Петром Трохановським. Збереглася прекрасна згадка від зустрічей з лемківською співачкою Юлією Дошно з Лося. Не можу не пригадати співпрацю з сусільним діячем у Сяноці й околицях Мар'яном Райтаром, який неодноразово возив мене власною автомашиною до Риманова-Зdroю, Дошна та інших сел Лемківщини, як також до Перемишля.

Тривалим є наше співробітництво з редакційним працівником, який народився у с. Крамна, Анатолієм Кобеляком. У попередні роки, працюючи в редакції українського тижневика «Наше слово» (Варшава), він готував до друку мій цикл «З історії і культури

На відкритті пам'ятника Івану Підкові в Черкасах
(автор П. Кулик). 1987 р.

лемків». Надалі, разом із редактором Романом Галаном готував до друку мою «Малу енциклопедію Лемківщини».

У різні роки я співпрацював з Польським радіо і телебаченням, нерідко виступав у передачах з історії та культури лемків.

Час від часу, будучи зв'язаним з інститутом МФЕ АН України, я виїздив до Києва, де зустрічався і подружив з Іваном Дзюбою, О. Мишаничем, Володимиром Юрчишиним, Ольгою Бенч та іншими. Виступав з лекціями і рефератом про історію Лемківщини, культуру лемків.

*

У 1980 р. 10 червня моя дочка Оксана народила сина Андрія – моєго любимого внука. Про нього я детальніше розповім у кінці цієї книжки.

У середині 1976 року директором музею народної архітектури у Львові став Борис Рибак. I, хоч з новим директором не вдалося уникнути різного різного в оцінці завдань, все ж робота пішла краще, завдяки тому, що Б. Рибак виявився добрым господарем,

На зйомці кіно у Львівському скансені. 1984 р.

*Завідувач будівельного відділу
скансену. Львів, 1985 р.*

який вмів володіти не лише пером, але й сокирою, пилою та іншими знаряддями виробництва.

Поза плановою роботою я працював над дисертаційною тесмою «Матеріальна культура лемків» та історичною кіноповістю «Андрій Савка», але висилати їх за кордон мені не дозволено, хіба за дозволом центральних властей у Києві, на що розраховувати було даремно.

Не чекаючи дозволу, я вислав праці до ЧССР, де вони були незабаром надруковані. Робились мені поважні перешкоди для виїзду у Польщу і Чехословаччину для участі в наукових конференціях.

За уесь час роботи у Музеї народної архітектури і побуту працівники КДБ ніяк не залишали мене поза увагою. Постійно прослуховувалися мої екскурсії, особливо із закордонними туристами, влаштовувалися провокаційні зустрічі з метою дальнього агітування на мою «співпрацю».

Загострилися всі відносини після лекції нашої співробітниці на тему «Ставлення КПРС до релігії». Лектор — місцева вчителька, скромна, добродушна, але занадто довірлива. Їй підсунули в обкомі текст, в якому говорилося, що греко-католицький

митрополит Андрей Шептицький – «вбивця, його руки обагрені кров'ю невинних людей».

Лектор, без критичного аналізу, проголосила оцю «кістину» слухачам. Я, будучи уповноваженим, зробив рецензію на текст лекції і заслужено засудив звинувачення лектора в тяжких гріях Андрея Шептицького.

«Я не виключаю його ідеологічної боротьби з комунізмом, але рішуче заперечую здійснення ним кримінальних злочинів, пов'язаних із кров'ю, вбивствами...»

Довго залякували мене кагебісти і обіцяли відповідно розправитися зі мною.

Пригадую, одного разу прийшла до мене жінка, українка із США. Вручила мені папірець із надрукованим заграницю машинкою листом від голови Світової Федерації Лемків п. Івана Гвозди. У листі містилося прохання передати через цю жінку одну-дві статті про лемків, які ще не друкувалися.

Знаючи хитрощі кадебістів, я попросту написав відповідь, що маю такі статті, але передавати їх не можу. Прошу звернутися, мовляв, до Товариства культурних зв'язків із закордоном, нехай вони у мене візьмуть і Вам відішлють.

Зустріч з головою ОЛК
Максимом Маслесом та
головою Світової Федерації
Лемків Іваном Гвоздою.
Торонто, 1991 р.

Коли жінка пішла і «американського» листа на столі я не знайшов, зрозумів, що жінку підіслав КДБ. Десь через місяць «ангел-хранитель» призвався директору музею, що «Красовського на жоден гачок не впіймаєш».

Я вже згадував, що мої «ангели-хранителі» здійснили все для того, щоби не допустити мене до захисту наукових дисертацій.

І вони здійснили обіцянє. За час роботи в історичному музеї та скансені не могло бути мови про мій захист.

Щоправда, значно пізніше, коли я вийшов на пенсію і вже дочекався Української держави, мені довелося виступати на Вченій Раді художньої академії. Тоді професор Яким Запаско, людина велими поважна, розумна, порадив мені відновити дисертацію, форму № 8 і подати до них заяву на захист. Подумавши, я відмовився. Адже мені вже 70, ну і незручно «скористатися слушною нагодою».

У жовтні 1987 р. я подався на пенсію, але надалі працював на громадських засадах у ділянці історії та культури лемків, у справі створення у Львові громадсько-культурної організації.

У кінці 80-их рр. став членом НТШ, а у грудні 1990 р. в Києві був прийнятий членом Республіканської Асоціації українців (Голова РАУ – Іван Дзюба).

Біля пам'ятника
Лесі Українці (скульптор
Михаїло Черешньовський).
Торонто, 1991 р.

8 липня 1988 року на засіданні обласного управління культури за активної допомоги мистецтвознавця Емануїла Миська і поета Романа Братуня створено обласну організацію товариства «Лемківщина». Першим її головою обрано Петра Когута, заступником мене. Затверджено Статут організації, розпочато інтенсивну роботу.

На жаль, з ініціативи члена правління Товариства Іллі Чулика в організації стався розлам, виникли зайві суперечки, несправедливі звинувачення.

Особливо загострилися стосунки між членами правління з приводу будівництва в Шевченківському Гаю (скансені) лемківської церкви, противниками чого була частина членів правління.

Петро Когут, Дмитро Солинко і я, за згодою дирекції музею народної архітектури і Вченої ради музею, створили 25 грудня 1991 року ще одну громадську організацію – Фундацію дослідження Лемківщини (ФДЛ). База організації – сектор «Лемківщина» на території скансену. Першим головою ФДЛ обрано мене, заступником П. Когута.

Найголовнішим нашим завданням у близькі роки ми ухвалили:

1. Побудувати на території зони (Шевченківський Гай) дерев'яну лемківську церкву як копію існуючої.

*Зустріч з поетом
М. Ковальським.
Торонто, вересень 1991 р.*

2. У лемківській хаті, поруч із церквою створити експозицію музею історії і культури лемків.

3. Організувати видавничу діяльність.

Справа з церквою була вельми складна. В Україні лемківського типу церкви для її перевезення не знайшлося, а перевезення з території Лемківщини (Польща) виявилося нездійсненим. Ми отримали дозвіл збудувати з нового дерева точну копію існуючої на Лемківщині церкви.

У 1988 р. директор музею організував до Польщі наукову експедицію для виявлення такої церкви і виготовлення науково-технічної документації. Таку церкву виявлено у с. Котань Ясельського повіту. Документація незабаром була виготовлена.

Для закупки лісу родина Іванусівих (Канада) пожертвувала нам 1500 книг «Церква в руїні» (автор О. Іванусів), деяку суму одержали від управління культури, і матеріал було завезено. Кошти на будівництво зібрали в часі поїздки у Канаду (1991) та США (1992). Зібрали 5 тисяч доларів на церкву і 3 тисячі доларів на музей і видавничі справи.

Виступав з численними лекціями з питань історії і культури лемків, про життя лемків в Україні в наукових, освітніх установах Канади і США, зокрема у Центральній домівці НТШ в Нью-Йорку.

*Відвідування з Іваном Оленичем
Лемківської оселі в Канаді.
Торонто, жовтень 1991 р.*

Освячення кардиналом Любачівським місця під Лемківську церкву у Львівському скансені. Квітень, 1991 р.

На одній з моїх лекцій в США. Нью Йорк, 1992 р.

Лемківська церква святих
Володимира і Ольги,
збудована у 1992 р.
у Львівському скансені.

Преса позитивно оцінила мою лекційну й організаційну працю за океаном.

У 1992 р. будівництво церкви завершено (іконостас поставлено у 1996 р.). На честь 1000-ліття приєднання князем Володимиром Західних Карпат до Русі (992) церкві надано ім'я святих Володимира і Ольги.

Хочу відзначити, що від часу започаткування відправ і до 2003 р. я постійно читав «Апостола». Церква стала прекрасним і авторитетним осередком духовного і культурного відродження лемків, їх єдності.

Належну допомогу надавали нам вчені-медики, що після депатріації оселилися у Львові. Це професори Анатолій Гнатишак (1917–1997), Володимир Масляк, Михайло Подільчак – виселенець з Любачівського повіту. Серйозна співпраця існувала між нами з лікарем Орестом Гижою (1913–1990).

У 2000 році завершено створення експозиції невеликого, але цікавого музею історії та культури лемків. Експонати нам пере-

Актив біля лемківської церкви.
Зліва Ф. Гоч, П. Когут,
я, А. Сухорський.

дані з фондів скансену і приватних збірок. Я передав музеюві колекцію творів лемківських різьбарів та ряд документів і фотографій, виготовив тексти. У завершенні експозиції активну участь взяли Михайло Крупа і Леонід Слабий.

Розгорнули видавничу діяльність: громадським об'єднанням «Бібліотека Лемківщини» у 1991–2005 рр. видано 35 лемкознавчих книжок. В основному це книжки моєго авторства, лемківські щорічні календарі.

Першою у 1991 р. була видана книжка (у співавторстві з Д. Солинком) «Хто ми, лемки...». Список дальших видань додається в кінці книжки.

Мушу відзначити, що у 2003 р. я захворів на очі, стратив гостроту зору і можливість читати та писати. Все ж у 2004 р. сумів завершити опрацювання і видання «Лемківського календаря – 2004», у співавторстві з генеральним директором фірми «Світоч» Андрієм Тавпашом книжку «Незабутня Лемківщина у верхів'ї ріки Вислоки» та книжку «До вершин мис-

тецької досконалості» про творчі здобутки родини Сухорських, з труднощами опрацював у чорновій формі текст книжки «Село Дошино – колиска моого дитинства». Нетерпляче очікую появі «Енциклопедії Лемківщини», що друкується у Варшаві.

Колеги з Фундації ставляться до мене добре. У дуже урочистій обстановці провели мое 60-річчя (1987), 70-річчя (1997), 75-річчя (2002). Здійснюю часті поїздки на Лемківщину й обо'язково відвідуємо село Дошино. Так у 2001 р. в Дошині зі мною гостювали А. Сухорський, В. Шуркало, П. Гандяк, П. Когут, поет Р. Лубківський, А. Тавпаш, Д. Солинко.

У 1996 р. рішенням уряду Польщі с. Дошино з'єднано з Римановом-Здроєм. Назва села як адміністративного осередку була анульована. Село Дошино після 900-літньої історії припинило своє існування.

Група інтелектуалів з України у с. Дошино.

Зліва направо: А. Сухорський, В. Шуркало, представник Львів управління культури, П. Гандяк, П. Когут, Р. Лубківський, А. Тавпаш, Д. Солинко.

Вдаліні школа, біля якої стояла хата Д. Красовського.

**UCHWAŁA NR XX/156/96
Rady Miejskiej w Rymanowie
z dnia 16 sierpnia 1996 roku**

w sprawie utworzenia wsi Rymanów Zdrój

Na podstawie art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz. U. z 1996 r. Nr 13, poz. 74 i Nr 58, poz. 261) po zapoznaniu się z wynikami przeprowadzonych konsultacji z mieszkańcami Osiedla Rymanów Zdrój, sołectw Deszno i Posada Góra - Rada Miejska w Rymanowie

uchwała, co następuje:

§ 1

Tworzy się wieś Rymanów Zdrój, obejmującą obszary obrębów geodezyjnych Deszno, Rymanów Zdrój i Wołtuszowa.

§ 2

W granicach wsi Rymanów Zdrój znajdują się obszary dotychczasowych wsi Deszno i Wołtuszowa oraz część wsi Posada Góra nazywanej Rymanów Zdrój, o łącznej powierzchni 1625 ha.

§ 3

Nazwy dotychczasowych wsi Deszno i Wołtuszowa oznaczają rodząwe określenia tych części wsi Rymanów Zdrój, które stanowiły oddzielne obręby geodezyjne przed jej utworzeniem

§ 4

Granica wsi Rymanów Zdrój przebiega w sposób określony w załączniku Nr 1 niniejszej uchwały

§ 5

1. Herbem wsi Rymanów Zdrój jest "W tarczy na czerwonym polu pół zielonej jodły z prawej i trzy bijące niebieskie źródła z lewej strony. Nad nimi napis biały "Rymanów Zdrój", pod nimi trójkąt niebieski wierzchołkiem w dół obrócony i napis biały "1876".

2. Wzór herbu wsi Rymanów Zdrój stanowi załącznik Nr 2 do niniejszej uchwały.

§ 6

Wykonanie uchwały zleca się Zarządowi Gminy

§ 7

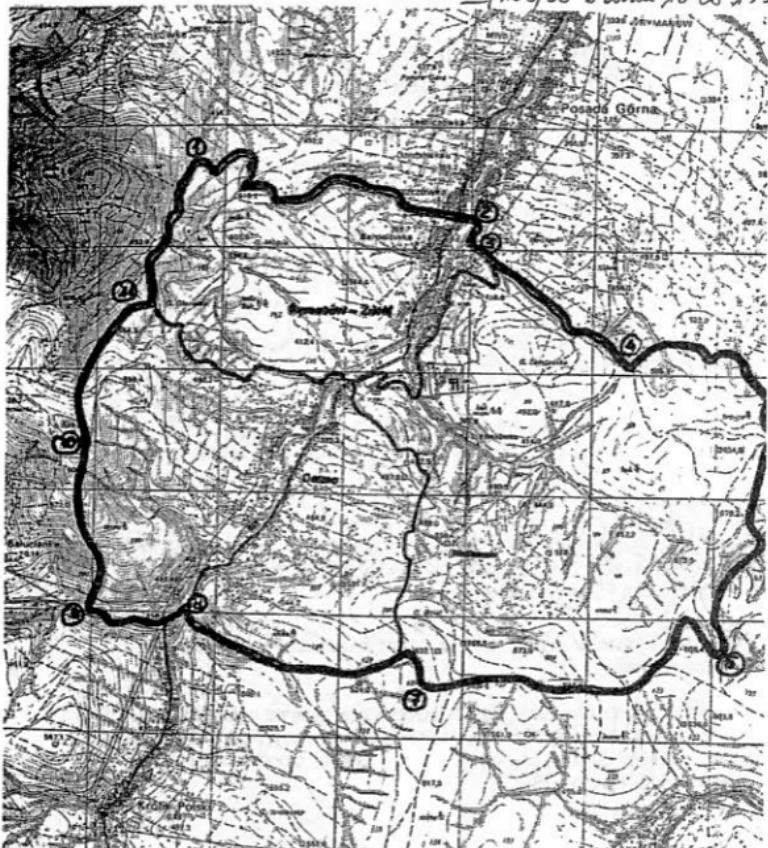
Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu przez rozplakietowanie obwieszczeń w miejscach publicznych.

**Przewodniczący
Rady Miejskiej**
Marek Kiemczyk

ODPIŚ Z ORYGINALEM
ZARZĄD GMINY
Rymanów Zdrój
16 sierpnia 1996 r.

Ухвала місцевої ради Риманова від 16 серпня 1996 р.

zatwierdzenie IVR 4 000 Warszawa
Nr XX/156/96 z dnia 16.08.1995

LEGENDA

- istniejąca granica Rymanowa Zdroju.
- projektowana granica Rymanowa Zdroju.
- włączone obręby geodezyjne: Wołtuszowa , Deszno.

zatwierdzenie IVR 4 000 Warszawa
ZDROJOWE DOKIĘDZIĘZ DOKŁADNE
WŁADZE MIASTYSCZE
z dnia 16.08.1995 r.
mgr inż. Andrzej Zieliński
Kierownik Biura Planowania

На зустрічі з архієпископом Володимиром Стернюком, як також з
О. Іванусівим та Б. Котиком. Львів, 1993 р.

Привітання владики Юліана Гбура біля лемківської церкви.
Серпень 1996 р.

Останнім часом у родині відбулися зміни: у 2002 р. одружився мій любимий онук Андрійко. І із своєю милою супругою Іриною проживають разом зі мною.

Про Андрійка мушу сказати додатково: він народився 10 червня 1980 р. Змалку був слухняним і невередливим, дуже любив діда. Прекрасно вчився і середню школу закінчив із золотою медаллю. Вступив на економічний факультет державного університету ім. Івана Франка, а наступного року ще й (заочно) на факультет юридичний. Успішно закінчив обидва факультети. Працює старшим інспектором Обласної податкової інспекції.

На початку квітня 2004 р. дочка Оксана, звільнившись з праці у фірмі «Світоч», виїхала до Італії, «на заробітки».

Я, Андрійко, Оксана.
Львів,
28 листопада 1982 р.

Андрійко (справа) відпочиває.
Одеса, 1984 р.

Андрійко з дружиною Іриною,
у середині я. Львів, серпень 2004 р.

Село Дошно, тут стояла хата родини Красовських. 2000 р.

Відвідую ще рідне Дошно. Броджу стежками, якими колись у дитинстві бігав босоніж і не хочеться вірити, що рідне колись Дошно уже не Дошно і не рідне, а мабуть, назавжди стало чужим.

Прощавай, ніколи незабутнє Дошно – колиска моїх дитячих мрій, снів, великих надій. Звертаючись до неба закликав: «Господи, за віщо ти еси так тяжко покарав слухняних, чесних, працелюбних лемків, що завжди з повагою, покорою і любов'ю ставилися до Твоїх заповітів?».

Чимскоріше, через річку, на місце, де стояла рідна хата. Дошно, 2000 р.

*На святі лемків у Києві.
19 травня 2002 р.*

У квітні 2003 року я відпочивав по путівці відділу соціально-гостинності забезпечення в Алушті (Крим). Весна була холодна, часто падав сніг, і я застудився. Саме тоді я відчув, що бачу значно гірше аніж попередньо. Виявилося, що у мене дуже небезпечне очне захворювання – відшарування сітківки.

Незважаючи на різке пониження гостроти зору, я, не без труднощів, уже в червні допрацював рукописи розпочатих попередньо книжок, а саме: «Лемківського календаря» на 2004 р., написав «Вступ» до книжки Івана Сенько і Ольги Фабрики про творчий шлях народного хору «Лемковина»; «Незабутня Лемківщина у верхів'ї ріки Вислоки» (у співавторстві з Андрієм Тавпашом) та завершив опрацювання рукопису книжки «До вершин мистецької досконалості» про творчість лемківського різьбяра Андрія Сухорського і його синів. У 2004 р. вийшли друком всі згадані праці.

Незважаючи на потребу лікування очей, що забирає у мене багато часу, я продовжую працювати у Фундації дослідження Лемківщини як член її правління.

*На святі лемків у Києві.
19 травня 2002 р.*

На святі лемків у
Трускавці.
26 січня 2003 р.

Чимало уваги присвятив телефонним і поштовим контактам з редактором А. Кобеляком (Варшава) у справі підготовки до друку «Енциклопедії Лемківщини». У міжчасі ми здійснили з А. Тавпашом дві поїздки до Польщі з метою організації збору документів і фотографій для книжки «Незабутня Лемківщина у верхів'ї ріки Вислоки», разом з дочкою Оксаною, внуком Андрієм з дружиною побували (2003) на Всеукраїнській «Лемківській Ватрі» у містечку Монастириську.

Під кінець 2003 року здійснив цікаву поїздку по Лемківщині з о. Мироном Михайлишиним, на його пропозицію виступив з рефератом «Лемківщина сьогодні» у Ряшеві.

На початку 2004 р. узяв участь у відкритті виставки лемківського народного мистецтва у Львівській картинній галереї, де виступив із рефератом «Торжество мистецтва лемків у ХХІ столітті».

25 січня взяв участь у нараді активу Всеукраїнського Товариства «Лемківщина» з питання підготовки святкувань 60-річчя депортациі українців з Польщі.

Цікавою була передача по Львівському телебаченню «Лемківське Різдво у Львові», що відбулася 6 лютого. У передачі брали участь хористи «Лемковини», Лемківський актив (у т.ч. і я). Згодом разом з А. Тавпашем провели у Калуші народне віче до 60-річчя депортациі і здійснили презентацію нашої книжки.

Мрію завершити опрацювання тексту книжки «Село Дошно – колиска моєго дитинства», дочекатися її видання та видання «Енциклопедії Лемківщини». Також мрію відсвяткувати ще власний 80-річний ювілей...

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань культури і духовності

252019, Київ -19, вул. Грушевського, 5, тел. 296-80-80

№ 06-7/20-509

"21" листопада 1997р.

Історику, етнографу,
лемкознавцю

ІВАНОВІ КРАСОВСЬКОМУ

Вельмишановний Іване Дмитровичу!

Комітет Верховної Ради України з питань
культури і духовності сердечно вітає Вас з ювілеєм -
70-літтям від дня народження.

Ми високо цінуємо Ваш вклад у дослідження
культури і побуту українців Лемківщини.

Ваші наукові праці вносять вагомий вклад у
консолідацію української нації.

Ми вячні Вам за постійне висвітлення у
засобах масової інформації трагедії цієї частини
українства.

З води і роси Вам, наш славний лемку!

З поклоном і шаною

Михайло КОСІВ

Лесь ТАНЮК

Микола ГОРБАЛЬ

Ярослав КЕНДЗЬОР

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ

Володимир КУЛІНИЧ

Вячеслав ЧОРНОВІЛ

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ ДОШНА (до середини ХХ ст.)

МАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРА

Напевно, головним багатством, яке визначає економічний, політичний, ідеологічний і моральний рівень народу, є його культура. Усі матеріальні цінності (засоби виробництва, сполучення, створені людиною побутові цінності) становлять матеріальну культуру суспільства. Досягнення в галузі освіти, науки, мистецтва, літератури та інших галузей духовної діяльності суспільства є його духовною культурою.

Матеріальну культуру селян Дошна складають: рільничі знаряддя, засоби пересування, бджільництво, вівчарство і обробка вовни, ткацтво, обробка дерева, сільське будівництво, традиційний одяг.

Грунти Карпат і Прикарпаття характерні надмірною кислотністю, бідністю. Згідно з Йосифінським земельним кадастром 1775 р. ґрунти селян Дошна, що займало краще географічне положення від сусідніх сіл, складалися з «Огородів» – присадибних ділянок «поганої якості на скалистому підгір’ї, де лиш деревина і трава росте», «Вигониська – де глинка червона з камнем зміщана, від хат у малих кусках оброблювана», і «Губин» – нерівна лісиста місцевість, що використовувалася в основному як пасовисько».

Такі ґрунти не надаються для вирощування зернових культур, крім вівса і ячменю та малої кількості жита (в інших сусідніх селах, як наприклад Вислічку, Дальовій, Кам’янці, зовсім не сіяли жита). У селі Дошно нараховувалося 90 господарств з 618 моргами ріллі.

За одну сівозміну (три роки) дошняни вирощували жита 382 ц, ячменю 579 ц, вівса 2549 ц (на кожну родину приблизно 70 ц на 3 роки).

При двопільній системі одна частина ріллі оброблялася, друга залишалася перелогом (угором). Наступного року переліг пе-реорювали, а ділянка, з якої зібрано врожай залишалася перелогом. При трипільній системі селянські поля ділилися на три умовні частини: під озиме жито, під ярі культури, переліг – під пасовисько. Наступного року ділянка з-під озимого жита використовувалася на ярі культури, переліг – під озиме жито, ділянка, на якій були ярі культури, залишалася перелогом. Чергування, як правило, визначалося досвідом і особистим міркуванням господаря. Обробіток землі вимагав великих витрат тяглою і людської сили, а праця залишалася непродуктивною.

Найдавнішими традиційними рільничими знаряддями дошнян, як лемків взагалі, слід вважати дерев'яний плуг з прямим гряділем, переставною полицею. Слідів давньослов'янського рала не виявлено. Уже на початку XIX ст. головні робочі частини плуга – леміш і чересло замінювалися залізними. Такий саморобний був плуг до середини ХХ ст. Щоправда, в с. Дошно у першій половині ХХ ст. з'явився залізний плуг з Чехії, але новинка ця не набула схвалення. Для обробки присадибних ділянок землі використовувалася мотика з широким лезом і лопата.

При обробці землі велику роль відігравала борона, що використовувалася для розпушування землі і видирання бур'янів перед посівом (скородіння) і закривання насіння посіву (волочіння). Вживалася брускова дерев'яна борона із залізними зубами. В роботі використовувалися дві відповідно з'єднані борони.

Найдавнішим знаряддям збирання колосових був серп. У XVIII–XIX ст., напевно, побутували беззубі серпи ковальської роботи, які у XIX ст. були витіснені фабричними. Досконалішим від серпа і продуктивнішим знаряддям збирання врожаю була коса. Крім самої коси до виробничого комплекту входили: кісся, грабки, інструменти для гостріння коси – козівка з осевкою. Попередньо клепали вістря коси гострою стороною молотка на залізній бабці (наковалльні).

Для загrabування соломи і підбирання колосків використовувалися дерев'яні граблі. Для згортання і громадження сіна, скіртування снопів, подавання на віз і горище використовувалися дворогі з природного розгалуження вила.

Найпростішим і найпопулярнішим знаряддям обмолоту був ціп, що складався з держака і бияка. У 30-х рр. ХХ ст. (наперед у польських господарствах) з'явилися поодинокі молотильні машини, що їх завозили з Австрії і Чехословаччини.

Великим прогресом дошнянських лемків у ділянці обмолоту і переробки зерна у 30-х рр. ХХ ст. стали саморобні, хоч і доволі складні, кірати з використанням тяглою сили – коней. Найвизначнішими майстрами цих технічних споруд були Василь Рак, Бебло Кость. Кірат – технічне пристосування для обертання барабана молотарки чи жорнового каменя.

Селяни у XIX ст. чистили зерно примітивним способом з допомогою дерев'яної шуфлі-віялки. Обмолочене зерно набирали шуфлею і кидали у протилежний кут стодоли. Важке зерно відлітало у кут, а половина осідала по дорозі. Віяли також на вітрі: засмічене зерно набирали віялкою, сипали згори униз. Зерно падало тут же, а половину вітер відносив оподаль. У кінці XIX ст. в побут селян увійшли саморобні і фабричні механізовані млинки.

Зерно селяни Дошно, подібно як і в інших селах, переробляли у саморобних ступах на кашу. Перемелювали зерно на жорнах. Для виготовлення корпусу ступи використовувалася колода твердого дерева (дуб, ясен), яку розколювали поздовжньо на дві половинки. Осередок видовбували, половинки з'єднували і скріплювали двома обручами. Дно робили з іншого твердого дерева і вбивали знизу. Робочим елементом був головач – рівний стовпець, довший за ступу. Угорі вміщали перехресну ручку, внизу «підковували» грубими цвяхами. Змочене теплою водою зерно (ячмінь чи оркіш) насипали у ступу і товкли головачем, час від часу перемішуючи, поки повністю очистилося від луски.

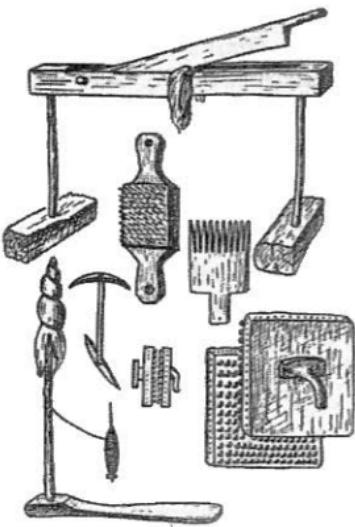
Жорна – технічне пристосування з двома округлими каменями діаметром 50–60 см, нижній вправлений у дерев'яну основу із заглибиною на зерно. Верхній камінь обертається навколо дерев'яного стержня (веретено) на рухомій підйомі для регулювання помолу. У 30 рр. мастер Бебло Костянтин створив дванадцятикрилий малий вітряк, який працював подібно жорен, але не зусиллям людини, що була змушенена обертати камінь жорен, а силою вітру. Для різання соломи на січку для худоби використовувалася фабрична січкарня.

Засобом пересування був віз (тяжкий до лісу і легкий на виїзд) та у зимову пору сани. Санні засоби пересування майстрували самі селяни с. Дошна.

Такими промислами як мисливство і рибальство селяни Дошна не займалися. Хіба час від часу, під вечір, парубки ловили рибу в річці під корчами, у ямах. Менші мешканці (діти) ловили рибу саморобними гачками або купленою в містечку вудкою. Рідко зловлену рибу продавали відпочиваючим у Риманові-Здрою або сільським єvreям. Частіше носили до Риманова-Здрою зловлених раків.

Кілька господарів займалися бджільництвом. Це дяк Дем'кович Михайло, Храпцьо Василь (з Замлаки), вчитель Казімеж Вайс. Але медозбір в основному призначався для своїх потреб, потреб родини і промислового значення не мав.

У селі Дошно були розвинені інші промисли: обробка вовни, ткацтво, обробка дерева. Селяни Дошна (за винятком кількох господарів) утримували одну або кілька овець, що їх пасли разом з великою рогатою худобою. Був у міжвоєнний час звичай, коли селяни Храпцьо Стефан, Храпцьо Іван, Красівський Дмитро, Рак Василь, Волошинович Андрій вибиралися у гори (Вислік Великий,

Знаряддя обробки вовни
і волокна.

Команча, Репедь), де закупляли великий гурт овець, ягнят. Вдома випасали їх до осені, стригли і продавали з певним заробітком.

Вовну розправляли (скубли) пальцями, начісували на спеціальні щітки, знімали, накручували на кужіль, пряли, давали до ткачів (в інших селах). З тканиною мандрували у поблизькі гірські села (Віслочок, Завой), де на спеціальних ступах (фолюшах) збивали вовняну тканину на сукно. З сукна шили гуньки, холошні, сердаки. З вовняних ниток ткали рукавиці і скручували наволоки до керпіць. Іван Коваль спеціалізувався на в'язанні вовняних светрів.

Більш помітного поширення досягла обробка волокна льону і конопель. Домашнє полотно з околиць Риманова користувалося високою оцінкою і було відоме ще у XVII ст.

Процес виробництва полотна подібний, як і всюди на Лемківщині. Дозрілій льон вибрали з корінцями, зв'язували у сніпки, просушували, обмолочували і розстеляли на 3–5 тижнів для росіння. Що стосується конопель, то у липні вибрали стеблини з квітом, у кінці серпня з насінням, їх обмолочували зв'язаними у сніпки, кілька тижнів вимочували у стоячій воді (мочарах), потім висушували.

Для відділення бадилля від волокна використовували дерев'яні ножицеподібні «м'ядлиці» і «терлиці». М'ядлиця мала в основі один наскрізний проріз, в який входила нижня частина ручки. «Товкли» виключно коноплю. Терлиця – подібний прилад, але з двома прорізами в основі. На ній «товкли» льон і завершали товчення коноплі. Волокно, призначене для пряжі на полотно, прочісували на щітях. Волокно гіршого ґатунку призначалося на скручування мотузів (шнура) на саморобному станку «з возиком». З веретена нитка перемотувалася на мотовило, 24 нитки зв'язували у пасмо, 20 пасем складали «лікоть» пряжі. Вісім ліктів (мотків) складали одну штуку пряжі. Пряжу відносили ткачам у сусідні села, бо у Дошні ткачів не було. З конопляних ниток ткали «коніпне» полотно на штани (нагавки), сорочки буденні, підшивки до лайбіків, сердаків. З кращого сорту «блляного» полотна виготовляли святкову білизну і одяг. З грубих конопляних ниток ткали «зрібне» полотно на міхи, плахти.

З сім'ян льону і конопель у сусідніх селах виробляли олію. В Дошні не було власних оліярень.

Поодинокі господарі-дошняни, які мали добрих коней (Храпцьо, Рудавські, Максимович) займалися найпростішим деревним промислом – зрізуванням, чищенням і доставкою дерева до промислових тартаків. У селі проживали майстри обробки смерекових і ялицевих колод на будівельні матеріали (балки – «бельки», протісся, платви, трагарі, одвірки, крокви). Найкращими майстрами були Кость Бебло, Василь Рак, Микола Рак, Фед'ко Рудавський та інші.

Виробляли предмети домашнього побуту, як бочілки, коновки, цебрики, маснички, дійники, коритця. З твердих порід дерева виготовляли частини воза, сани, плуги, борони. Відомими майстрами були Кость Бебло (тесляр, столяр), Юрко Хвостик – майстер плетіння кошиків-опавок, виробництва щіток. Робочим інструментом служили саморобний верстат, кобилиця-стілець із бовваном (головачем) на підпірці, також топір, молоток, пилка, долота, саморобний свердлик-обертач для виробництва щіток.

Предмети побуту
(саморобні)

Команча, Репедь), де закупляли великий гурт овець, ягнят. Вдома випасали їх до осені, стригли і продавали з певним заробітком.

Вовну розправляли (скубли) пальцями, начісували на спеціальні щітки, знімали, накручували на кужіль, пряли, давали до ткачів (в інших селах). З тканиною мандрували у поблизькі гірські села (Вілочок, Завой), де на спеціальних ступах (фолюшах) збивали вовняну тканину на сукно. З сукна шили гуньки, холошні, сердаки. З вовняних ниток ткали рукавиці і скручували наволоки до керпів. Іван Коваль спеціалізувався на в'язанні вовняних светрів.

Більш помітного поширення досягла обробка волокна льону і конопель. Домашнє полотно з околиць Риманова користувалось високою оцінкою і було відоме ще у XVII ст.

Процес виробництва полотна подібний, як і всюди на Лемківщині. Дозрілий льон вибирали з корінцями, зв'язували у сніпки, просушували, обмолочували і розстеляли на 3–5 тижнів для росіння. Що стосується конопель, то у липні вибирали стеблини з квітом, у кінці серпня з насінням, їх обмолочували зв'язаними у сніпки, кілька тижнів вимочували у стоячій воді (мочарах), потім висушували.

Для віddлення бадилля від волокна використовували дерев'яні ножицеподібні «м'ядлиці» і «терлиці». М'ядлиця мала в основі один наскрізний проріз, в який входила нижня частина ручки. «Товкли» виключно коноплю. Терлиця – подібний пристрій, але з двома прорізами в основі. На ній «товкли» льон і завершали товчення коноплі. Волокно, призначене для пряжі на полотно, прочісували на щітях. Волокно гіршого гатунку призначалося на скручування мотузів (шнура) на саморобному станку «з возиком». З веретена нитка перемотувалася на мотовило, 24 нитки зв'язували у пасмо, 20 пасем складали «лікоть» пряжі. Вісім ліктів (мотків) складали одну штуку пряжі. Пряжу відносили ткачам у сусідні села, бо у Дошні ткачів не було. З конопляних ниток ткали «конінне» полотно на штани (нагавки), сорочки буденні, підшивки до лайбіків, сердаків. З кращого сорту «клянного» полотна виготовляли святкову білизну і одяг. З грубих конопляних ниток ткали «зрібне» полотно на міхи, плахти.

З сім'ян льону і конопель у сусідніх селах виробляли олію. В Дошні не було власних оліярень.

Поодинокі господарі-дошняни, які мали добрих коней (Храпцьо, Рудавські, Максимович) займалися найпростішим деревним промислом – зрізуванням, чищенням і доставкою дерева до промислових тартаків. У селі проживали майстри обробки смерекових і ялицевих колод на будівельні матеріали (балки – «бельки», протісся, платви, трагарі, одвірки, крокви). Найкращими майстрами були Кость Бебло, Василь Рак, Микола Рак, Фед'ко Рудавський та інші.

Виробляли предмети домашнього побуту, як бочілки, коновики, цебрики, маснички, дійники, коритця. З твердих порід дерева виготовляли частини воза, сани, плуги, борони. Відомими майстрами були Кость Бебло (тесляр, столяр), Юрко Хвостик – майстер плетіння кошиків-опавок, виробництва щіток. Робочим інструментом служили саморобний верстат, кобилиця-стілець із бовваном (головачем) на підпірці, також топір, молоток, пилка, долота, саморобний свердлик-обертач для виробництва щіток.

Предмети побуту
(саморобні)

Сільське будівництво. Село Дошно (верхня частина) розташоване вздовж річки Табор і дороги з Риманова до Яслиськ. Хати будувалися рівнобіжно з дорогою, головним фасадом до дороги. В Дошні лемки будували лише довгі хати (хижі), в яких житлова і господарська частина були розташовані під одним дахом. Додаткових споруд (крім пивниці-склепу) на садибі не будували.

Початково (XVIII ст.) довга хижка була спорудою однорядною (хата – сіни – комора – стайня – бойще), потім поділилася у дворядну за планом: хата + хатина (ізба) – сіни – стайня + комора – бойще – шопа. Іноді довжина хижі сягала 25 м, ширина – 7 м.

Будівельним матеріалом в основному була ялиця, яка росла в несприятливих умовах у гущавині, на північному схилі гори. Таке дерево було тверде і густослійне. Підібравши місце на хату, на чотирьох кутах і посередині боків до XIX ст. клали камені-валуни, пізніше підмурівку з каменю.

Дві колоди, рівні довжині майбутньої хати, і дві – ширині, обтісувалися з чотирьох боків на підвалини (спідки). Протравивши їх нафтою-сирівцем (ропою), ставили на підмурівці, з'єднуючи на кутах замками-зарубами. Для вінців зрубу у XIX–XX ст. колоду розрізували поздовжньо на «трацах», боки обтісували на балки, звані «протісся».

До кінця XIX ст. вінці зрубу на кутах з'єднували простими замками з виступами (торцями) 10–30 см. Згодом поширився спосіб в'язання кутів «на риб'ячий хвіст», без виступів. Під дах клали 5–8 вінців, залежно від ширини протісся, щоб довести висоту стін до 2,5–3 метрів. Кінці другого або третього вінця від верху та балок перекриття внутрішніх стін випускалися назовні довжиною 1–1,5 м і служили опорою для піддашша.

Виступ носив назву «кругоглець». Наполовину коротші виступи нижчих протесів і балок називали «півкругоглець». Обидва виступи відповідно оброблялися і творили також декоративний елемент архітектури. На «кругоглець» клали балку – «острішник» для стінки загати і підтримки капі даху.

В останній вінець зрубу вставляли сволоки (трагари). Над житловою частиною три сволоки підтримували стелю із широких, добре припасованих дощок. На середньому сволоці хати вирізьблювали хрест і рік будови.

На верхній кінець зрубу у заглиблення впускали балки-платви, які закріпляли крокви даху, що угорі з'єднувалися. До крокві прибивали лати, на які прив'язували солом'яні сніпки-кички. Найдавніша форма дахів – чотирисхилі. На початку ХХ ст. формувалися двосхилі дахи з бічними причілками.

Головним атрибутом житла лемків Дошна (подібно і ін. сіл) була піч, що займала майже чверть кімнати. У 30-х рр. в Дошні залишалося ще приблизно 10 відсотків «курних» хат без димоходів, решта – хати з димоходами.

З битої глини формували основу печі у вигляді чотирикутної брили. У давніх курних печах унизу від долівки залишали пустий простір з отвором, де зимою тримали курей чи кроликів. На основу клали трохи коротшу колоду сухої смереки, що її замащували грубим шаром глини, перемішаної з половиною. Спереду колоду залишали відкритою. Коли глина висохла, запалювали колоду, яка тліла кілька днів. Дим з печі завжди виходив на хату і стелився попід стелею. Тому верхня частина хати була чорна від сажі. Дим виходив отвором у стелі на горище, а також додатковим отвором над дверима до сіней.

Особливe призначення мав виступ перед отвором печі – припецок. На припецку розпалювали відкрите вогнище (ватру), де варили їжу. У печі пекли хліб один раз у тиждень. Інтер'єр курної хати не включав предметів, які не вживалися у щоденному побуті. Напроти печі, в куті, ставили дерев'яне ліжко, попід стіни нерухомі лави. Найстарші члени родини спали на печі. У другому куті напроти входів дверей ставили дерев'яний стіл, а перед ним – переносний стілець на 4-х ніжках.

Характерним давнім елементом курної хати були гряди – полиці з двох кругляків, вставлені у зруб нижче стелі вздовж торцевої або й бічної стіни. На грядах сушили поліна, зберігали дерев'яний посуд, димили цибулю і часник. На противлежній від входу стіні висіло не більше двох почернілих від сажі ікон. Посуд зберігався на полицях або у дерев'яному миснику.

У другій половині XIX ст. курні хати поступово почали зникати. На початку ХХ ст. і, зокрема, після Першої світової війни, лемки у с. Дошно уже повсюдно будували хати з коміном. Піч зменшувалася у розмірах. Колишній припічок заміню-

вався пічкою із закритим вогнищем, накритою залізою плитою. Стелью не били, а періодично змивали теплою водою та змащували олією. Усередині житлові кімнати почали прикрашати новими іконами, штучними букетами квітів.

Характерною оригінальністю відзначалося зовнішнє оздоблення довгії хати. У XIX ст. протісся зрубу курної хати дошни мальювали начорно кількаразовим змащуванням сирівцем нафти (ропою). Щілини між вінцями змащували білою глинкою. Споруда набирала смугастого вигляду.

У другій половині XIX, на початку XX ст. в с. Дошно для малювання зрубу товкли на порошок цеглу, пересівали, розчиняли у молоці та давали олію. Протісся набирало цегляного кольору, щілини між протіссям замащувалися глиною і забіллювалися. Верхня частина Дошна виглядала (особливо у Великодні свята) вельми мальовничо, немов чарівні кольорові писанки, розкинені по долині.

З-поза садибного будівництва у центральній частині села, на горбку, стояла трибанна церква Різдва Пресв'ятої Богородиці, біля якої росла стара, кількасотрічна крислата липа.

Традиційний одяг. До середини XIX ст. лемки с. Дошно виготовляли одяг виключно з полотна (срібного, конішного, лляного) та сукна домашнього виробу. У другій половині XIX ст. почалося проникання промислових нововведень у побуті. Це знайшло свій відбиток в еволюції одягу. Народні тканини подекуди замінила фабрична продукція, хоч форма одягу надалі зберегла народні традиції. Одяг дошнян належав до групи одягу мешканців центральної Лемківщини, що найменше піддався впливам сусідів – поляків і словаків, а також українських сусідів – бойків.

Жіночий одяг. До натільного комплекту жіночого одягу належать сорочка і спідник. Сорочка з конішного полотна; святкова – із тонкого лляного. Зразком жіночої сорочки початку ХХ ст. є сорочка, виготовлена Анною Завійською з Дошна, (зберігається у Музеї народної архітектури у Львові). Сорочка із стоячим комірцем без прикрас, основа під комірцем зібрана у збиранки. На рукавах (нижче рамен) трирядна вузька вишивка «у лапки» і квадратики червоними й синіми нитками. Унизу рукави зібрани у збиранки, вузький манжет прикрашений трирядною мережкою і зубцями. Спідник (подолок) з конішного полотна.

До поясного одягу належить фартух (спідниця) і запаска. До кінця XIX ст. існувала спідниця з домашнього полотна, буденна, без оздоб, і святкова, прикрашена однокольоровим фарбуванням різних візерунків, що попередньо вирізувалися на дощці і відбивалися на полотні. Таку спідницю називали мальованкою або фарбанкою.

З проникненням у село фабричної тканини фарбанки у кінці XIX ст. змінюють широкі фартухи з темно-синього в білі горошки фабричного матеріалу. Передок фартуха, що його закриває запаска, вставляли з грубого домашнього полотна (його називали «полою»). Фартух пісували у дрібні збиранки.

Запаска – елемент одягу, що з'явився у середині XIX ст. Виготовлялася з тонкого (білого, чорного або кольорового) полотна, прив'язувалася спереду, поверх спідниці. Плісовано у ширші, ніж фартух, збиранки. Унизу нашивали різнокольорові фальбани, а також вишивали різнокольорові вузенькі стрічки, коронкові фальбани, а також вишивали хрестиком орнаменти квітів і листків. По довжині рівна фартухові.

До плечового одягу належать горсет, кожушанка, кожушок, гунька. Горсет – з барвистого шовку без рукавів камзелька з

розрізами унизу у вигляді півкруглих клапанів, край та вузьку смугу впродовж швів прикрашали кольоровою вишивкою «драбинкою».

Іноді (переважно у холодні дні) замість горсета поверх сорочки носили кожушанки або кожушки. Кожушанка за формою подібна до горсета, але без клинців (клапанів) унизу. Верх із фабричного оксамиту вишневого кольору, підкладка з домашнього сукна або полотна. Край обрамлений чорним кожушком або матеріалом іншого кольору.

Квіти на хустинах,
вишиті ескізами
с. Дошино у 30-х роках.

Характерною прикрасою були різнокольорові букети квітів на грудях, скомпоновані за задумом вишивальниці. Запиналися на гудзики або дротяні петельки.

Гунька (гуньча) – куртка з чорного домашнього сукна, з поплотняною підкладкою. Використовувалася у холодні дні. Краї довкола ший, кінці рукавів, нижні та передні береги та краї кишені обрамовані білим чи червоним (або синім) фабричним сукном. Унизу на спині розрізи.

Літом жінки і дівчата ходили босі. При потребі вузували «керпі», що їх зшивали з прямокутних кусків товстої шкіри, відповідно загинаючи й зморщуючи краї. Складки зшивали ремінцем. Прив'язували до ніг вовняними шнурками – наволоками.

У кінці XIX ст. у свята жінки й дівчата взували шнуровані, з високими холявками, угорські черевички.

У теплу погоду дівчата ходили із заплетею косою без хусток або зав'язували під бородою легку хустину. Жінки носили білі хустки, що їх зав'язували на ший ззаду. На рогах хусток, що звисали поза спину, вишивали гарні великі букети квітів. Популярною вишивальницею у поблизькому селі Волтушові була Параска Рачинська. У Дошині здобули признання добрих вишивальниць Марія, Катерина й Анастасія Красівські, Анна Рак, Марія Тибляк й інші.

Дівчата і жінки розділяли волосся й розчісували на прямий «проділ» посередині голови. Дівчата заплітали волосся в одну косу, в кінці якої приплітали кольорову стрічку і косу опускали вздовж спини. Жінки теж ділили волосся на проділ, розчісували і накручували на обручку з прута лозини чи дроту, звану «хомевкою», а поверх накладали шапочку «чепець» і зав'язували навколо звиненого волосся.

Популярною прикрасою до одягу була «крайка», сплетена з різнокольорових намистин

Квіти на хустинах,
вишиті жінками
с. Дошино у 30-х роках.

(бісеру) у вигляді стрічки. Мотив узору – рослинний. Крайку зав'язували на шиї.

Дівчата і жінки також носили на шиї (зокрема, в неділі і свята) коралі з 10–15 ниток різної довжини. Тому що «правдиві» червоні корали з морських коралів порівняно дорогі, бідніші жінки і дівчата носили скляні пацьорки «червоні, білі, чорні». Заду на шиї зав'язували. До нижньої нитки коралів (пацьорок) прив'язували хрестик або медальйончик із двох серцеподібних кольорових скелець. Усередині між скельцями була іконка. Медальйон відповідно оправлений у металеву рамку. Інші прикраси (брошки, перстені) носили рідко.

Особливе місце посідав весільний обрядовий одяг. Молода у білому фартусі і білій запасці, на голові вінок із барвінку і колосків зерна. Подібно одягалися також дружки (одяг трохи темніший). З вінків на спину і ремена звисали різокольорові стрічки (стужки).

Чоловічий одяг. Чоловічий одяг менш різnobарвний, ніж жіночий. Виготовлявся в основному із тканин і сукна домашнього виробу, а тому майже не зазнав змін протягом довгого часу. До натільного одягу належать сорочка і гачі (підштанці). Святкова сорочка з лляного, добре відбеленого полотна, буденна з конішного. Крій дуже простий. Отвір на шию мав зморшки, обрамлені вузьким рубцем. Сорочки опускалися до штанів. Новіші сорочки (поч. ХХ ст.) унизу на рукавах мали манжети, як також стоячий комірець іноді з вишивкою на грудях хвилястою косичкою і стібнуванням хвилястою лінією. Уся вишивка білою ниткою. Буденна сорочка без вишивки. Гачі з простого домашнього полотна.

До поясного одягу належать штани з конішного полотна, звані «нагавки», вузькі, без манжетів. На місце поздовжнього шва вшито рубець із складеної поздовжньо удвоє стрічки синього сукна. Зимові штани із білого сукна називали «холошні». Довгі до кісток з бічним розтином унизу до 15 см. На швах рубець із синього сукна. Верхній «берег» зшитий так, щоби можна було просунути ремінь.

Плечовий одяг складався з лайбика, гуньки, гуні. У кінці XIX ст. поширився так званий «угорський» лайбик із синього

фабричного сукна, потрійним розтином ззаду, що створює тип кляпи. Спереду поздовж розрізу з обох боків нашивали по 2–3 рядки блискучих металевих гудзиків (жовтих). Гудзики нашивали також на кишенях і ззаду над розрізами.

Гунька – куртка з чорного чи сірого домашнього сукна. Часом обрамляли краї червоним вовняним шнурком, плечі гладкі з фалдами унизу.

Гуня – куртка довша й важча за гуньку з полотняною підшивкою, без прикрас.

У ХХ ст. в с. Дошно чугані (довгі плащі з великим коміром) не виготовляли.

Узувалися у шкіряні «керпці», прикріпленими до ніг вовняними наволоками (шнурками). На голові літом носили солом'яні, переважно власної роботи, капелюхи із широкими крисами або ж фабричні капелюхи. На зиму виготовляли шапку «копач». Білій баранок з вовною досередини покривався синім сукном з чотирьох трикутних кусків, а між ними вшивалася вкладка (рубець) з чорного сукна. На вершку, де сходилися шви пришивали кокарду (китайку) із червоної волічки. Унизу береги обшивали широкою у 5–7 см стрічкою чорного кожушка з розтином по боках, щоб при потребі можна було відігнути і накрити вуха.

Зачисувалися на центральний «проділ». Парубки часто на бічний. У першій половині XIX ст. старші чоловіки носили довге волосся.

Як бачимо, у матеріальній культурі дошнянських лемків XIX і першої половини ХХ ст. збереглося багато архаїчних елементів, які в гірських умовах «законсервувалися». Причиною цього було також дбайливе дотримування батьківських традицій. Елементи матеріальної культури протягом століть не зазнавали модифікації. Лемки с. Дошно зберегли до Другої світової війни оригінальні саморобні знаряддя обробітку землі, переробки зерна, спосіб обробки вовни і волокна.

Великі зміні і безповоротні втрати принесла для матеріальної культури дошнян, як і всіх лемків, їх депортация у 1944–1945 рр. Позбавлені землі й знарядь виробництва, в умовах більшовицької колгоспної системи, лемки не мали змоги використовувати перевезені знаряддя виробництва.

Безповоротно відмерли народні промисли. Відсутнє вівчарство з обробкою вовни, ткацтво. Занехаяний промисел обробки дерева. Сповна змінився характер сільського будівництва. В Україні виселенці отримали господарства депортованих до Польщі поляків, хат лемківського типу не мали змоги будувати. А тому сповна відмерло традиційне сільське будівництво.

Вийшов з побуту народний одяг лемків. Його поодинокі зразки зберігаються в етнографічних музеях Львова, Тернополя. Модернізовані зразки лемківського одягу з околиць Дошина вдягають учасники художньої самодіяльності в Козовій, Бережанах на Тернопільщині.

Краща доля зустріла в Україні духовну культуру лемків, в тому числі лемків з Дошина, яка, у своїй основі, перебуває під патронатом церкви, в діях самої людини, її душі. Духовне життя людини у меншій мірі піддається руйнуванню із зовні.

У с. Репедь на Лемківщині.

ДУХОВНА КУЛЬТУРА

Традиційні цілорічні звичаї та обряди лемків, зокрема дошнян, сформувалися вже на ранній стадії історії слов'ян, коли ще людина тісно пов'язувала свою долю з явищами навколоїшньої природи. Постійно змінюються пори року, починаючи від весни, коли народжується життя, відживає природа; літо, коли розквітає життя; осінь, коли багата природа дарує свої багатства, і зима – коли завмирає природа. Тому у дохристиянський період Новий Рік розпочинався 1 березня. Подібним є життя людини: народження, хрестини, дозрілість, смерть.

Чи не найбільш радісним був весняний цикл звичаїв і обрядів, коли оживає рослинний світ, «воскрешає» природа. Завершував річний процес зимовий цикл обрядовості, приурочений до завершення робіт.

Календарна обрядовість. Початком весняного циклу дошнян вважали «м'ясниці» – один із найвеселіших періодів у календарному році. У цей час справляли весілля, влаштовували забави. Особливо веселим був останній тиждень м'ясниць – «запусти». Опівночі останнього дня м'ясниць забави закінчувались, бо починався семитижневий Великий (Великодній) піст.

У піст починалися весняні роботи в полі, пов'язані з різними повір'ями, магічними діямі.

Остання неділя Великого посту називалася Квітною. В цей день у церкві освячували багнітка (галузка верби з весняними бруньками), їх зберігали за образами, під час бурі кидали у вогонь, щоб відігнати лиxo.

Наступного «страсного» тижня у п'ятницю виставляли в церкві Плащаницю. При обході навколо церкви хлопці калатали саморобними дерев'яними калаталками (у цей день не дзвонили дзвонами). Від п'ятниці до Великодньої неділі дошнянські пожежники (Семен Одрехівський, Семен Бебло,

Василь Судик і ін.) по черзі в металевих шоломах, сторожили біля Плащаниці.

Великдень – одне з найвеселіших свят року. У середу перед Великоднем жінки пекли паски. Слідкували, щоб тісто не запалося у печі, бо «хтоси з родини гмре в тім році». Могла статися біда, коли паска тріскала у печі або завалилася на бік.

У суботу жінки і дівчата готовували писанки. Вважалося, що найдосконалішими майстрами писанкарства були Марія Красівська та її дочки Катерина і Анастасія, Анна Коваль, Марія Тиблак.

У неділю після освячення продуктів і Богослужіння, з радісним «Христос Воскрес» входили у хату. Споживши свячене, дітвора чимдуж бігла під церкву, щоби цілий день дзвонити церковними дзвонами. Другий день Свят – понеділок. У цей Поливний день діти і молодь обливали із саморобних «сика-вок» кого попало, особливо дівчат, вважаючи, що весняна вода омолоджує людину, дає здоров'я, приносить радість. А тому дівчата не ображалися, а навіть радили, як котрусь із них, одягнену, скупали у річці. Так парубки теплого Великодня 1939 року по шию скупали у річці Табір дівчину Ксеню Максимович. Після такої «купелі» загріли Ксеню чаркою горілки. Випадків захворювання не було.

Збереглася розповідь про забавний випадок у Дошні. Кілька хлопців у неділю ввечері, захопивши із собою коновку з водою, що її залишили в темних сінях під драбиною, зайшли поздоровити господарів і дівчину. Згодом господар провів гостей, але один із них (здається Василь Одрехівський) непомітно заховався у темних сінях. Господар закрив двері на дерев'яний засув і пішов спати. Василь простояв у сінях до світанку, потім із коновою несподівано заскочив у хату і вилив воду на сонну дівчину, яка щосили розкричалася. Вбігли господарі. Батько, вдаючи вельми сердитого, деякий час вичитував винуватцеві мораль. Потім вніс горілку, почастував дівчину, парубка, сам випив і у мирі розійшлися.

Дітвора обливала себе і наступного дня.

Юрій день у Дошні святкувався не так традиційно, як в інших селах. Щоправда, парубки здійснювали всілякі жарти. Бебло Кость поліз уночі на хату єврейської родини старої Менд-

ляні і заткав комин кам'яною плиткою. Вранці дим із печі виходив лише на хату. Євреї стривожилися і хтось із них побіг до сусіда Костя за допомогою.

— Я поворожу і вправлю, але мусите вгостити мене горілкою...

Виліз драбиною на хату і зняв плитки з комина, заробивши могорич і подяку.

Парубки Василь Рак, Іван Храпцьо, Юрко Хвостик винесли уночі віз Михайла Максимовича і поставили на банті даху. Уранці заклопотаний господар бігає навколо хати і бідкається до сусіда:

— Йой, Митре, хтоси воза мі вкрав...

Тут з'являється хтось із парубків, обіцяючи за півлітру відшукати воза. Після короткого «торгу» парубки знімають віз і з господарем п'ють могорич.

Весело святкували дошняни також **Зелені Свята**. Зеленими галузками липи прикрашали зовні і з середини своїх хиж. Після Літургії процесія з хоругвами і священиком обходила поля, освячуєчи їх. На межі з полем сусіднього села закопували в землю невеликий дерев'яний хрест, щоб небесні сили берегли поле і врожай.

Свято завершує весняний цикл календарно-обрядових свят.

Літній цикл обрядових свят лемки у с. Дошно розпочинали веселим традиційним давньослов'янським святом **Івана Купала** (Яна), яке в християнську епоху поєднано із святом народження Івана Хрестителя, званого в народі також «Собіткою». Саме у ніч під Івана Купала (із 6-го на 7-ме липня за н. ст.) палили святкові вогнища – собітки.

На думку деяких дослідників, назва ця походить від назви гори «Собіт» у Німеччині, де у давнину палили вогні на честь міфічного бога Перуна.

Напередодні Івана Купала жінки збиралі перед сходом сонця зілля, яке освячували біля церкви, і надалі відвари з нього вживали для лікувальних цілей. Парубки і старші діти заздалегідь виробували ялівці, розкладали їх для сушіння. Шостого липня складали висушені ялівці у стос і пізно ввечері запалювали. Дошнянські парубки палили собітки на горах Яличник, Копа, Дів.

Увечері піснями парубки скликали усіх на собітку:

*Горішняни, долішняни,
Подте до нас на собітку,
На собітці в нас съпівают,
Аж ся гори розлігают.*

На собітку сходилося майже усе село. Вибирали найкращу пару, яка мріяла про близьке весілля, доручали їй запалити собітку. Коли собітка розгорялася, починали співати, жартувати. Хлощі перескачували вогнище, вірячи в його очищаючу силу.

Пісні, здебільш, жартівливі:

*Ой на горі оген горит,
Ой там Ганя (чи інше ім'я) жабу гонит,
Гонит, гонит до потічка,
Здоїти сй до дійничка...*

Пізно уночі веселі поверталися до рідних хиж.

З осіннього циклу дошняни святково відзначали кінець жнів. Особливо урочистим було це свято в хаті заможного, найкращого газди Степана Дзенджеля і прекрасної господині його дружини Анни.

Молодь села відзначала різними традиціями свято Андрія Первозванного (30 листопада за стар. стилем). Дівчата справляли різні ворожіння (печення бобальок, виливання воску), але не надавали великого значення результатам цих ворожінь.

Увечері проводили веселі забави.

Особливє місце в зимовому циклі займали Різдвяні свята, яким на господарстві передували поважні приготування.

Численні обряди були пов'язані зі Святою Вечерею перед Різдвом. Напередодні Вечері господар годував худобу добро-якісним сіном, кожній тварині давав шматок підпалка із стручком часнику.

В Дошні був звичай обв'язування стовбурів фруктових дерев солом'яними перевеслами. Перед кожним деревом господар промовляв, замахуючись сокирою: «Я тя зрубам, бо не родиш». Син відповідав: «Не рубайте, буду родити». І господар обв'язував стовбур.

Перед вечерею господар вносив у хату велику зв'язку соломи, що її діти розстеляли по хаті, щоби бавитися на ній. Також господар вносив необмолочений сніп вівса – «дідуха», бажав

родині щастя і ставив сніп у куті на стику лав під іконами. Оберемок сіна господар розстелював на столі, господиня застеляла поверх чисту нову скатертину. Під стіл клали різні залізні знаряддя праці (ланцюг, молоток, сокиру, леміш тощо), щоб усе добре велося в господарстві...

Кожна господиня готувала на вечерю 12 пісних страв (капусту, борщ, гриби, вівсянку киселицю, панцаки, біб, пироги і інше). Кутя майже не приготовлялася.

Перед вечерею промовляли молитву «Отче наш». При світлі свічки господар ділив хліб і давав кожному скибку із зубцем часнику. Після споживали 12 страв. На стіл клали додатково миску для вбогого подорожнього та покійних членів родини. Вірили, що в цю ніч тварини все розуміють і навіть розмовляють людською мовою, але підслуховувати їх не можна.

Після вечеї господар гасив свічку і всі стежили за напрямком диму. Як був скерований до дверей – вірили, що до року хтось з родини помре, якщо дим підіймався під стелю – то добра прикмета.

Зрідка у Свят-Вечір ходили колядники зі звіздою. До пізньої ночі з хат лунали дзвінкі колядди. Колядування продовжувалося протягом усіх Різдвяних свят (на Різдво не колядували).

Особливою формою колядування дошнянських парубків, як також хлопців-школярів, був театралізований «Верте».

Дошнянські школярі щорічно вчили «Верте». Колядували не лише в рідному селі, але й у сусідніх – Балутянці, Вільці, Волтушовій, Посаді Горішній. Приємно відзначити, що лемківських колядників радо приймали поляки в Дошні та Риманові-Здрою.

Верте готували і під моїм керівництвом. Я і Михайло Тимчик, Василь Волошинович, виконували ролі пастушків, Ірода – Андрій Храпцьо, ангела – Іван Рак, чорта – Іван Одрехівський, смерті – Михайло Храпцьо, жида – Василь Максимович, трьох царів – Іван Коваль, Андрій Коваль, Іван Волошинович.

Старших парубків готував до колядування талановитий організатор і культурний діяч Іван Тибляк. До його групи входили: Василь Рак, Василь Одрехівський, Іван Храпцьо, Юрко Хвостик, Василь Храпцьо, Андрій Рудавський, Іван Рудавський.

Наступним святом після Різдва є **Новий Рік**. Відзначалося різноманітністю віншувань і новорічних побажань. Вірили дошняни, що щастя приносить перший відвідувач – полазник, обов'язково чоловічої статі. Доброю прикметою вважали прихід полазника – хлопчика, що посипав зерном пороги «жеби родило жито, пшениця і всяка пашниця, на щестя, здоровля, на той Новий Рік, жеби ся ліпше родило як торік». Господарі нагороджували полазника дрібними грішми, пампушками.

Різдвяні і Новорічні вітання і побажання проводилися до Щедрого Вечора та Йордану. Перед Йорданом святкували ще одну звану Щедру Вечерю. Подавали теж 12 страв. Але вечера не була такою урочистою, як напередодні Різдва. Вечір називався багатим, щедрим, а звідси і назва вечері, пісень – «щедрівко».

*Щедрий вечір в тій хатині,
Добрий вечір господині!
Щедрий вечір, добрий вечір!
Пришли зме ту щедрувати,
Щесцюм хижу посипати,
Щедрий вечір, добрий вечір!*

На **Йордан** дошняни йшли з церковною процесією святити воду в ріці Табор. Освяченою водою скроплювали всю хижу назовні і всередині для оберігання від нечистих сил. Також скроплювали худобу від різних хвороб і чарівниць. Кожен член родини повинен був випити ковток свяченій йорданської води, рештки якої зберігали цілий рік.

Так завершувався річний цикл календарно-обрядових свят.

Родові обряди. Народження і хрестини

Народження дитини трактувалося в селі, як подія дуже радісна. А тому родина болюче переживала народження мертвої дитини або ж захворювання і смерть дитини.

Хрестили немовля на другий день або в неділю за тиждень чи два. Кумів могло бути кілька пар, але головною була перша пара – «хресний» і «хресна», які тримали в церкві немовля під час хрещення. На випадок смерті батьків на цю пару лягав

обов'язок опіки над похресником та виховання до повноліття. По дорозі до церкви слідкували, щоб хтось не перейшов дорогу з пустими відрами, бо не було б дитині щастя в житті. Не дозволяли також ні кому глядіти на дитину «жеби не дісталася з очей». Різні традиції виконувалися при купанні дитини.

При вході до хати співали, звертаючись до господаря:

*Гей куме, куме, дайте вина
Будете мати за рочок сина.
Гей, як нам дате лем горівки,
Будете мати лем самі дівки.*

В хаті гостилися, бажали щастя, доброго здоров'я дитині, як також батькам. Всім співали «Многая літа».

Батьки виховували дітей слухняними, добрими, працелюбними, чесними, «жеби мати з дітей потіху і поміч на старість».

Народне весілля. Одним із найяскравіших, самобутніх елементів духовної культури лемків, зокрема дошнянських лемків, було народне весілля. Напередодні весілля у хаті молодої її подруги, зокрема майбутні дружки, плетуть вінки для молодої і дружок, виготовляють букети для молодого і дружбів. Весільні свашки випікають великий оздоблений хліб – коровай, що є символом багатства і достатку, уособлює молодого господаря.

Дівчата виготовляють із зеленого вершка ялинки, деревце-рішку, прикрашене стрічками, квітами. Рішку символізує «Древо життя» і присвячується молодій матері, яка дасть нове життя. Головними дійовими особами весілля є молодий, молода, дружби і дружки, староста і свашки.

Весільні пісні, звичаї – це неоціненне багатство, яке пронесли лемки крізь бурямні сторіччя. Саме у весільній програмі лемків збереглося порівняно найбільше давньоруських архаїзмів. Весілля збагачене оригінальними самобутніми традиціями лемків.

Весілля, подібно як в інших українців, в лемків починалося з освідчин, оглядин і заручин. Весілля починається одночасно у молодого та молодої, а після шлюбу спільно по черзі у молодої та молодого, або навпаки (завершується там, де житимутъ молоді). З весіллям пов'язано ряд звичаїв, поширеніх в Україні, але чимало звичаїв є традиціями самих лемків.

Ширше про лемківське народне весілля дивитись нарис у «Лемківському календарі – 2004».

Похоронні звичаї. Давня віра в надприродні сили, потойбічний світ, доповнена християнським вченням про бессмертність душі, знайшли своє відображення у похоронних обрядах.

Людина, яка відчувала близькість смерті, робила заповіти, прощалася з родиною, сусідами, друзями. З початком агонії складали руки на грудях, в руки вкладали запалену свічку. Коли наступала смерть, спиняли хід годинника до повернення з похорону, «жеби tot час гмерлюму не рахував ся». Повертали дзеркала до стіни. Обмивши покійника, одягали його в новий, приготовлений заздалегідь одяг. Молодицю одягали у шлюбний одяг (якщо зберігся), дівчині шили нову шлюбну сукню, на голову клали вінок. Парубка одягали у нову лляну сорочку, лайбик із блискучими гудзиками.

Наряджене тіло клали на широку дошку (або дві), поставлену на два стільці. Дошку застеляли сіном, білим простирадлом; білим простирадлом покривали покійного. В головах ставили хрест, по обидві сторони запалювали свічки. До часу похорон у хату сходилися сусіди, односельчани, знайомі.

Перед похороном тіло вкладали у труну, клали туди речі, які використовував небіжчик: файку, тютюн, дрібні гроші, музикантові – скрипку, дитині – забавки. Вкладали небіжчика у труну сусіди чи знайомі. Перед закриттям труни знімали зв'язки з ніг і рук.

Увечері перед небіжчиком дяк читав Псалтир.

У Дошні існував звичай при небіжчикові усю ніч проводити різні жарти і забави, щоби, мовляв, «обдурити і одогнати од небіжчика злі сили». Забави ці були пов'язані з різними загадками, наприклад, «Дупак», коли один із парубків схилявся на коліна іншого, сидячого, який закривав першому очі. Хтось з боку вдариав схиленого у сідницю і той мав вгадати. Як угадав – на коліна схилявся «виновник», як не вгадав – то процедура з ним повторювалася. Існували й інші забави, в яких «програвша» дівчина мусила поцілувати парубка чи розповісти якийсь анекдот.

У день похорону відбувалася відправа. У виносі труни ніхто з родини не допомагав. На порогах тригір стукали труною об поріг, «жеби небіжчик, який до того часу чув вшитко, заснув вічним сном», а також у знак вдячності, що ходив через той поріг.

Після відправи труну опускали у могилу. Родина запрошуvalа присутніх на «горячки» – гарячий обід, якого не робили тільки після похорону дитини. Перед угощеннем умивали руки «жеби ся на них не лищало дашто од мерця».

У Дошні існував звичай, що в кінці гостини, після молитви священик чи дяк виливали краплинами воску з палаючої свічки хрест на поверхні стола. На ніч залишали на столі їжу, щоб душа, яка прийде, мала чим поживитися. Також тиждень на підвіконнику тримали у горнятку чи тарілці освячену воду, клали чистий рушник, щоб уночі душа купалася й очищалася від гріхів.

Співоче мистецтво. Пісенна культура – це велике неоціненне багатство лемків і, зокрема лемків с. Дошно. Пісня була тут не гостем, а постійним супутником щоденного життя.

Багатство пісенної культури лемків здивувало Філарета Колессу – професійного музикознавця, академіка. Він у 1911 р. вибрався на Лемківщину і в різних селах записав слова і мелодії понад 800 пісень, що їх видав окремим збірником. Лише у селі Дошно від родини Ваня Ковала він записав більше 50 пісень.*

У с. Дошно побутували усі жанри лемківських пісень. Це добре розумів визначний спеціаліст пісенної творчості лемків Іван Тибляк, який створив чудові церковний і сільський лемківські хори. Лемківські мелодії значно відрізняються від мелодій центральних областей. Лемківські пісні характерні не протяжним характером, а жвавим одноголосним темпом із роздвоєнням на два голоси.

Різьбярство по дереву. Різьбярство на дереві у с. Дошно у міжвоєнному часі було розвинуте слабо. Прибулий із с. Вілька Красовський Дмитро різьбив палици з декоративними галузками й гронами винограду.

Майстром плоскої різьби був Василь Рак, як також Іван Фарбанець. Юрко Хвостик різьбив винятково орлів і ведмедів. Свої вироби майстри реалізовували у Риманові-Здрою.

Релігія. Лемки с. Дошно були людьми побожними і глибоко шанували церковні канони й приписи. У селіувесь час діяла

* Колесса Філарет «Народні пісні з Галицької Лемківщини» – Львів, 1929 р.

греко-католицька церква і не існувало жодних непорозумінь з приводу релігійних конфесій. Поляки визнавали римо-католицьке вірування, лемки – греко-католицьке. Ніхто і ніколи не допускав взаємних образів з цього приводу.

Священики дбайливо ставилися як до суто релігійних, так і до народних звичаїв. Самі ж парохи, крім церковних обов'язків, допомагали селянам в їх стосунках з властями, в особистих труднощах. Нерідко священики виконували роль сільських лікарів, закладали товариства тверезості, проводили курси катехизму для дітей і молоді.

Церква сприяла збереженню величі й чистоти календарних і родинних звичаїв, допомагала дбайливому, щоденному вихованню дітей й молоді, підтримувала батьків у цій важливій місії.

Освіта. До Другої світової війни Лемківщина залишалася на низькому освітньому рівні. На початку 80-х рр. XVIII ст. почали закладатися сільські школи з руською мовою навчання. Але брак коштів, посібників, учителів гальмував цей процес.

До 1934 р. у с. Дошно існувала приватна початкова школа. У 1934 р. побудували державну початкову школу.

Вступ у вищі навчальні заклади для селянських дітей був практично закритий.

Наука. Низький освітній рівень гальмував розвиток науки. На Лемківщині були відсутні вищі навчальні заклади для селянських дітей. Навчалися хіба священики, які фактично були противниками участі в науці місцевих селян.

У міжвоєнному часі деяку перспективу в науці отримали дошняни Іван Тибляк, Дмитро Коваль, Андрій Джула, Іван Рак. Але І. Тибляк був замучений у концтаборі, Д. Коваль і А. Джула через воєнні лихоліття закинули свої спроби здобути азі науки, а І. Рак у молодому віці тяжко захворів, помер. До середини ХХ ст. с. Дошно не дало ні одного науковця-лемка.

Після депортациї лемків у 1944–1945 рр. з їх рідних земель зйшли зasadничі зміни у їх культурі. Весьма несприятливою була сама політика комуно-більшовицького режиму, що заперечувала духовність людини, національний патріотизм, любов до землі, чесність, взаємодовіру й взаємоповагу.

Політика партії та уряду зробила з лемків людей байдужих до власних традицій. Почала заникати народна надбудова річних календарних обрядів. У цілому збереглася лише їх церковно-релігійна основа.

Збереглася традиція писанкарства, традиція обливаного понеділка.

Змінило свій характер, літнє свято Івана Купала. Уже не палахкотять сільські собітки. Відгомоном цього свята є хіба лемківські «Ватри» у Польщі й Україні – фольклорно-етнографічні фестивалі.

Змінили свій характер зимові свята у виселенців із Дошина. Вони повністю злилися зі святами місцевих галичан. Змінився у гіршу сторону зміст виховання дітей і молоді.

Швидко почали відмирati весільні звичаї дошнян, що перетворилися на безідейні викрики «гірко, гірко». Лише один раз відомий культурний діяч із Дошина К. Бебло разом із супругою Анною організував лемківське весілля для дочки. Було це десь у 1956–58 рр. На жаль, ніхто тоді не мав засобів, щоб записати це весілля.

Значні зміни відбулися і в інших ланках духовного життя дошнян.

Після депортациї в Україну лемківські діти, що були звільнені від колишніх обов'язків по господарству, охоплювалися загальним навчанням. Але шкільна програма, що зобов'язувала дотримуватися атеїстичних зasad свідомості, ворожого ставлення до «куркулів», «українських буржуазних націоналістів» зробили свою брудну справу. Школи виховували безбатьченків, сліпих «радянських патріотів», для яких не існувало нічого святого.

Ситуація, що склалася в Україні після депортациї лемків, відкрила двері до науки. Ряд молодих лемків закінчили вищі навчальні заклади. Але з числа молоді із с. Дошно першим переступив поріг науки саме я, Іван Красовський. Після закінчення історичного факультету Львівського державного університету з 1997 р. на початок ХХІ ст. опублікував понад тисячу наукових статей, нарисів, рецензій, близько 30 книжкових видань.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Akta Grodzkie i Ziemske (AGZ).

Zródła dziejowe

С.Дошно.Йосифінська метрика 1775 р. Центральний історичний архів України у Львові.

С.Дошно. Францисканска метрика, 1820 р. Там само.

Грушевський Михайло. Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України. Записки НТШ. Т.63.

I. Красовський. Село Дошно (до 600-річчя першої історичної згадки) «Наше Слово». 18.06.1989.

Krasowski Iwan. Deszno w 600-lecie pierwszej historycznej wzmianki. Rocznik Rymanowa-Zdroju, t.I, Rzeszów, 1996.

Fastnacht Adam. Osadnictwo Ziemi Sanockiej w latach 1340–1659. – Wrocław, 1962.

Fastnacht Adam. Słownik Historyczno-geograficzny.

Ziemi Sanockiej w średniowieczu. Cz. I, Rzeszów, 1991, s.81–82.

**ВИДАННЯ ФУНДАЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ
ЛЕМКІВЩИНИ
ЗА 1991–2006 рр.
(БІБЛІОТЕКА ЛЕМКІВЩИНИ)**

1. Іван Красовський, Дмитро Солинко. Хто ми, лемки... – Львів, 1991.
2. Іван Красовський. Тільки з рідним народом. – Львів, 1992.
3. Володимир Барна. Поезії. – Тернопіль, 1992.
4. Іван Красовський. Прізвища галицьких лемків XVIII ст. – Львів: Край, 1993.
5. Іван Оленич. Доля Лемківщини. – Львів: Каменяр, 1992.
6. Іван Красовський. До земляків за океан. – Львів: Край, 1993.
7. Василь Хомник. Лемківська молитва. Поезії. – Львів: Край, 1993.
8. Мар'ян Ковальський. Та не чужинцем є я Україні. Поезії. – Львів: Каменяр, 1992.
9. Семен Мадзелян. Лемківщина у творчості Василя Мадзеляна. / Вступ І. Красовського. – Львів: Край, 1993.
10. Народний лемківський календар на 1994 рік. – Львів: Край, 1993.
11. Лемківський календар на 1995 рік. – Львів: Край, 1994.
12. Іван Красовський. Михайло Орисик – визначний лемківський різьбяр першої половини ХХ ст. – Львів: Край, 1995.
13. Лемківський календар на 1996 рік. – Львів: Край, 1995.
14. Лемківський календар на 1997 рік. – Львів: Край, 1996.
15. Іван Красовський. Бібліографічний показник (до 70-ліття з дня народження). – Львів, 1997.

16. Іван Красовський. Лемківська церква святих Володимира і Ольги (до 5-річчя існування). – Львів, 1997.
17. Лемківський календар на 1998 рік. – Львів: Край, 1997.
18. Лемківський календар на 1999 рік. – Львів: Край, 1998.
19. Іван Майчик, Михайло Цуприк. Одрехова. – Львів: Каменяр, 1999.
20. Лемківський календар на 2000 рік. – Львів, 1999.
21. Іван Красовський. Діячі науки і культури Лемківщини. – Львів: Думка світу, 2000.
22. Лемківський календар на 2001 рік. – Львів: Каменяр, 2000.
23. Іван Сенько, Ольга Фабрика. Народна хорова капела «Лемковина». – Львів: Каменяр, 2004.
24. Лемківський календар 2002 рік. – Львів: Каменяр, 2001.
25. Андрій Тавпаш. Святкова – незнищенність добра. / Упорядник Микола Миколюк. – Львів: Астрон, 2000.
26. Іван Красовський. Сіяч зерен правди (до 10-річчя Лемківської церкви). – Львів, 2002.
27. Володимир Шалайський. Дорогами і стежинами. – 2004.
28. Лемківський календар на 2003 рік. З додатком М. Крупа. Село Репедь. – Львів: Каменяр, 2002.
29. Іван Красовський. Бібліографічний довідник, Ч.ІІ. (до 75-річчя з дня народження). – Львів, 2002.
30. Іван Красовський. До вершин мистецької досконалості. – Львів: Каменяр, 2003.
31. Лемківський календар на 2004 рік. – Львів: Каменяр, 2003.
32. Іван Красовський, Андрій Тавпаш. Незабутня Лемківщина у верхів'ї ріки Вислоки... – Львів: Думка світу, 2004.
33. Марія Горбаль. Різдво на Лемківщині. – 2004.
34. Лемківський календар – 2005. – Львів, 2004.
35. Лемківський календар – 2006. – Львів, 2005.

ЗМІСТ

Від автора	5
Від легенди до історії	7
Під чужим ярмом	12
Під «Покровительством» Австрії	18
На світанку	32
Незабутня зустріч	52
В Україні	65
Гірка усмішка Лади	69
Через 22 роки	86
Культурне життя мешканців Дошна	
Матеріальна культура	127
Духовна культура	141
Джерела і література	152
Видання Фундації дослідження Лемківщини за 1991–2006 pp.	153

Фундація дослідження Лемківщини у Львові

Бібліотека Лемківщини ч. 36

Іван Красовський

**Село Дошно –
колиска моєого дитинства**

Підписано до друку 11.09.2006 р.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times. Ум.-друк. арк. 9,06.
Папір офсетний. Друк різограф. Зам. № 73.

Видано НВФ «Українські технології»

м.Львів, вул.І.Франка,4/1

Тел./факс: (0322)72-15-52

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК-№ 789 від 29 01 2002 р

